

Vapauden lumo ja vastuun taakka

Perheen perustaminen
pidentyneen nuoruuden kulttuurissa

Sosiologian pro gradu - tutkielma
Helsingin yliopisto
Joulukuu 2002

Kaisa Mirjam Ketokivi

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution Sosiologian laitos	
Tekijä – Författare Ketokivi, Kaisa Mirjam			
Työn nimi – Arbetets titel Vapauden luno ja vastuun taakka. Perheen perustaminen pidentyneen nuoruuden kulttuurissa			
Oppiaine – Läroämne Sosiologia			
Työn laji – Arbetets art Pro gradu - tutkielma	Aika – Datum 2002-12-02	Sivumäärä – Sidoantal 123+4	
Tiivistelmä – Referat <p>Tämä on tutkimus siitä, miksi perheen perustaminen ei tässä kulttuurissa houkuttele alle kolmikymppisiä. Tarkastelen perheen perustamista koskevaa ajatusmaailmaa ja kulttuuriympäristöä nuoruuden pidentymisen, aikuistumisen, perhettä koskevien uhkakuvien ja vastakohtaisuuden näkökulmista. Ennen varsinaiseen tutkimustehtävään tarttumista taustoitan tutkimani ilmiötä erilaisin tilastollisin indikaattorein.</p> <p>Tutkimuksessa käytetään kolmea empiiristä aineistoa. Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohdaksi olen rekisteriaineistoon perustuen tehnyt logistisen regressioanalyysin, jonka tarkoituksena oli löytää se sosiaalinen ryhmä, jonka jäsenet kaikkein yleisimmin pitkittävät perheen perustamista. Tilastollisen analyysin tulosten perusteella kiinnostavimmaksi ryhmäksi muodostui koulutetut ja naimattomat alle kolmikymppiset naiset ja miehet, joiden joukosta etsin haastateltavani. Tutkimuksen pääaineisto muodostuu neljästä ryhmähaastattelusta, jossa kussakin on haastateltu neljää henkilöä (kahta naista ja kahta miestä). Sivuaineistoksi olen keväällä 2002 kerännyt Helsingin Sanomista asiantuntijoiden ja tavallisten kansalaisten käymää julkista keskustelua perheestä. Kvalitatiivisten aineistojen analyysissä käytetty menetelmä perustuu tekstianalyysiin, ryhmähaastatteluaineiston analyysissä olen paikka paikoin lainannut välineitä keskusteluanalyysistä.</p> <p>Tutkimus osallistuu erityisesti yhteiskunnan yksilöllistymistä ja riskitietoisuutta koskeviin sosiologisiin keskusteluihin. Tärkeimpinä lähteinä ovat Ulrich Beckin ja Elisabeth Beck-Gernsheimin, Anthony Giddensin, Zygmunt Baumanin, David Riesmanin sekä Frank Furedin sosiologiset kirjoitukset. Nuoruuden pidentymisen tarkastelussa keskeiseksi käsitteeksi nousee vapaus, jonka eri ulottuvuuksia analysoin suhteessa perheen perustamiseen. Aikuisuus määrittyy nuoruuden vastakoh-daksi, jota luonnehtii vastuu toisesta. Nuoruuden ja aikuisuuden rajapyykkinä toimii haastateltavien omaan jäsennykseen perustuen perheen perustaminen, jolla viittaaan lasten hankkimiseen. Perhettä koskevia uhkakuvia analysoin riskitietoisuuden käsitteen avulla.</p> <p>Tutkimuksen keskeisimmät tulokset liittyvät nuoruuden ja vanhemmuuden luonteeseen. Nuoruuden vapaus mahdollistaa erilaisten kokemusten ja elämysten hankkimisen, minkä vuoksi se houkuttelee nuoruuden pidentymiseen. Tutkimus kuitenkin paljastaa, että vapaudesta on lisäksi tullut uusi nuoruutta koskeva normi: perhe ei pidentyneen nuoruuden kulttuurissa kuulu alle kolmikymppisten elämään, koska nuoruutta kuuluu elää vailla pysyviä sidoksia. Perheen perustaminen myöhentyy myös siksi, että aikuistuminen on ambivalentti prosessi. Nuoruudesta tulee ”aikalisä”, jolloin refleksiivisesti valmistaudutaan kantamaan vastuuta. Perhe on uhka kahdessa mielessä. Vanhemmuus uhkaa individualistista elämää: omaa vapautta, parisuhdetta sekä työssä viihtymistä ja pärjäämistä. Toisaalta vanhemmaksi ryhtyminen tarkoittaa nykyisessä ilmapiirissä epäonnistumisen riskiä. Tutkimuksen keskeinen tulos on, että nuoruus pidentyy yllättäen myös familistisista syistä, joiden keskiössä on lapsen paras. Vanhemmaksi ei siis lapsenkaan tähden kannata ryhtyä ennen kuin tuntuu siltä, että on ”oikea aika”. Oikeanlainen tunne ratkaisee ambivalenssin ja rohkaisee ottamaan vastuun lapsesta epäonnistumisen mahdollisuudesta huolimatta.</p>			
Avainsanat - Nyckelord nuoruus – aikuistuminen – perheen perustaminen – vanhemmuus – vapaus – vastuu - riski			
Säilytyspaikka - Förvaringställe			
Muita tietoja arvosana: eximia cum laude approbatur			

Sisällys

Johdanto	2
1 Tutkimuksen tausta	4
2 Koulutus vanhemmuuden myöhentymisen selittäjänä	
– lähtökohta kvalitatiiviselle tutkimukselle.....	11
2.1 Tilastollinen aineisto ja menetelmät.....	11
2.2 Koulutusaste ja lapsettomana pysyminen.....	14
2.2.1 Muuttajien välisten yhteyksien kuvailu.....	14
2.2.2 Koulutusasteen vaikutus lapsettomana pysymiseen	
- logistinen regressioanalyysi.....	17
2.2.3 Koulutusasteen ja siviilisäädyn välisen interaktion tarkastelu.....	19
2.3 Johtopäätöksiä.....	21
3 Menetelmien yhteiskäytön pohdintaa	23
4 Tutkimuksen sosiologiset lähtökohdat	27
4.1 Perhe individualistisessa yhteiskunnassa.....	28
4.2 Perhe riskin ja pelon kulttuurissa.....	32
4.3 Tutkimusasetelma.....	34
5 Laadulliset aineistot ja menetelmälliset valinnat	38
5.1 Ryhmähaastattelut pääaineistona ja menetelmänä.....	38
5.2 Mediakeskustelu sivuaineistona.....	41
5.3 Muut menetelmälliset valinnat.....	42
6 Nuoruuden pidentyminen	45
6.1 Nuoruuden vapaus.....	48
6.1.1 Vapauden luonne.....	48
6.1.2 Vapaus mahdollisuutena.....	51
6.1.3 Vapaus normina.....	54
6.1.4 Vapaus haastattelu- ja mediapuheessa.....	62
6.2 Perheellisten haastateltavien nuoruus.....	64
7 Aikuistuminen	69
7.1 Vastuu aikuistumisen kriteerinä.....	69
7.2 Aikuistumisen ambivalenssi.....	70
7.3 Tunne ambivalenssin ratkaisijana.....	74
8 Uhkakuvia perheestä	79
8.1 Perhe individualistisen elämän uhkana.....	79
8.1.1 Lapsi ja puhdas suhde.....	81
8.1.2 Työssä viihtyminen ja pärjääminen.....	86
8.2 Puutteellinen vanhemmuus lapsen parhaan uhkana.....	91
8.2.1 Lasten ja nuorten pahoinvointi mediakeskustelussa.....	91
8.2.2 Vanhemmuuden vaatimukset haastateltavien kertomana.....	98
9 Perhe – vastakohtaisten kuvitelmien leikkauspiste	106
10 Johtopäätökset	112
Lähdekirjallisuus	120

LIITTEET:

- 1 Ryhmähaastattelun runko
- 2 Haastateltavien taustatiedot
- 3 Koodiluettelo

Johdanto

”Lapsiperheiden arki näytti ulkopuolisesta helminauhaksi sidottujen koettelemusten loputtomalta sarjalta ja juhlakin siltä, että riiviöt raahataan mukaan kylään, jotta lapsettomatkin saisivat maistaa sitä helvettä, jota ovat kevytmielisesti pakoilleet.” (Juhani Seppänen kirjassa *Ensimmäinen sana on isä*)

Tämä on tutkimus siitä, miksi perheen perustaminen ei houkuttele alle kolmikymppisiä pidentyneen nuoruuden kulttuurissa. Lasten hankkiminen oli aikoinaan maailman yksinkertaisin asia. Nykyisin se näyttää monimutkaiselta kysymykseltä, jota täytyy suunnitella ja jonka yhteen sovittaminen muiden tavoitteiden ja vaatimusten kanssa on vaikeutunut. Vapaiden nuoruusvuosien nautinnot näyttävät päihittävän perhe-elämän arjen. Tätä vaikutelmaa luo esimerkiksi ”sinkkukulttuuri”, jota saamme seurata useista suosituista tv-sarjoista, city-lehdestä ja muista nuorille aikuisille kohdistetuista kulttuurituotteista. Jukka Relanderin (2000, 283, 286) mukaan nuoruus on viime vuosikymmenen aikana fantasioitu ihannelilaksi, ja media on ansiokkaasti välittänyt meille tuota fantasiaa. Tätä taustaa vasten aikuisuus on tylsää ja vanhemmuus rasittavaa.

Vaihtoehtoisista elämäntavoista huolimatta lähes kaikki ihmiset varttuvat jonkinlaisessa perheessä. Nuorten suuri enemmistö perustaa myöhemmin myös oman perheen jossakin muodossa (esim. Nikander 1996). Perhe on siten jossakin hyvin kattavassa mielessä edelleen ihmisen kasvualusta, jokapäiväinen elinpiiri sekä yhteiskunnan ruohonjuuritaso. Se, miltä perheen perustaminen näyttää etukäteen katsottuna, heijastaa perheen asemaa ja sitä koskevia arvostuksia yhteiskunnassamme laajemminkin. Kun kaikkea ei voi saada kerralla, perhekin joutuu erityisen arvioinnin ja vertailun kohteeksi. Perheen kilpailijoina nuoruudessa ovat suorittaminen koulutus- ja työmaailmassa sekä vapauden houkutukset. Eri sosiologisia tutkimussuuntauksia edustavat kirjoittajat ovat yhdessä tuumin todenneet, että nuoruus on pidentynyt (esim. Aapola 1999; Ziehe 1991, 58; Jallinoja 1998).

Tarkastelen tässä tutkimuksessa perhettä yksilön näkökulmasta. Minua kiinnostaa, miltä vanhemmuus etukäteen katsottuna näyttää ja miten se suhteutuu perhettä edeltävän elämänvaiheen menoon ja arvostuksiin. Yksilön näkökulman valitsin siksi, että aikamme ihmiset toimivat ja ajattelevat pitkälti yksilöllisinä toimijoina silloinkin, kun he toimivat ja ajattelevat samaan tapaan kuin muut. Ulrich Beck ja Elisabeth Beck-Gernsheim (1995, 1, 62) esittävät, että rakkauden, perheen ja henkilökohtaisen vapauden välillä vallitsee nykyisin perinpohjainen ristiriitaisuus. Silloinkin, kun kaksi ihmistä rakastuu ja luo

elämäänsä yhdessä, se nykyisin tapahtuu kahden yksilöllisen elämäntarinan välillä (mp). Perheessä aikuisten intressit voivat toissijaistaa lasten tarpeita (esim. Bardy, Salmi & Heino 2001, 140-141). Niinpä valitessani aikuisten yksilöiden näkökulman perheeseen ajattelen samalla lasten asemaa.

Juhani Seppänen kirjoittaa alussa lainaamassani sitaatissa, että perhe-elämä näyttää ulkopäin ”helvetiltä”, jota lapsettomat ”kevytmielisesti pakoilevat”. Seppänen lausuu ääneen yleisen ajatuksen nuoruuden pidentymisestä – uskallan väittää – olkoonkin, että hän tekee sen yliampuvasti. Ajatus siitä, että vapaata nuoruutta eletään vain itseä varten, oli siis helppo lähtökohta nuoruuden tarkastelulle. En kuitenkaan halunnut tyytyä niin yksinkertaiseen selitykseen, vaan päätin tarkastella vanhemmuuden myöhentymistä myös toisesta näkökulmasta. Herättäisikö siirtyminen nuoruudesta aikuisuuteen ja vanhemmuuteen epävarmuutta tai kenties jopa pelkoa? Riitta Jallinoja (1997; 2000) on tutkimuksissaan väläyttänyt ajatusta perheen perustamisesta riskinä. Päätin tarttua tuohon vihjeeseen ja lähestyä tutkimusaiheeni kahdelta suunnalta, yhtäältä vapauden ja yksilöllisyyden toisaalta riskitietoisuuden ja pelon näkökulmista. Tämä tutkimus ottaa siten osaa yhteiskunnan yksilöllistymistä ja riskejä koskeviin sosiologisiin keskusteluihin.

Tutkimus etenee seuraavasti. Ennen varsinaisiin tutkimuskysymyksiini tarttumista taustoitan tutkimaani ilmiötä erilaisin tilastollisten indikaattoreiden ja aikaisemman tutkimuksen avulla (luku 1). Löytääkseni ryhmähaastatteluihin kaikkein kiinnostavimman sosiaalisen ryhmän edustajia haastateltaviksi analysoin tilastollisesti vanhemmuuden myöhentymiseen vaikuttavia taustatekijöitä rekisteriaineiston avulla (luku 2). Pyrin tässä tutkimuksessa rakentamaan siltaa kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten tutkimussuuntausten välille käyttämällä erilaisia menetelmiä. Tämän vuoksi pohdin myös erilaisten tutkimusmenetelmien yhteiskäyttöön liittyviä kysymyksiä (luku 3). Seuraavaksi esittelen tutkimukseni sosiologiset lähtökohdat (luku 4) sekä pääaineistona toimivan ryhmähaastatteluaineiston, sivuaineiston roolissa olevan mediakeskustelun sekä tekemäni menetelmälliset valinnat (luku 5). Nuoruuden, aikuistumisen, perhettä koskevan riskitietoisuuden sekä siihen kohdistuvan vastakohtaisuuden teemoja analysoin laadullisten aineistojeni valossa (luvut 6-9). Lopuksi esittelen tutkimuksen tuloksia ja jatkan niitä teoreettisia keskusteluja, joista lähdin liikkeelle (luku 10). Tässä tutkimuksessa olen uskollinen haastateltavieni omalle jäsennykselle ja asetan nuoruuden ja aikuisuuden rajapyykiksi vanhemmuuden.

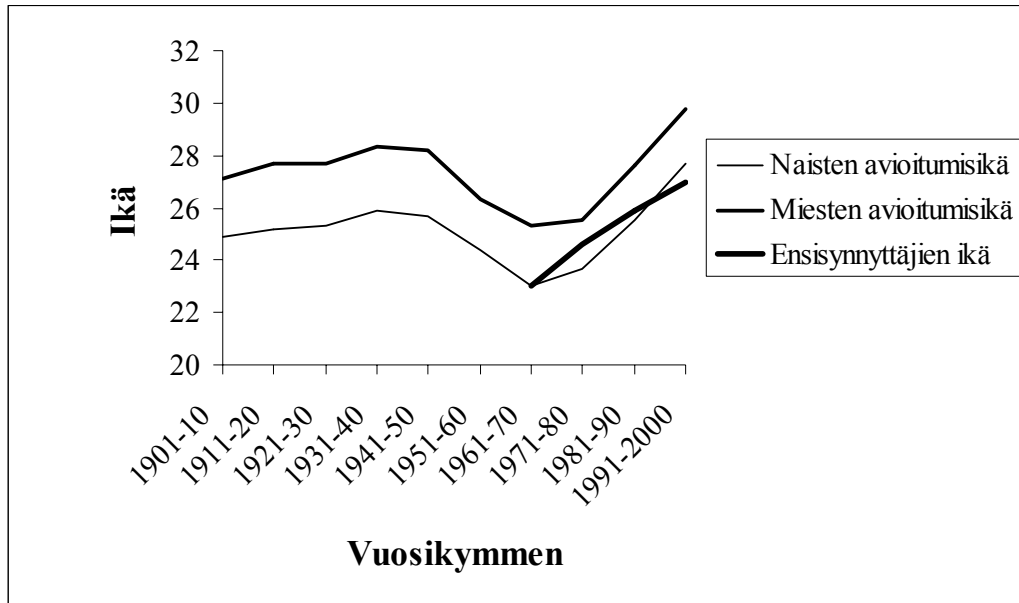
1 Tutkimuksen tausta

Perhesosiologisessa kirjallisuudessa on todettu perheenmuodostuksen jatkuvasti siirtyvän yksilön elämässä tuonnetuksi: avioitumisikä sekä ensimmäisen lapsen saamisen ajankohta ovat myöhentyneet (esim. Cherlin 1981; Oppenheimer 1988; Ritamies & Miettinen 1996). Ensimmäisen parisuhteen aloittamisikä ei kuitenkaan ole lainkaan noussut (Ritamies & Miettinen 1996). Tosin nykyisin on suhteellisen yleistä, että avoliittoja solmitaan ja puretaan useampaan otteeseen ennen varsinaista aloilleen asettumista (Jallinoja 1997, 99). Timo Nikanderin (1996, 6-7) mielestä näyttääkin siltä, että avoliitot kuuluvat pääasiassa nuorten aikuisten elämään ennen avioitumista, sillä kaikesta huolimatta yhdeksän kymmenestä suomalaisesta avioituu ennen pitkää. Seuraavassa kuvaan perheen perustamisen kehitystä 1900-luvulla tilastollisin indikaattorein ja esittelen perheen perustamista koskevaa aiempaa sosiologista tutkimusta.

Tarkasteltaessa suomalaisten naisten ja miesten keskimääräistä avioitumisikää 1900-luvun alusta saakka (kuvio 1) huomataan, että tyypillinen käsitys avioitumisiän jatkuvasta noususta ei oikeastaan pidäkään paikkaansa Suomessa. 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla suomalaisten naisten keskimääräinen avioitumisikä oli 25-26 vuotta ja miesten 27-28 vuotta. Tuolloin suhteellisen korkeaan avioitumiskään liittyi oletus mahdollisen koulutuksen päättämisestä ja vakaasta toimeentulosta, erityisesti säätyläismiesten osalta (Jallinoja 1983, 92). 1950-luvulta lähtien naisten tyypillinen avioitumisikä oli 1960-lukuun mennessä laskenut 23 ikävuoteen ja miesten noin 25 ikävuoteen, jolloin keskimääräinen avioitumisikä oli koko vuosisadan alhaisin. 1970-luvulla naiset solmivat ensimmäisen avioliittonsa keskimäärin noin 24-vuotiaina ja miehet noin 26-vuotiaina. 1980-luvun loppuun mennessä naisten ja miesten keskimääräiset avioitumisiät olivat nousseet 1900-luvun alkupuoliskon tasolle ja 1990-luvun loppuun mennessä sitä vielä selvästi korkeammiksi. Vuosien 1994 ja 2000 välillä suomalaisten keskimääräinen avioitumisikä nousi lähes lineaarisesti ja oli vuonna 2000 naisten keskuudessa 28,6 vuotta ja miesten 30,9 vuotta.

Kuviossa 1 on esitetty myös suomalaisten ensisynnyttäjien mediaani-ikä 1960-luvulta lähtien. Vaikka mediaani ei olekaan täysin keskiarvoon verrattavissa oleva tunnusluku, huomataan kuitenkin, että 1960-luvulta lähtien myös ensisynnyttäjille tyypillinen ikä on nykyhetkeen tultaessa noussut noin 23 ikävuodesta noin 27,5 ikävuoteen. Huomionarvoista on, että vuodesta 1996 lähtien ensimmäisen avioliiton

Kuvio 1 Suomalaisten naisten ja miesten keskimääräisen avioitumisiän ja ensisynnyttäjien mediaani-ikä kehitys

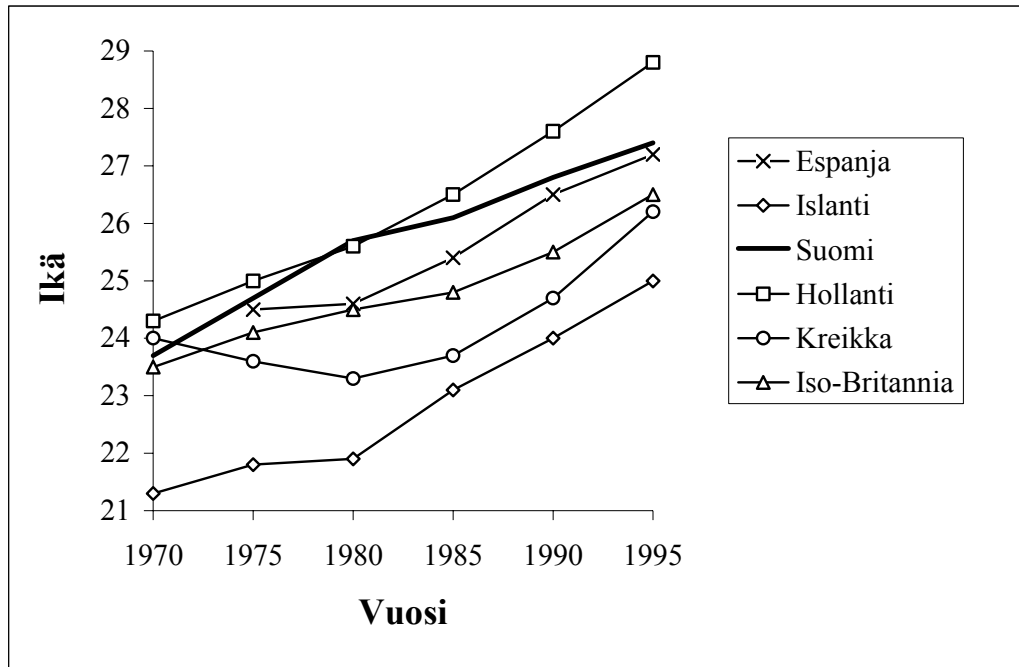

Lähteet: Yearbook of Population Research in Finland 2002; Suomen tilastollinen vuosikirja 1982 & 2001.

solmineiden naisten keski-ikä on ollut korkeampi kuin ensisynnyttäjien keski-ikä. Vuonna 2000 naisten keskimääräinen avioitumisikä oli 28,6 vuotta; ensisynnyttäjien 27,6 vuotta. Tämä viittaa siihen, että hyvin yleisesti ainakin perheen ensimmäinen lapsi syntyy avioliiton ulkopuolella. Avioliiton ja perheen monimerkityksisyys on näin ollen tullut ilmiselväksi. (Suomen tilastollinen vuosikirja 2001, 130.)

Kuviosta 2 voidaan vertailla ensisynnyttäjien keskimääräisen iän kehitystä eri Euroopan maissa vuodesta 1970 vuoteen 1995. Olen valinnut vertailuun esimerkkejä Länsi-Euroopan eri kulttuurialueilta siten, että sekä Pohjois- ja Etelä-Eurooppa ovat molemmat edustettuna. Lisäksi valitsin mukaan maita, joiden luvut edustavat länsieurooppalaisia ääripäitä. Suomi on kuvattu kuviossa muita paksummalla viivalla. Hollannissa on viime vuosikymmenten aikana synnytetty ensimmäinen lapsi muita maita myöhemmässä vaiheessa. Nykyisin Hollannin ensisynnyttäjien keskimääräinen ikä hipoo Euroopan korkeimpana jo 29 ikävuotta. Suomessa (kuten Ruotsissa ja Tanskassakin) ensisynnyttäjien keski-ikä on hieman Euroopan keskitasoa korkeampi. Myös Espanjassa ensimmäinen lapsi saadaan Euroopan keskiarvoa (27,0) hieman vanhemmassa iässä. Islannissa lapset on sen sijaan saatu muita Länsi-Euroopan maita selvästi nuorempina.

Kuvio 2 Ensisynnyttäjien keskimääräisen iän kehitys Euroopan eri maissa v. 1970-2000

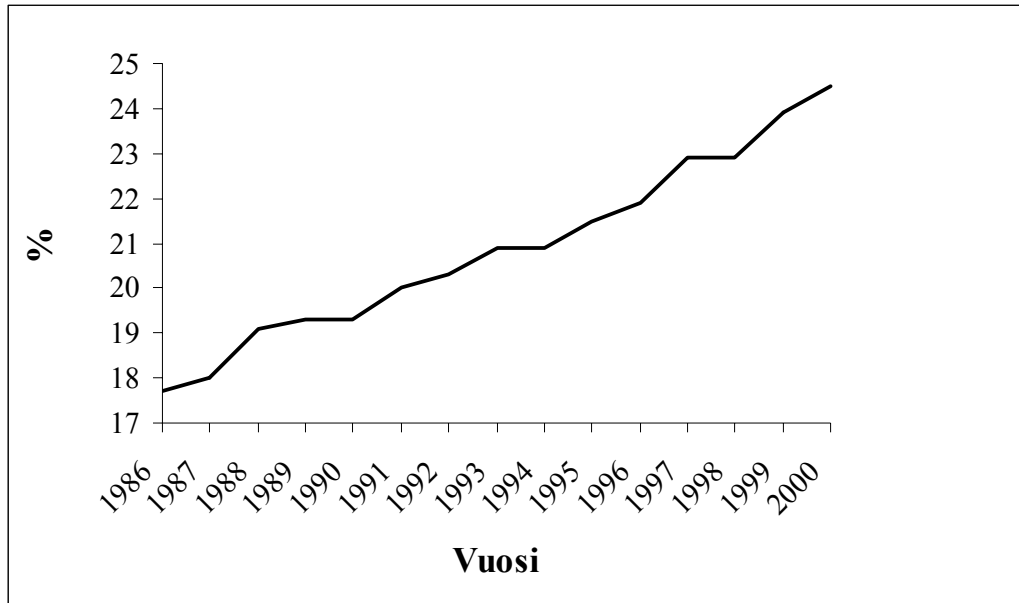

Lähde: Council of Europe. Recent Demographic Developments in Europe 1996, table T 3.4.

Euroopan ensisynnyttäjien keski-ikä oli vuonna 1980 noin 24,5 vuotta, mutta Islannissa alle 22 vuotta. Vaikka Islannissakin ensisynnyttäjien ikä on vuosien varrella nousut samaan tahtiin muiden maiden kanssa, on se yhä vuonna 2000 selvästi alhaisin (25 vuotta). Euroopan maiden välillä on huomattavia eroja ensisynnyttäjien keski-ikässä, mutta trendi on sama kaikkialla: perhe perustetaan entistä myöhemmin. On myös kiinnostava huomata, että perheen perustamisen ajankohta ei jakaannu ”individualistisen” pohjoisen ja ”familistisen” etelän mukaan, vaikka niin on joskus saatettu ajatella. Tilanne on erityisen kiinnostava, koska siitä huolimatta, että Suomessa ensisynnyttäjien keski-ikä on hieman hidastunut, ei kaiken kaikkiaan tasaantumista ole havaittavissa. 30 ikävuoden tietämällä naisten hedelmällisyystaso alkaa laskea. Siksi voikin kysyä, kuinka pitkään ensisynnyttäjien keski-ikä kohoaminen voi enää jatkua.

Kuvio 3 Lapsettomien naisten osuus 35-vuotiaista suomalaisista naisista

Lähde: Tilastokeskus. Väestörakenne 2000.

Perheen perustaminen on siis siirtynyt yksilön elämänsä myöhemmäksi kuin koskaan aikaisemmin. Samalla lapsettomuus on yleistynyt. Kuviossa 3 on kuvattu lapsettomien naisten osuus kaikista 35-vuotiaista naisista vuodesta 1986 vuoteen 2000. Vuonna 1986 lapsettomien naisten osuus oli 18 %, vuonna 1993 jo 21 % ja vuonna 2000 lähes 25 %. Vaikka lapsia synnytetään myös 35 ikävuoden jälkeen, on suurin osa lapsia hankkivista naisista äitejä ennen tuota ikää. Minkäänlaista tasaantumista lapsettomien osuuden kasvamisessa ei ole ainakaan vielä havaittavissa. Voiko tästä päätellä, että on yhä yleisempää synnyttää lapset vasta 35 ikävuoden jälkeen vai jääkö entistä suurempi osuus naisista kokonaan lapsettomaksi?

Eikö perheen perustaminen siis enää kiinnosta suomalaisia? Suomalaisten suhtautumista perheeseen tarkastelevat barometrit kertovat, että perhettä kyllä pidetään suurella arvolla, mutta sitä koskevat ihanteet eivät käytännössä toteudu. Suomalaisten mielestä ihanteellinen lastenhankkimisikä on naiselle noin 25 vuotta ja miehelle noin 27 vuotta. Todellisuudessa naiset ja miehet ryhtyvät lastenhankintaan pari vuotta myöhemmin. Perheen perustaminen kannattaisi siis suomalaisten mielestä aloittaa nykyistä aikaisemmin, mutta käytännössä niin ei tehdä. Perhe siis kiinnostaa edelleen, mutta jostakin syystä sitä koskevat ihanteet eivät toteudu todellisuudessa. (Reuna 1997; Paajanen

2002.) Tässä tutkimuksessa yritän muiden kysymysten ohella löytää vastauksia tuohon perheen perustamista koskevien ihanteiden ja todellisuuden väliseen kuluiun.

Yhteiskunnan rakenne ja monet arkielämän realiteetit vaikuttavat perheen perustamiseen liittyviin trendeihin. Ajan henkinen ilmapiiri, se miten ihmisillä on tietystä kulttuurissa, tietynä ajankohtana tapana suhtautua asioihin, puolestaan asettaa tietynlaisen viitekehyksen yksilöiden toiminnalle. Jallinoja on tarkastellut modernin perheen luonnetta nk. familistisen ja individualistisen perhekäsityksen valossa teoksessa *Perhe, työ ja tunteet - Ristiriitoja ja ratkaisuja*. Familistisen käsityksen mukaan perhe on arvo sinänsä; individualistisessa käsityksessä puolestaan painotetaan yksilön oikeutta omaan elämään, vaikka se uhkasi perheen pysyvyyttä. Jallinojan tulkinta suomalaisten perhekäsityksistä 1980-luvulla oli, että vaikka ilmapiiri perheen ympärillä on varsin moninainen, suurin osa ihmisistä on päätenyt ainakin päällisin puolin varsin familistisiin ratkaisuihin. Esimerkiksi avioliitto on kaikesta huolimatta ollut tyypillisin ratkaisu ihmisten elämänjärjestelyissä. (Jallinoja 1984.)

Perinteisesti yhdessä asuminen, avioliitto ja lasten saaminen ovat Suomessa ajallisesti kietoutuneet tiukasti yhteen. Viime vuosina ajallinen yhteys yhteen muuttamisen ja lapsen saamisen välillä on selvästi löyhentynyt. Liittojen muodostaminen ja lapsen saaminen ovat siten erottuneet erillisiksi prosesseikseen. (Finnäs 1995, 58.) Suomessa lapset on tyypillisesti synnytetty avioliitossa. Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osuus on kuitenkin jatkuvasti lisääntynyt. Huomionarvoista on, että avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten vanhemmat elävät Suomessa silti useimmiten yhdessä, avioliitossa. (Ritamiel & Miettinen 1996, 9-11.)

Naisten koulutustason nousun ja opiskelun pitkän keston on nähty vaikuttavan siihen, että lapset hankitaan entistä myöhemmin sekä siihen, että perheen keskimääräinen lapsiluku on pienentynyt. Marini (1984) on tutkinut koulutustason vaikutusta vanhemmaksi tulemisen ajankohtaan ja odotetusti todennut, että koulutuksella on selvästi myöhentävä vaikutus vanhemmaksi tulemisen ajankohtaan. Koulutettujen keskuudessa lapsen saaminen ennen sitä ikää, jolloin koulutus on tyypillisesti saatettu loppuun, on varsin harvinaista. Tämä viittaa opiskelemisen elämänvaihetekijänä olevan myöhentävä vaikutus yhtä lailla vanhemmaksi tulemiseen kuin liitton solmimiseenkin. Vaikka Marinin aineisto koski vuosina 1941-1944 syntyneitä amerikkalaisia naisia, on Suomessakin saatu vastaavanlaisia tutkimustuloksia (ks. esim. Nikander 1992).

Nikanderin mukaan suomalaisten naisten ensimmäisen lapsen synnyttämiseksi näyttää liittyvän koulutuksen pituuteen: mitä korkeampi koulutus, sitä vanhempana esikoinen saadaan. Perusasteen koulutuksen saaneista vuosina 1958-62 syntyneistä naisista noin 80 % oli 27-vuotiaana jo saanut ensimmäisen lapsensa. Keskiasteen koulutuksen saaneiden naisten vastaava osuus jäi selvästi alle 60 %:n ja korkea-asteen koulutuksen saaneiden naisten vastaava osuus oli noin 40 %. Erityisesti Nikanderin mielestä on kiinnostavaa seurata, tarkoittaako naisten lasten hankkimisen myöhäinen aloitus samalla sitä, että perheet jäävät pienemmiksi tai että lapsettomuus lisääntyy, kuten Ruotsissa on arvioitu. (Nikander 1992, 21-22.)

Nikander on tutkinut myös ensi kertaa isäksi tulemistä ja sen ajankohtaan vaikuttavia tekijöitä. Vuosina 1953-57 syntyneistä perus- tai keskiasteen koulutuksen saaneista miehistä oli 27-vuotiaaksi mennessä tullut isäksi hieman yli 40 %, mutta korkea-asteen koulutuksen saaneista miehistä vain noin 30 %. Erityisesti alle 29-vuotiaiden miesten kohdalla koulutusasteella oli selkeä vaikutus isäksi tulemisen ajankohtaan: mitä korkeampi koulutus, sitä pienempi isien osuus miehistä on. Samaan tapaan kuin naisten kohdalla, myös korkea-asteen koulutuksen saaneet miehetkin tulivat muita myöhemmin vanhemmiksi. Vuosina 1963-67 syntyneiden miesten lastenhankinnan aloittaminen on aikaisemmin syntyneisiin miehiin verrattuna myöhentynyt erityisesti keski- ja korkea-asteen koulutuksen saaneiden keskuudessa. Keskiasteen ja korkea-asteen koulutuksen vaikutukset lähentyivät toisiaan: molempien kohdalla isäksi tullaan yhä vanhempana. Kaiken kaikkiaan perusasteen koulutuksen saaneet miehet kuitenkin tulivat isiksi muita harvemmin: heistä 37 % ei ollut saanut lapsia vielä 35-vuotiaaksi mennessä. Toisaalta tässä suhteessa koulutuksen vaikutus hävisi, kun tarkasteltiin sitä, onko mies avo- tai avioliitossa vai yksinelävä. Näin tapahtui siksi, että suuri osa yksin elävistä miehistä kuului Nikanderin aineistossa perusasteen koulutusryhmään. (Nikander 1995, 26-28.)

Myös liiton tyypillä on todettu olevan vaikutusta lapsen saamisen ajankohtaan: amerikkalaisen tutkimuksen mukaan lapsen saaminen on yleisempää ja tapahtuu nopeammin avioliitossa kuin avoliitossa. Avoparin avioituessa, lapsen saaminen ei yleensä tapahdu silti sen nopeammin kuin suoraan naimisiin menneilläkään, poikkeuksena luonnollisesti tilanne, jossa morsian on jo raskaana. (Manning 1995.)

Varsinaisen lapsettomuuden sosiaalisia syitä on tutkittu mm. suhteessa avioeroon, perhetaustaan sekä työasemaan. Kiernanin (1989) tutkimuksessa yleisimmin lapsettomia olivat korkeassa työasemassa olevat, avioeron kokeneet sekä naisista ilman sisaruksia

kasvaneet. Marketta Ritamies (1988, 3) on arvellut, että vapaaehtoisesti lapsettomien määrä lisääntyy Suomessa. Tasa-arvobarometrin perusteella naimattomat yksinelävät suomalaiset suhtautuvatkin nykyisin entistä kriittisemmin perheeseen (Melkas 2001, 31).

2 Koulutus vanhemmuuden myöhentymisen selittäjänä – lähtökohta kvalitatiiviselle tutkimukselle

Koska tilastollisesti todettu lähtökohta antaa hyvin kokonaiskuvan suomalaisten perheen perustamisen taustalla olevista yleisistä tekijöistä sekä osoittaa ilmiön yleisyyden, se toimii hyvin laadullisen tarkastelun pohjana. Tässä luvussa jatkan itse tutkimani ilmiön taustoitusta rekisteriaineiston avulla tarkastelemalla, miten koulutusaste vaikuttaa vanhemmuuden myöhentymiseen. Tilastollisen tarkastelun tarkoituksena oli identifioida se sosiaalinen ryhmä, joka kaikkein todennäköisimmin pitkittää perheen perustamista. Tutkimukseni pääaineiston roolissa oleva ryhmähaastatteluaineisto on koottu juuri tuon tutkimusaiheeni kannalta kiinnostavimman ryhmän jäsenistä.

Tässä luvussa tarkastelun kohteena ovat vuonna 1985 perheettöminä olleet vuosina 1960-1970 syntyneet naiset ja miehet. Heidän perhetilanteensa on mitattu uudelleen vuonna 1995. Seuraavassa analysoin tuota tarkastelujakson lopun perhetilannetta iän, sukupuolen, koulutusasteen ja siviilisäädyn valossa. Etsin vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten koulutusaste selittää vuosina 1960-1970 syntyneiden naisten ja miesten todennäköisyyttä pysyä lapsettomana tarkastelujakson 1985-1995 loppuun asti?
2. Miten koulutusasteen vaikutus muuttuu iän ja siviilisäädyn vakioimisen myötä?
3. Miten siviilisäätö täsmentää koulutusasteen vaikutusta lapsettomana pysymiseen?

2.1 Tilastollinen aineisto ja menetelmät

Aineisto ja sen rajaus

Käsillä olevan tutkimuksen aineistona on osa Tilastokeskuksen Eksy95-aineistoa (Käyttölupa TK 53-8-02). Kyseessä on väestönlaskennasta saataviin tietoihin perustuva rekisteriaineisto. Käyttämäni aineisto koostuu 70 323 vuonna 1985 perheettöminä olleista vuosina 1960-70 syntyneistä suomalaisista naisista ja miehistä. Aineisto on 11 %:n otos Suomen samanikäisestä väestöstä, joten sen perusjoukkona ovat samanikäiset suomalaiset. Tutkielman aiheen ja kysymyksenasettelun vuoksi mukana ovat vain ne henkilöt, jotka ovat perheellistymisen kannalta kiinnostavassa iässä. Rajasin vuoteen 1985 mennessä jo

perheellistyneet henkilöt pois aineistosta, jotta voin seurata perheellistymisprosessia nollapisteestä lähtien.

Perheettömyyden identifioimisessa käytin perhetyyppiä ja siviilisäätystä. Perhetyyppimuuttujassa perheet on ryhmitelty seuraaviin tyypeihin: aviopari ilman lapsia, aviopari ja lapsia, äiti ja lapsia ja isä ja lapsia. Muodostin perhetyyppimuuttujan, johon sisällytin perheettömät henkilöt mutta josta otin yksinhuoltajaperheet pois. Nuoret, jotka vielä asuivat vanhempiensa kanssa, osoittautuivat kuitenkin perhetyypin kohdalla ongelmallisiksi: heille aineistossa annettu perhetyyppi ei aineistossa ole heidän itse muodostamansa perheen, vaan lapsuuden perheensä perhetyyppi. Ongelman ratkaisemiseksi identifioin vuonna 1985 perheettömiksi henkilöiksi ne, jotka perhetyyppimuuttujan perusteella olivat perheettömiä sekä ne henkilöt, jotka olivat perhetyypissä perheellisiä, mutta siviilisäädyltään naimattomia. Siten oletin, että naimattomat perhetyypiltään perheelliset ovat perheen lapsia. Vuonna 1985 naimattomien 15-25-vuotiaiden lasten vanhempien määrä on tilastojen perusteella häviävän pieni, joten tulosten kannalta mahdollinen virhearvio tässä ei tule tuottamaan ongelmia. Edellä mainitusta syystä jouduin jättämään pois sen pienen joukon nuoria, jotka vuonna 1985 asuivat kotona avoliitossa olevien vanhempiensa kanssa. Mahdollisia, vaikkakin hyvin epätodennäköisiä virheitä saattoi syntyä myös yksinhuoltajaperheiden osalta.

Analyyseissä käytetyt muuttajat

Analyyseissa käytetyt selittävät muuttajat ovat koulutusaste, ikä ja siviilisäätystä. Analyysit on tehty naisille ja miehille erikseen sukupuolen ja iän välisen interaktion vuoksi. Selitettävänä muuttujana on lapsettomuusmuuttuja, joka kuvaa sitä, onko henkilö pysynyt vuoteen 1995 asti lapsettomana vai tullut vanhemmaksi. Muuttujien jakaumat ja niiden yhteys selitettävään muuttujaan on nähtävissä taulukossa 2.

Koulutusaste

Määrittelin henkilön koulutusasteen kouluvuosien mukaan: perusasteen koulutuksen saaneilla on enintään 11 vuotta koulua takanaan, keskiasteella 12-13 vuotta koulutusta ja korkea-asteella 14 vuotta tai enemmän. Määrittelin muuttujan luokat kyseisellä tavalla, jotta jokaisessa luokassa olisi tarpeeksi henkilöitä. Henkilön koulutusaste on mitattu vuonna 1990, jolloin aineiston henkilöt ovat 20-30 –vuotiaita. Heidän elämänvaiheensa vuoksi koulutusaste ei kaikilla ole vielä lopullisesti määrätynyt. Opiskelijoista moni

kuuluu siten tässä aineistossa keskiasteen koulutusryhmään, vaikka myöhemmässä vaiheessa saavuttaakin korkea-asteen koulutuksen.

Ikä

Käytän ikää viisiluokkaisena muuttujana, jotta iän mahdollinen ei-lineaarinen vaikutus ei jäisi huomaamatta. Tarkastelujakson lopussa vuonna 1995 aineistossa mukana olevat ikäryhmät ovat seuraavat: 25-26-vuotiaat, 27-28-vuotiaat, 29-30-vuotiaat, 31-32-vuotiaat ja 33-35-vuotiaat.

Siviilisäätty

Muodostin perinteisestä siviilisäädystä uuden muuttujan, jossa ovat tämän tutkielman kannalta vain keskeiset luokat, naimisissa olevat (1) ja naimattomat (2) mukana. Tämä on perusteltua, koska olen rajannut tutkielmani koskemaan perheen perustamiseen, ei hajoamiseen, liittyviä tekijöitä. Siviilisäätty on mitattu viimeisenä aineistossa saatavilla olevana ajankohtana (vuonna 1992) ennen vuotta 1995, jolloin henkilön lapsettomuus / vanhemmuus on mitattu.

Lapsettomuusmuuttuja

Selitettäväksi muuttujaksi muodostin perhetyyppimuuttujasta dikotomisen lapsettomuusmuuttujan, joka ilmaisee onko henkilö pysynyt edelleen lapsettomana vai tullut vanhemmaksi tarkastelujakson (1985-1995) aikana. Vuonna 1995 vanhemmaksi tulleet ovat saaneet arvon 0 ja edelleen lapsettomina pysyneet arvon 1.

Menetelmänä olen käyttänyt logistista regressioanalyysiä. Olen ensin tarkastellut koulutusasteen ja lapsettomuusmuuttujan välistä riippuvuutta ja sitten elaboroinut tuota yhteyttä ottamalla iän ja siviilisäädyn vuorotellen mukaan tarkasteluun. Aineistossa havaittujen erojen yleistämisen mahdollisuutta on tarkasteltu p-arvojen avulla. Regressioanalyysin tulokset on esitetty odds ratioina (ks. esim. Agresti 1996, 16-34).

2.2 Koulutusaste ja lapsettomana pysyminen

2.2.1 Muuttujien välisten yhteyksien kuvailu

Taulukossa 1 on esitetty lapsettomana pysyminen koulutusasteen mukaan naisille ja miehille erikseen. Prosenttitaulukko kuvaa todellista asiantilaa, jossa monien tekijöiden vaikutus sekoittuu toisiinsa ja toimii siten regressioanalyysin lähtökohtana. Koulutusasteen ja lapsettomana pysymisen välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys. Sukupuolten välillä näyttää olevan kaikissa koulutusasteissa systemaattinen ero: miehet ovat naisia jonkin verran useammin pysyneet lapsettomina koulutusasteesta riippumatta. Toisin sanoen naiset ovat perustaneet miehiä useammin perheen. Eniten lapsettomina olivat pysyneet keski-asteen koulutuksen saaneet miehet, joista 56 % oli edelleen vuonna lapsettomia. Myös keskiasteen koulutuksen saaneista naisista 51 % oli edelleen lapsettomia. Perusasteen koulutuksen saaneista miehistä hieman alle puolet (48 %) ja naisista 41 % on pysynyt lapsettomana. Korkea-asteen koulutuksen selvä enemmistö on jo perustanut perheen; lapsettomina on naisista pysynyt noin 37 % ja miehistä 40 %.

Kirjallisuudessa korkean koulutuksen on kerrottu selittävän perheen perustamisen siirtymistä myöhemmäksi henkilön elämänsä aikana (Nikander 1992, 1995; Marini 1984). Ennen muiden muuttujien vakiointia tässä aineistossa tilanne näyttää kuitenkin päinvastaiselta: korkea-asteen koulutuksen saaneet ovat muita selvästi harvemmin pysyneet lapsettomina. Seuraavassa tarkastelen analyysissä käytettyjen muuttujien yhteyksiä lapsettomana pysymiseen.

Taulukko 1 Vuonna 1985 perheettömien naisten ja miesten lapsettomana pysyminen vuonna 1995 koulutusasteen mukaan (%)

EDELLEEN LAPSETON VUONNA 1995	NAISTEN (n=28901) KOULUTUSASTE			MIESTEN (n=34346) KOULUTUSASTE			
	perusaste	keskiaste	korkea-aste	perusaste	keskiaste	korkea-aste	
KYLLÄ	41,1	51,0	36,6	47,9	56,1	39,9	
EI	58,9	49,0	63,4	52,1	43,9	60,1	
yhteensä	%	100	100	100	100	100	
	n	12441	14974	1486	19822	13267	1257

p-arvo < 0,001

Taulukossa 2 on esitetty kaikkien muuttujien jakaumat ja vuonna 1995 yhä lapsettomina pysyneiden osuus niiden eri luokissa. Sukupuoli, ikä ja siviilisääty ovat kaikki tilastollisesti erittäin merkitsevästi yhteydessä lapsettomana pysymiseen (p -arvot $< 0,001$). Naisista hieman alle puolet (46 %) ja miehistä noin puolet (51 %) on edelleen lapseton vuonna 1995. Iän ja lapsettomuuden välillä on selvä lineaarinen yhteys: nuorimmassa ikäryhmässä (25-26-vuotiaat) 59 % molemmista sukupuolista on yhä lapseton. Vanhimmassa ikäryhmässä (33-35-vuotiaat) lapsettomia on naisista enää 37 % ja miehistä 42 %. Siviilisääty on hyvin erotteleva tekijä: naimisissa olevista naisista vain 12 % on yhä lapseton, miehistä hieman useampi (17 %). Naimattomista henkilöistä sen sijaan lähes kaksi kolmesta (naisista 64 % ja miehistä 62 %) on yhä lapseton vuonna 1995. Näyttää siltä, että riippumatta avoliiton yleistymisestä, avioliitolla on yhä keskeinen rooli lasten hankkimisessa. Seuraavassa tarkastelen analyysissä mukana olevien muuttujien yhteyksiä koulutusasteeseen.

Taulukko 2 Analyseissä käytettyjen muuttujien jakaumat ja lapsettomana vuoteen 1995 pysyneiden osuus eri muuttujien luokissa, naiset ja miehet

	NAISET			MIEHET		
	Lukumäärä	%	Lapsettomia %	Lukumäärä	%	Lapsettomia %
IKÄ (v. 95)						
25-26	6131	21,1	58,9	6482	18,7	59,3
27-28	6750	23,2	51,0	7462	21,6	56,9
29-30	6344	21,8	42,9	7296	21,1	51,1
31-32	5592	19,2	37,9	7178	20,7	45,7
33-35	4286	14,7	37,3	6202	17,9	42,2
Kaikki	29103	100	46,4	34620	100	51,2
KOULUTUSASTE						
perusaste (0-11)	12552	43,1	41,6	20004	59	48,4
keskiaste (12-13)	15054	51,7	51,3	13349	38	56,4
korkea-aste (väh. 14)	1497	5,1	37	1267	3	40,3
Kaikki	29103	100	46,4	34620	100	51,2
SIVIILISÄÄTY¹						
naimisissa	9731	34,0	12,4	8359	24,4	16,8
naimaton	18928	66,0	63,9	25831	75,6	62,1
Kaikki	28659	100	46,4	34190	100	51

Yhteydet lapsettomana pysymisen ja muiden muuttujien välillä olivat tilastollisesti erittäin merkitseviä ($p < 0,001$).

¹ Siviilisäädyn (mitattu v. 92) osalta olen ottanut huomioon vain perheellistymiseen liittyvät luokat naimaton ja naimisissa. Näin ollen puuttuvat tapaukset ovat eronneita tai leskeytyneitä.

Taulukko 3 Vuonna 1985 perheettömien naisten ja miesten ikäjakauma koulutusasteen eri luokissa (%)

IKÄ (v.95)	NAISTEN KOULUTUSASTE			MIESTEN KOULUTUSASTE			
	perusaste	keskiaste	korkea-aste	perusaste	keskiaste	korkea-aste	
25-26	20,5	23,6	0,1	16,8	23,4	0	
27-28	23,8	24,4	6,1	20,9	24,3	3,0	
29-30	22,0	21,6	22,2	21,8	20,5	16,0	
31-32	19,2	17,5	36,7	21,9	17,4	36,9	
33-35	14,5	12,9	34,8	18,6	14,4	44,1	
yhteensä	%	100	100	100	100	100	
	n	12552	15054	1497	20004	13349	1267

p-arvo < 0,001

Koska analyysini pääpaino on koulutusasteen vaikutuksessa vanhemmuuden myöhentymiseen, tarkastelen kaikkia vakioitavia muuttujia tästä eteenpäin koulutusasteen luokissa (taulukot 3-4). Taulukossa 3 on esitetty eri koulutusryhmien ikäjakauma, joka jo osaltaan selittää, miksi koulutusasteen ja perheellistymisen välinen yhteys (taulukko 1) ei noudata ennakkokäsitystä niiden välisestä suhteesta. Iän ja koulutusasteen välinen yhteys on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Aineiston eri-ikäiset henkilöt eivät jakaudu tasaisesti eri koulutusasteen luokkiin, vaan korkea-asteen koulutuksen saaneet ovat selvästi muita vanhempia: naisista 72 % ja miehistä 81 % oli yli 30-vuotiaita vuonna 1995. Keskiasteen koulutuksen saaneet, jotka muita yleisemmin ovat pysyneet lapsettomina, olivat puolestaan kaikkein nuorimpia: naisista 70 % ja miehistä 68 % oli 30 tai sitä nuorempia vuonna 1995. Iällä puolestaan on ymmärrettävästi merkittävä vaikutus perheen perustamisalttiuteen.

Taulukossa 4 on kuvattu siviilisäätty koulutusasteen eri luokissa. Siviilisäätty on luokiteltu vain kahteen perheellistymisen kannalta keskeiseen ryhmään, naimisissa oleviin ja naimattomiin. Koulutusasteella ja siviilisäädtyllä näyttää selvä yhteys ($p < 0,001$): peruskoulutuksen saaneista naisista lähes kolme neljästä (65 %) oli vuonna 1995 naimaton; miehistä sama pätee kolmelle neljästä (76 %). Keskiasteen koulutuksen saaneista naisista ja miehistä, jotka ovat tässä aineistossa iältään nuorimpia, perusasteeseen verrattuna muutama prosentti enemmän on pysynyt naimattomana. Korkea-asteen koulutuksen saaneista naisista (46 %) ja miehistä (49 %) naimattomia sen sijaan on alle puolet. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että korkea-asteen koulutuksen saaneet ovat iältään muita vanhempia.

Taulukko 4 Vuonna 1985 perheettömien naisten ja miesten siviilisäätty eri koulutusasteen luokissa (%)

SIVIILISÄÄTY	NAISTEN KOULUTUSASTE			MIESTEN KOULUTUSASTE		
	perusaste	keskiaste	korkea-aste	perusaste	keskiaste	korkea-aste
naimisissa	35,3	30,8	54,1	24,4	22,0	50,8
naimaton	64,7	69,2	45,9	75,6	78,0	49,2
yhteensä %						
n	100	100	100	100	100	100
	12293	14892	1474	19718	13225	1247

p-arvo < 0,001

2.2.2 Koulutusasteen ja lapsettomana pysymisen välinen yhteys – logistinen regressioanalyysi

Taulukossa 5 on tarkasteltu koulutusasteen ja lapsettomana pysymisen välistä yhteyttä log-mallien avulla. Vertailuryhmänä on kaikissa malleissa muuttujan ensimmäinen luokka, koulutusasteen tapauksessa aina perusaste. Ensimmäisessä mallissa, jossa selittävänä muuttujana on pelkästään koulutusaste, koulutusaste näyttää vaikuttavan tilastollisesti erittäin merkitsevästi lapsettomana pysymiseen. Keskiasteen koulutuksen saaneiden naisten ryhmässä lapsettomien suhde jo lapsia saaneisiin on 1,48-kertainen perusasteeseen verrattuna; miesten vastaava suhde on 1,39-kertainen (tunnusluvut odds ratioita). Korkea-asteen koulutuksen saaneilla naisilla lapsettomien suhde jo lapsia saaneisiin on 0,82-kertainen, miehillä 0,72-kertainen. Vuoteen 1995 jatkuva lapsettomuus on siis keskiasteella huomattavasti yleisempää, mutta korkea-asteella harvinaisempaa kuin perusasteella.

Mallissa 2 ikä on otettu mukaan analyysiin, mikä parantaa mallin selitysvoimaa merkitsevästi. Iän vakioimisen myötä keskiasteen koulutuksen vaikutus pysyy varsin samankaltaisena, mutta korkea-asteen koulutuksen vaikutus on naisten kohdalla kääntynyt toisinpäin ja on nyt 1,09-kertainen perusasteeseen verrattuna. Miesten kohdalla korkea-asteen koulutuksen vaikutus ei näytä eroavan perusasteesta. Mallissa 1 näyttäytynyt korkea-asteen suurempi alttius perheellistyä siis lievenee, kun otetaan huomioon korkea-asteen koulutuksen saaneiden korkeampi ikä (ks. taulukko 3). Iän vaikutus lapsettomana pysymiseen on hyvin lineaarinen molemmilla sukupuolilla: 25-26 –vuotiaisiin verrattuna

Taulukko 5 Vuonna 1985 perheettömien naisten ja miesten suhteellinen lapsettomana pysyminen vuoteen 1995 asti (odds ratio)

MUUTTUJA	Naiset			Miehet		
	MALLI 1.	MALLI 2. 1+ikä	MALLI 3. 2+siviilis	MALLI 1.	MALLI 2. 1+ikä	MALLI 3. 2+siviilis
KOULUTUS						
Perusaste	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Keskiaste	1,48***	1,45***	1,47***	1,39***	1,32***	1,39***
Korkea-aste	0,82**	1,09***	1,44***	0,72***	0,89	1,26***
IKÄ v. 1995						
25-26		1,00	1,00		1,00	1,00
27-28		0,74***	0,93		0,92*	1,08
29-30		0,53***	0,83***		0,74***	1,05
31-32		0,43***	0,76***		0,60***	0,98
33-35		0,42***	0,76***		0,52***	0,92*
SIVIILISÄÄTY (siviilis)						
Naimisissa			1,00			1,00
Naimaton			11,96***			8,01***

p<0,05 *, p<0,01 **, p<0,001 ***

todennäköisyys pysyä lapsettomana vuoteen 1995 mennessä pienenee iän myötä, ja lapsettomien suhde jo lapsia saaneisiin on 33-35-vuotiaiden naisten ryhmässä enää 0,42-kertainen. Miesten vastaava suhde on hieman suurempi (0,52-kertainen). Toisin sanoen mitä nuoremasta henkilöstä on kysymys, sitä todennäköisemmin tämä on lapseton. Kaiken kaikkiaan miehet pysyvät samanikäisiä naisia hieman useammin lapsettomina.

Mallissa 3 on edellisten lisäksi mukaan otettu siviilisäätty. Siviilisäädyn vakioimisen myötä koulutusasteen vaikutus lapsettomana pysymiseen muuttuu merkittävästi korkea-asteen koulutuksen ryhmässä: kun ennen siviilisäädyn vakiointia korkea-asteen koulutus ei suuresti eronnut perusasteen koulutuksesta, sen vaikutus on nyt molemmilla sukupuolilla samansuuntainen keskiasteen koulutuksen kanssa. Perusasteen koulutukseen verrattuna keski- ja korkea-asteen koulutus selittävät todennäköisyyttä pysyä vuoteen 1995 mennessä yhä lapsettomana. Keskiasteen koulutuksen vaikutus on hyvin samankaltainen kuin edellisessäkin mallissa, mutta nyt myös korkea-asteen koulutuksen saaneilla naisilla lapsettomien suhde jo lapsia saaneisiin on 1,44-kertainen perusasteeseen verrattuna.

Miehillä korkea-asteen koulutuksen vaikutus eroaa naisia selkeämmin keskiasteen koulutuksesta: nyt keskiasteen koulutuksen saaneilla miehillä lapsettomien suhde jo lapsia saaneisiin on 1,39- kertainen perusasteeseen verrattuna, korkea-asteen vastaava suhde puolestaan on 1,26-kertainen. Toisin sanoen miehillä keskiasteen koulutus selittää koulutusasteen luokista parhaiten lapsettomana pysymistä; naisilla keski- ja korkea-asteen koulutuksen selitysvaikutus on samankaltainen. Korkea-asteen koulutuksen toisensuuntainen vaikutus aikaisemmissa malleissa selittyy siis korkea-asteen vanhemmalla ikäjakaumalla sekä naimisissa olevien suurella osuudella.

Myös iän vaikutus lapsettomana pysymiseen on huomattavasti muuttunut siviilisäädyn vakioimisen myötä. Miehillä iällä ei käytännössä katsoen ole enää mitään vaikutusta lapsettomana pysymiseen, vain vanhimmassa ikäryhmässä (33-35-vuotiaat) lapsettomien osuus on 0,92-kertainen suhde 25-26-vuotiaisiin verrattuna. Naisten iällä on kuitenkin edelleen selvä vaikutus yli 30-vuotiaiden ryhmässä. 31-35-vuotiaiden naisten joukossa lapsettomien osuus jo lapsia saaneisiin on siviilisäädystä riippumatta 0,76-kertainen. Naisille yli 35 vuoden iässä hankittu lapsi on miehistä poiketen riski. Näin ollen vanhimman ikäryhmän naisista suurin osa lapsia aikovista lieneekin jo saanut lapsia. Miehillä sen sijaan ei tässä mielessä ole kiirettä.

Siviilisäädyn vaikutus lapsettomana pysymiseen on erittäin voimakas molemmilla sukupuolilla. Naimattomien naisten ryhmässä lapsettomien suhde jo lapsia saaneisiin on jopa 11,96 - kertainen naimisissa oleviin verrattuna. Naimattomien miesten ryhmässä vastaava suhde on 8,01- kertainen. Toisin sanoen riippumatta suomalaisen yhteiskunnan liberalisoitumisesta liiton muodolla on yhä hämmästyttävän huomattava vaikutus perheellistymiseen. Koska kirjallisuudessa (Finnäs, 1995) on tuotu esille, että liiton eri muodot merkitsevät eri koulutusryhmille toisistaan poikkeavia asioita, tarkastelen seuraavassa koulutusasteen ja siviilisäädyn välistä interaktiota. Testasin myös koulutusasteen ja iän välisen interaktion, joka ei ollut tilastollisesti merkitsevä.

2.2.3 Koulutusasteen ja siviilisäädyn välisen interaktion tarkastelua

Taulukossa 6 on esitetty suhteellinen lapsettomana pysyminen naisille ja miehille siviilisäädyn ja koulutusasteen mukaan. Ennen interaktion tarkastelua koulutusasteen vaikutus oli sekä naisilla että miehillä tilastollisesti erittäin merkitsevä (ks. taulukko 5). Nyt huomataan, että sen vaikutus on erilainen naimisissa olevien ja naimattomien kohdalla.

Naimisissa olevien miesten joukossa koulutusasteella ei ole lainkaan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta lapsettomana pysymiseen. Myös naimisissa olevien naisten joukossa koulutusasteen vaikutus on hävinnyt, poikkeuksena keskiasteen koulutuksen saaneet naiset, joiden joukossa lapsettomana pysyminen on muita yleisempää.

Taulukko 3 Koulutusasteen vaikutus lapsettomuuden jatkumiseen yhä vuonna 1995, naiset ja miehet (odds ratio)¹

NAISET			
KOULUTUS	NAIMISISSA suhteellinen perheellistyminen (odds ratio)	NAIMATON suhteellinen perheellistyminen (odds ratio)	KAIKKI suhteellinen perheellistyminen (odds ratio)
Perusaste	1,00	1,00	1,00
Keskiaste	1,29***	1,52***	1,45***
Korkea-aste	1,05	1,67***	1,08
MIEHET			
KOULUTUS	NAIMISISSA suhteellinen perheellistyminen (odds ratio)	NAIMATON suhteellinen perheellistyminen (odds ratio)	KAIKKI suhteellinen perheellistyminen (odds ratio)
Perusaste	1,00	1,00	1,00
Keskiaste	1,05	1,47***	1,31***
Korkea-aste	0,86	1,54***	0,88*

1. Ikä on vakioitu

2. p<0,05 *, p<0,01 **, p<0,001 ***

Naimattomuus sen sijaan voimistaa koulutusasteen vaikutusta lapsettomana pysymiseen molemmilla sukupuolilla: naimattomien naisten ja miesten kohdalla keski- ja korkea-asteen koulutus vaikuttaa entistä enemmän todennäköisyyteen olla vuonna 1995 edelleen lapseton. Naimattomien naisten keskiasteen koulutuksen saaneiden ryhmässä lapsettomien suhteellinen osuus on 1,52-kertainen ja korkea-asteen koulutuksen saaneiden ryhmässä 1,67-kertainen peruskoulutuksen saaneisiin verrattuna. Naimattomien miesten vastaavat suhteet ovat keskiasteella 1,47- ja korkea-asteella 1,54-kertaiset. Toisin sanoen koulutus selittää lapsettomana pidempään pysymistä pääasiassa naimattomien kohdalla.

Sen lisäksi, että koulutusaste vaikuttaa siviilisäädystä riippuen eri tavoin vuoteen 1995 jatkuvaan lapsettomuuteen, myös siviilisäätö vaikuttaa eri tavoin koulutusasteen eri luokissa. On esitetty, että koulutusaste vaikuttaa siihen, minkälainen rooli avoliitolla on: vähemmän koulutetuille avoliitto on useammin pysyvä vaihtoehto avioliitolle kuin korkeammin koulutetuille, jotka avioituvat yleensä ennen lapsen saamista. Toisin sanoen,

perusasteen koulutuksen saaneille lapsen saaminen avioliitossa on muita yleisempää ja avioliitto on avioliiton vaihtoehto. Korkeamman koulutuksen saaneille avioliitto on usein avioliittoa edeltävä vaihe. (Finnäs 1995, 66-69.) Tässä aineistossa avioliiton puuttuminen lisää todennäköisyyttä olla vuonna 1995 edelleen lapseton sitä enemmän mitä korkeampi koulutus henkilöllä on. Naisten kohdalla vaikutus on miehiä hieman voimakkaampi.

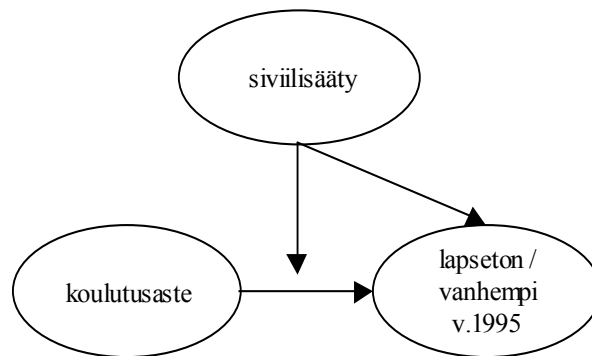
2.4 Johtopäätöksiä

Olen edellä tarkastellut vuonna 1985 perheettöminä olleiden henkilöiden todennäköisyyttä pysyä lapsettomina vuoteen 1995 asti ja selittänyt sitä koulutusasteella, iällä ja siviilisäädyltä. Aikaisemmassa tutkimuksessa on todettu, että koulutusaste vaikuttaa vanhemmaksi tulemiseen siten, että mitä korkeampi koulutus henkilöllä on, sitä todennäköisemmin lastenhankinta myöhentyy hänen elämänsä aikana (esim. Marini 1984; Nikander 1992, 1995). Tässä tutkimuksessa aiempien tutkimusten tulosten kaltainen vaikutus oli havaittavissa ennen koulutusasteen ja siviilisäädyn välisen interaktion tarkastelua (ks. taulukko 5). Interaktion tarkastelun jälkeen koulutusasteen vaikutus kuitenkin hävisi naimisissa olevien ryhmässä (poikkeuksena keskiasteen koulutuksen saaneet naiset) ja voimistui naimattomien keskuudessa. Pelkän koulutusasteen ja lapsettomana pysymisen (tai vanhemmaksi tulemiseen) välisen päävaikutuksen tarkastelu ilman koulutusasteen ja siviilisäädyn interaktion huomioimista antaa siis puutteellisen kuvan koulutusasteen vaikutuksesta perheellistymiseen.

Siviilisäädyltä on kahdenlainen vaikutus lapsettomana pysymiseen: yhtäältä se tarjoaa täsmennyksen koulutusasteen ja pidempään lapsettomana pysymisen väliseen yhteyteen, toisaalta se itse vaikuttaa erittäin merkittävästi todennäköisyyteen pysyä lapsettomana (kuviot 4). On todennäköistä, että avioliitto ja lasten hankkiminen kietoutuvat edelleen hyvin tiiviisti yhteen ainakin koulutettujen keskuudessa, jolloin naimisiin mennään ainakin osittain lasten hankkimisen vuoksi. Toisin sanoen ehkä avioliitto tarkoittaa kaikissa koulutusryhmissä usein perheen perustamista yleisemminkin. Ainoana poikkeuksena ovat naimisissa olevat naiset, jotka ovat saaneet keskiasteen koulutuksen: heidän kohdallaan lapsettomuus jatkui vuoteen 1995 asti todennäköisemmin kuin muiden naimisissa olevien kohdalla. Tämä voi selittyä esimerkiksi sillä, että keskiasteen koulutuksen saaneista henkilöistä on tässä aineistossa 29 % opiskelijoita. On mahdollista, että naisten alttius hankkia lapsia opiskeluaikana on pienempi kuin miesten, joiden ura- ja

opiskelusaavutuksiin perheellä ei perinteisesti ole ollut lamaannuttavaa vaikutusta, kuten naisten kohdalla on todettu (ks. Marini 1984). Toisaalta perhebarometrin mukaan jopa useampi kuin kaksi kolmesta alle 30-vuotiaasta naimattomasta niin naisesta kuin miehestäkin haluaa saattaa opinnot päätökseen erääksi syyksi olla vielä hankkimatta lapsia (Paajanen, 50). Toistaiseksi kysymys jää siis avoimeksi ja sitä olisi kiinnostava tarkastella tulevassa tutkimuksessa.

Kuvio 4 Koulutusasteen, siviilisäädyn ja vuoteen 1995 jatkuneen lapsettomuuden väliset yhteydet (ikä on vakioitu)

Tekemäni analyysin keskeinen tulos on, että ne naimattomat naiset ja miehet, jotka ovat saaneet korkea- tai keskiasteen koulutuksen, joko siirtävät vanhemmuutta myöhempään vaiheeseen muita selvästi todennäköisimmin tai jäävät kokonaan lapsettomiksi. Miksi he eivät siis perusta perhettä samaan tapaan kuin muut? Kohdistin jatkotarkasteluni juuri tähän tutkimusaiheeni kannalta kiinnostavimmaksi osoittautuneeseen ryhmään, jonka ajatusmaailmaan perehdyin ryhmähaastattelujen avulla. Seuraavassa luvussa pohdin eri tutkimusmenetelmien yhteiskäyttöön liittyviä näkökulmia, minkä jälkeen käyn keskustelua tutkimuksen aiheen ja kysymyksenasettelun kannalta keskeisten sosiologisten keskustelujen kanssa ennen laadullisten aineistojen esittelyä.

3 Menetelmien yhteiskäytön pohdintaa

Koska käytän tässä tutkimuksessa sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia aineistoja ja menetelmiä, pysähdyn hetkeksi pohtimaan niitä näkökohtia, joita menetelmien yhteiskäyttöön keskeisesti liittyy. Se on mielestäni aiheellista, koska menetelmien yhteiskäyttö ei sosiaalitieteissä ole kovinkaan tavallista. Pikemminkin sosiaalitieteet ovat pitkälti jakautuneet kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten menetelmien käyttäjien muodostamiin tutkimussuuntauksiin, joiden välinen vuoropuhelu on harmillisen vähäistä.

Jakoa kvantitatiivisiin ja kvalitatiivisiin menetelmiin on sosiaalitieteissä ylläpidetty erilaisin keinoin. Eräänä keskeisenä erona eri menetelmien välillä on pidetty sitä, että kvantitatiivisin menetelmin pyritään rakentamaan universaaleja lainmukaisuuksia; kvalitatiivisin menetelmin puolestaan selitetään paikallisesti (esim. Alasuutari 1999, 37, 55). Pertti Tötön mukaan kvalitatiivisten menetelmien erityisluonnetta puolustavat esittävät yleensä dualistisen jaon luontoon ja inhimilliseen maailmaan, jotka ovat toisilleen vastakkaisia. Luonto ja kulttuuri nähdään kahtena erilaisena todellisuutena – luonto kausaalisenä ja kulttuuri merkitysvälitteisenä. Töttö vastustaa tätä metafyyssistä ja siitä nousevaa metodologista dualismia, jossa sosiaalinen todellisuus on ‘pelkkää’ merkitystä, jota kvalitatiivisin menetelmin voidaan tulkita. Hän pyrkii monin luonnontieteellisin esimerkein osoittamaan, että tosiasiallisesti jyrkkä ero luontoon ja kulttuuriin on harhaanjohtava: sekä luonnossa että sosiaalisessa maailmassa on yksilöllisyyttä, myös eläinten keskuudessa on havaittavissa selviä sosiaalisia rakenteita. Töttö on perustellut argumenttinsa huolellisesti. (Töttö 1997, 41-42, 121-124.)

Myös Jari Eskolan ja Juha Suorannan mielestä (1998, 14) kvantitatiivisista ja kvalitatiivisista menetelmistä rakennettu vastakkainasettelua, joka turhuutensa lisäksi asettaa eri menetelmät harhaanjohtavasti arvojärjestykseen. David Silverman menee vielä pidemmälle ja sanoo moisen dikotomian olevan vaarallinen, koska se antaa tutkijoille tekosyn olla oppimatta omasta tutkimuksesta poikkeavaa lähestymistapaa. Jos sosiaalitieteissä halutaan tehdä hyvää tutkimusta, on kuitenkin tarpeellista ymmärtää monenlaisia systemaattisia pyrkimyksiä kuvata ja selittää yhtä ja samaa ilmiötä riippumatta siitä, onko kyseessä kvantitatiivinen tai kvalitatiivinen lähestymistapa. (Silverman 2000, 11.)

Sosiologiassa toisinaan itsestäänselvänä esitetty näkemys maailman kaksijakoisuudesta ankkuroituu länsimaiseen ja kristilliseen perinteeseen, mutta

mahdollisesti myös siihen, että me ihmiset katsomme inhimillistä todellisuutta ikään kuin sisältäpäin, luontoa taas suurelta osin ulkoisina tarkkailijoina. On siis syytä erottaa, esitämmekö väitteitä ”maailmasta sinänsä” vai inhimillisestä näkökulmasta siihen. Jos lähdemme Tötön tapaan siitä, että niin luonnossa kuin inhimillisessäkin todellisuudessa on sekä jonkin asteisia syy-seuraussuhteita että merkityksellistä toimintaa, voimme ajatella, että kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus lähestyvät saman maailman samoja ilmiöitä eri painotuksin ja eri käsittein.

Kuitenkin on myös esitetty, että kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen taustaoletukset ovat peruuttamattomasti toisilleen vastakkaisia, minkä vuoksi oletus niiden takana olevasta yhdestä todellisuudesta on harhainen ja menetelmien yhteiskäyttö perusteetonta (esim. Blaikie 1991). Blaikien kritiikki kohdistuu nimenomaan pyrkimykseen saavuttaa toisistaan riippumattomiksi ajateltujen menetelmien yhteiskäytöllä entistä validimpi käsitys tutkimuskohteesta. Hänen mukaansa tämä ei ole perusteltua, koska kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset menetelmät tarjoavat vaihtoehtoisen, ei toinen toistaan täydentävän lähestymistavan. (Mt.) Onko eri tutkimussuuntausten kohteena todellakin väistämättä kaksi erillistä todellisuutta? Blaikie näyttää sitoutuvan valistuksen perinteeseen rakentamalla rationaalisen koherenttia kuvaa todellisuudesta (mt.). Tällöin todellisuuden luonne on kuitenkin jo ennalta päätetty: koherentti teoria todellisuudesta pakottaa todellisuuden koherenttiin muottiin riippumatta sen mahdollisesta monitasoisuudesta. Ratkaisu on tehty ennen vähäisintäkään empiiristä tarkastelua ja pohtimista todellisuuden (todellisesta) luonteesta. (ks. esim. Shotter 1993, 24-25.) Blaikien kritiikki eri menetelmien yhteiskäyttöä kohtaan perustuu nähdäkseni koherenttiusvaatimuksen siirtämiseen itse todellisuutta koskevaksi.

Siitä huolimatta, että Blaikie (1991) väittää kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten menetelmien taustaoletuksien olevan yhteensopimattomia, hän tunnustaa, että tietyin ehdoin niitä voidaan käyttää yhdessä. Silloin, kun eri menetelmiä käytetään saman tutkimuksen peräkkäisissä vaiheissa niin, että edellinen vaihe tarjoaa perustan seuraaville vaiheille, menetelmien erilaiset taustaoletukset eivät muodostu ongelmaksi. Näin ollen menetelmien vaiheittainen yhteiskäyttö ei väistämättä edellytä, että käytettyjen menetelmien taustaoletukset olisivat yhtenevät. (Mt.)

Monitasoista sosiaalista todellisuutta voidaan tarkastella monenlaisista näkökulmista. Sosiaalinen todellisuus on yhtäältä tarpeeksi säännönmukainen, jotta sitä voidaan tarkastella tilastollisesti, toisaalta se on merkityksiä sisältävä ja osin inhimillisissä

käytännöissä sosiaalisesti konstruoitu. Sosiaalitieteiden tutkimuskohde rakentuu samanaikaisesti siis erilaisista ulkoisista ja suhteellisen pysyvistä (esim. taloudellisia) mekanismeista, mutta on samanaikaisesti myös muuttuva ja ihmisten sosiaalisissa käytännöissä muodostuva. Siten sosiaalinen todellisuus on yhtäältä rakenteiltaan pysyvä ja toisaalta yksilöiden toiminnan kautta muotoutuva. (Chouliaraki & Fairclough 1999, 20-22.) Ihmisen sosiaalinen oleminen määräytyy siis yhtäältä osittain jo olemassa olevien rakenteiden pohjalta, toisaalta ihminen on kuitenkin intentionaalinen olio, jolla on oma tahto ja kyky tehdä valintoja (esim. von Wright 1998).

Tötön (1997, 126-131) mukaan kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia menetelmiä erottaa se, että ne vastaavat erilaisiin kysymyksiin: kvalitatiivisella tutkimuksella vastataan mitä- ja miten- kysymyksiin, kvantitatiivisella tutkimuksella miksi- ja miten paljon kysymyksiin. Samasta ilmiöstä voidaan siis kysyä erilaisia kysymyksiä. Tötön erottelu hahmottaa mielestäni hyvin eri tutkimussuuntausten paikkaa saman ilmiön tutkimisessa. Hänen näkemyksestään poiketen kuitenkin esitän, että miksi-kysymyksen kohdalla selittämisen tasoja voi mielestäni olla kaksi: ilmiötä voidaan tilastollisin menetelmin selittää syiden ja vaikutusten kautta *makrotasolla* (Töttö), mutta myös yksilöstä käsin *mikrotasolla*. Tällöin tutkija voi tehdä yksilön toimintaa ja valintoja ymmärrettäväksi tutkimalla yksilöiden intentionaalisuutta, kokemuksia ja tunteita sekä ulkoisen maailman yksilöön kohdistuvia odotuksia ja hänen suhtautumistaan noihin odotuksiin. Mikrotason selittämistä voidaan tehdä myös kvalitatiivisin menetelmin, mutta tällöin selitystä ei yleistetä empiirisesti koskemaan jotakin tiettyä perusjoukkoa.

Käsillä olevan tutkimuksen keskeisenä haasteena on selittää ja ymmärtää, miksi perheen perustaminen on siirtynyt entistä myöhemmäksi yksilön elämänsä aikana. Tiedämme lukuisista tutkimuksista, että perheen perustaminen tapahtuu entistä myöhemmin yksilön elämänsä aikana (ks. luku 1): mitä-kysymykseen on näin ollen vastattu. Edellä olen selittänyt tilastollisesti, miten koulutusaste muiden tekijöiden ohella vaikuttaa tutkimuskohteenani olevaan ilmiöön (miksi-kysymys makrotasolla). Kulttuurin merkitysrakenteisuuden ja yksilöllisen toimijuuden mahdollisuuden otan huomioon toisaalta tarkastelemalla niitä yksilön näkökulmasta keskeisiä syitä, joita haastateltavat itse pitävät tärkeinä valintoihinsa vaikuttavina tekijöinä, ja toisaalta paikallistamalla niitä yksilöihin kohdistuvia sosiaalisia mekanismeja, joiden kanssa vuorovaikutuksessa he toimintaansa ja ajatteluaansa muokkaavat (miksi-kysymys mikrotasolla). Lisäksi olen kiinnostunut siitä, miten aikuistumisen prosessi etenee ja miten perheen perustaminen

tuohon prosessiin suhteutuu (miten-kysymys). Siirryn nyt käsittelemään niitä sosiologisia keskusteluja, jotka antavat teoreettisen lähtökohdan tässä tutkimuksessa pääaineiston roolissa olevan ryhmähaastatteluaineiston analyysille.

4 Tutkimuksen sosiologiset lähtökohdat

Kiinnostuin tutkimusaiheestani alunperin lukiessani Beckin ja Beck-Gernsheimin (1995) kirjaa *The Normal Chaos of Love*, jossa piirretään kuvaa perhe-elämästä jokapäiväisenä kaaoksena ja ristiriitojen kenttänä. Tuolloin jäin pohtimaan, näyttääkö perheellisen elämä yksilöllistyneessä yhteiskunnassa todellakin niin vaikealta ja ristiriitaiselta. Ryhdyin havainnoimaan ympäristöäni ja omia tuntemuksiani sekä kuuntelemaan tuttavieni omakohtaisia ajatuksia heidän tämänhetkisestä ja tulevasta elämästään. Itsensä toteuttaminen ja kehittäminen vaikuttivat olevan sitoutumista suuremmissa suosiossa. Lasten hankkimisesta monet alle kolmikymppiset eivät juuri puhuneet ja silloin kuin puhuivat, ensimmäinen sopiva ajankohta sille olisi monien vuosien kuluttua kaikkien yksilöllisten kunnianhimojen jälkeen. Itse päädyin ajan hengestä poiketen avioliittoon opiskelujeni keskivaiheilla ja sain kahdella tapaa kokea pidentyneen nuoruuden kulttuuria. Sain aviosäätyäni vuoksi vertaisten keskuudessa erityistä ja monenkirjavaa huomiota osakseni. Jotkut pitivät valintaani ihailtavan rohkeana, toisille piti selittää, miten on voinut elää jo tarpeeksi vapaata nuoruutta ollakseen valmis sitoutumaan eliniäksi. Samalla kuitenkin otin itsekin osaa pidentyneen nuoruuden kulttuuriin. En ollut valmis ryhtymään vanhemmaksi ennen kuin saisin joitain henkilökohtaisia tavoitteita ja intohimoja toteutettua.

Tekemieni havaintojen ja kokemusteni pohjalta etenin siihen johtopäätökseen, että perheen perustamiseen vaikuttaviin valintoihin löytyy vastauksia kahdelta eri suunnalta. Yhtäältä nuoruuden pidentymiseen liittyy monia nuoruuden vapautteen liittyviä houkuttelevia piirteitä, toisaalta arjen kyllästävä ja sitova perhe-elämä ei etukäteen katsottuna tunnu kovin vetovoimaiselta. Luettuani lisää kirjallisuutta sosiologinen intressini kiinnittyi kahteen suureen keskusteluun nyky-yhteiskunnasta. Yhteiskunnan yksilöllistymistä korostava keskustelu tuntui olevan sidosten pakoilun ytimessä, joten lähdin siitä liikkeelle. Haastatteluaineistoni osoitti valinnan osuneen oikeaan: sain paljon vastakaikua vapautta ja yksilöllisyyttä lähestyville keskustelunaiheille. Huomasin kuitenkin, että individualismi ei yksin riitä rakentamaan ymmärrettävää kuvaa tutkimastani ilmiöstä, joten tutustuin myös individualismia kriittisesti lähestyvään kirjallisuuteen.

Toisaalta kiinnostuin riskitietoisuuden käsitteestä ja sitä koskevasta sosiologisesta keskustelusta. Ajattelin perheen perustamisen tarkoittavan itsenäiselle ja arjen nautintoja arvostavalle yksilölle niin suurta muutosta, että sitä saatetaan senkin vuoksi tarkastella

riskin näkökulmasta. Kysyin haastateltaviltani, liittyykö lasten hankkimiseen minkäänlaista epävarmuutta tai pelkoja. Pääsääntöisesti sain myönteisen vastauksen, mutta yllätyksekseni epävarmuutta ei aiheuttanut ainoastaan perheen luoma rajoitus yksilön vapaudelle, vaan myös vanhemmuudesta ja siihen kuuluvasta vastuusta suoriutuminen. Seuraavissa alaluvuissa käsittelem tutkimukseni sosiologisia lähtökohtia niin kuin ne viime vuosina ovat sosiologisissa keskusteluissa tulleet esiin. Miksi nuoruus siis pidentyy ja vanhemmuus väistyy yhä pidemmälle tulevaisuuteen?

4.1 Perhe individualistisessa yhteiskunnassa

Monet yhteiskuntateoreetikot ovat lähes yksissä tuumin esittäneet, että perinteet ja muut pysyvät sosiaaliset rakenteet kuihtuvat ja ennen näkemätön yksilön *valinnanvapaus* luonnehtii aikaamme (mm. Beck & Beck-Gernsheim 1995, 2002; Giddens 1991; Bauman 1996). Giddensin (1995, 107) mukaan elämme yhteiskunnassa, jossa auktoriteetti ei enää määrää, miten elämää pitäisi elää. Beck & Beck-Gernsheim (1995, 4-7, 34) näkevät yhteiskunnan yhtenä suurena yksilöllistymisprosessina, joka tarkoittaa päätösten yksilöllistymistä kaikilla elämänoilla. Kaikkia elämänoja koskevia, omia valintoja tehdään jatkuvasti päivittäin (Giddens 1991, 80). Perheen kannalta yksilöllistyminen tarkoittaa asioiden monimutkaistumista, koska yksilöllistyneen yhteiskunnan oleellinen tunnusmerkki on henkilökohtaisen vapauden ja tyytyväisyyden tavoittelu (Beck & Beck-Gernsheim 1995). Beckin ja Beck-Gernsheimin (2002, 120) mukaan lapsia hankitaan entistä vähemmän siksi, että lastenhankintaa verrataan yksilöllistymisen myötä kasvaneisiin henkilökohtaisiin elämänmahdollisuuksiin ja riskeihin, haluihin ja yksilöön kohdistuviin vaatimuksiin.

Yksilöllisyyteen perustuva rakkaus ei turvaa perheen jatkuvuutta. Päinvastoin perhe pysyy koossa vain niin kauan, kun se koetaan henkilökohtaisesti tyydyttäväksi. Giddens on esittänyt, että parisuhteista, jopa avioliitoista on tullut *puhtaita suhteita*, koska toisin kuin perinteiset suhteet ne ovat ulkoisista tekijöistä vapaita. Puhdas suhde perustuu kahden ihmisen väliseen tunteeseen ja vapaaehtoiseen sitoutumiseen. Se edellyttää vastavuoroisuutta, eikä sillä ole mitään itsensä ulkoista päämäärää. Siten puhtaana suhteen kesto riippuu siitä, miten tyytyväisiä partnerit ovat suhteeseen. Olennaista puhtaassa suhteessa ovat intimitetti ja luottamus: näiden varassa myös omaa minä-kuvaa

rakennetaan suhteessa toiseen. Siksi parisuhteesta on tullut henkilökohtaisesti niin merkityksellinen. (Giddens 1991, 88-98.)

Kirjassaan *Perheen aika* Jallinojaa toteaa, että nykyisin parisuhde ratkaisee perheen kohtalon: se, mitä perheelle tapahtuu riippuu siitä, mitä parisuhteelle tapahtuu (Jallinoja 2000, 19). Näin parisuhde nousee oleelliseksi tutkimuskohteeksi kaikessa perhetutkimuksessa. Parisuhde alkaa romanssilla, joka saattaa syventyä rakastumiseksi. Rakastuminen puolestaan on keskeisessä roolissa puolison valinnassa, mikä irroittaa parisuhteen muusta maailmasta ja tekee siitä pääasiassa tunnekysymyksen. (Jallinoja 2000.) Airaksinen (2001, 19) menee vielä pidemmälle sanoessaan, että rakkaus on aikamme ideologia, joka hallitsee sekä julkista että yksityistä puhetta sukupuolesta riippumatta. Parisuhteessa yksilöllistymisen käänköpuoli paljastuu: yksilöllistyminen ajaa ihmiset erilleen omaan vapauteensa, mutta paradoksaalisesti taas rakkauden kautta yhteen, koska liian suuri yksilöllisyys pelottaa ja eristää ihmisiä (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 32). Silti parisuhdetta rakennetaan yksilöllisten toiveiden pohjalta (Giddens 1991, 88-98).

Individualistinen ajattelu on Suomessa saanut jo joitain äärimmäisiä muotoja: tasa-arvobarometrin mukaan naimattomien, yksin elävien suomalaisten näkemykset parisuhteesta ja perheestä ovat entistä kriittisempiä muun muassa siksi, että pelkästään parisuhteeseen sitoutumisen arvellaan rajoittavan omaa vapaa-ajan viettoa (Melkas 2001, 31-33). Yksilöllisyyden ihannoiti problematisoituu tunkeutuessaan osaksi perhe-elämää: sen varassa rakennetaan lapsiperheiden arkeen käytäntöjä, joissa aikuisten toiveet ja tarpeet korostuvat (mm. Beck & Beck-Gernsheim 1995; Jallinoja 1984, 1997; Ritamies 1988).

Yksilökeskeisessä yhteiskunnassa henkilökohtaisilla suorituksilla on entistä enemmän merkitystä. Työssä suorittaminen tarjoaa yksilölle houkuttelevia haasteita. Koulutetun väestön keskuudessa työ näyttäkin olevan ensisijainen siinä mielessä, että kaikki muu peilautuu siihen. Työssä voi menestyä ja niittää yksilöllistä mainetta, kotona ei. (Jallinoja 2000, 139-142.) Perhe suhteutuu osittain väistämättä suhteessa työhön, koska työmarkkinoiden asettamat vaatimukset ovat perheen vaatimusten kanssa ristiriitaisia (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 6). Perheen väitetään kyllä merkitsevän kaikkea, mutta perhe kilpailee arvostuksesta ja ajasta työn kanssa, jolle se usein häviää (Hochschild 1997; Jallinoja 2000). Ziehen (1991, 32) mukaan se, että perinteet eivät enää velvoita, tarkoittaa samalla sitä, että tietoisuus oman suoriutumisen mahdollisesta epäonnistumisesta käy yhä selvemmäksi. Suorituskeskeisestä näkökulmasta katsottuna perheellä ei ole paljoakaan

tarjottavana. Ehkä siksi on turvallisempaa kerätä suorituksia ja varmistella tulevaisuutta ennen perheen perustamista.

Beckin & Beck-Gernsheimin (1995) mukaan elämä yksilöllistyneessä yhteiskunnassa on jokapäiväinen kaaos. Kaoottisen maailmastamme tekee se, että universaalit elämän ohjenuorat – kirkko, perinteet, normit, tavat – ovat menettäneet valta-asemansa ihmisten elämänvalintojen ratkaisijoina. Heidän mielestään rakkaus ja perhe ovat merkittävässä rooleissa yksilöllistyneiden ihmisten identiteetin rakentajina: rakkaudesta on tullut pelastaja ja elämän keskeinen kannattelijä kaoottisessa ja muutoin yksinäisessä maailmassa. Yksilöiden elämä on jo lähtökohtaisesti ristiriitaista: ihmiset tavoittelevat ja saavat vapautta, mutta tultuaan yksinäisiksi he kaipaavatkin emotionaalista sitoutumista. (Mt.) Myös Baumanin mielestä nykyihmisen olemista luonnehtii epätasapainoisuus ja ristiriitaisuus: *ambivalenssi* ja elämänvalintojen pluralismi ovat postmodernin ajan arkipäivää. Ihmiset pyrkivät mahdollisimman suureen vapauteen, mutta ovat viime kädessä sittenkin vain oman itsensä varassa. Ilman ulkopuolista kontrollia ja tukea ihminen on juureton: hänen on itse rakennettava identiteettinsä. Identiteettiä rakennetaan jatkuvassa minän-koostamisprosessissa, jossa minää yhtä lailla puretaan kuin koostetaan. Identiteetti ei ole siten koskaan valmis, vaan aina muutoksen tilassa. Ihmisen oleminen on luonteeltaan epävarmaa ja keskeneräistä. (Bauman 1996, 194-202.)

Jo yksilöllistymistä korostavissa luonnehdinnoissa tulee esiin, että yksilöllistyminen ei sittenkään läpäise koko nykyihmisen kokemaa. Beck & Beck-Gernsheim (2002, 11) tunnustavat, että valinnanvapauden lisääntyminen ei tarkoita sosiaalisten instituutioiden hajoamista tai katoamista, mutta eivät juuri analysoi sitä, mikä on edelleen ei-yksilöllistä. Myös Giddens (1991, 81) huomauttaa, että saamme toki vapaasti valita oman *elämäntyylin*, mutta samalla olemme *pakotettuja* valitsemaan, sillä vain elämäntyylin avulla pystymme muodostamaan itsestämme *minä-kuvan*. Yksilön loputon valinnanvapaus muuttuu pakoksi tehdä omia valintoja, sillä se on ainoa tapa suunnistaa elämän sokkeloissa. Ulkopuolisen arvojen asettajan puuttuessa ihmiset joutuvat itse kantamaan henkilökohtaisen vastuun tekemisistään (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 7; Bauman 1996, 212). Yksilöllistyminen ei siis sittenkään välttämättä tarkoita suurempaa henkilökohtaista vapautta. George Sorosin (1998, 128) mukaan yksilöllistymisestä huolimatta ihmiset ovat toisistaan riippuvaisia: he ovat yhteisöä tarvitsevia yksilöitä, jotka eivät muusta maailmasta eristäytyneinä tule toimeen mutta joilta puuttuu yhteenkuuluvuuden tunne. Nuoruudessa tämä voi tarkoittaa sitä, että uusien vaatimusten

ympäröimänä, ikään kuin tarkkailtuna (Ziehe 1991, 51) on vaikea tehdä valintoja, joiden pohjalta aikuistuminen tapahtuu.

Vaikka aikamme on historian kenties yksilöllisin, ihmisten valinnat ja elämäntyyli muistuttavat paljolti toisiaan. Individualismia korostavien kirjoitusten (esim. Beck 1995; Beck & Beck-Gernsheim 1995, 2002; Giddens 1991, 1995) ongelmana on, että aikamme ei-yksilölliset piirteet jäävät lähes kokonaan huomiotta. Osa ajankohtaisista sosiologeista ei tarkastele yhteiskuntaa yksilöllistymisen näkökulmasta, vaan painottaa enemmän yhteisön tai sosiaalisten sidosten merkitystä (esim. Lash 1995; Maffesoli 1995; Riesman 2001). Maffesolin (1995) mielestä individualisaatio ja sen ilmauksena oleva yksilö ovat satureituneet. Toisilla on keskeinen asema ihmisen elämässä, koska ihminen on olemassa vain ”toisen katseessa ja puheessa tai niiden kautta” (mts. 45). Toisin sanoen yksilö on arvokas vain sosiaalisen tai luonnollisen ympäristönsä puitteissa. Hänen mukaansa ympäristöön tyydytään sellaisena kuin se on, siksi se on yhteisöllisyyden ihanteen syy ja seuraus. Nykyisyys on Maffesolille uutta *heimoyhteisöllisyyden* aikaa, jonka keskiössä on arkisen nautinnon palvonta, joka perustuu eksistentiaaliseen huolettomuuteen, nautinnon tavoitteluun sekä jaettuun elämäniloon tässä ja nyt. (Mt.)

Amerikkalainen sosiologi David Riesman (2001), joka niin ikään pitää toisia ihmisiä keskeisenä toiminnan lähteenä, on jo 1950-luvulla kirjoittanut *toisiin suuntautuvasta sosiaalisesta luonnetyyppistä* (other-directed social character), joka hänen mukaansa syntyi amerikkalaisessa yhteiskunnassa erityisesti nk. uuden keskiluokan keskuudessa. Toisiin suuntautunut yksilö on sensitiivinen toisten toiveille ja tekemisille. Hän oppii vastaanottamaan sosiaalisia signaaleja ja monitoroimaan omaa toimintaansa niiden mukaan. Vertaiset ja media ovat keskeisiä signaalien lähteitä. (Mt.)

Toisin kuin Maffesoli Riesman (mt.) pitää toisiin suuntautumista keinona pärjätä ja menestyä sosiaalisessa maailmassa. Myös Frankin & Cookin (1995, 18-19, 41) näkemyksen mukaan yksi menestystä korostavan yhteiskunnan mahdollistavista tekijöistä on juuri se, että ihmiset arvostavat asioita sillä perusteella, mitä toiset arvostavat: ihmiset kuluttavat aikaansa samojen asioiden (esim. best-sellereiden) parissa kuin muutkin voidakseen jakaa ajatuksiaan ystäviensä kanssa. Suomessa ystävien hämmästyttävän keskeinen rooli alle 30-vuotiaiden elämässä on toistuvasti todettu nuorisobarometrien tuloksissa, joiden mukaan hyvien ja luotettavien ystävien olemassaolo on tärkein asia, jonka nuoret haluavat saavuttaa 35-vuotiaaksi mennessä. Ystävien merkitys ohittaa kirkkaasti toiseksi ja kolmanneksi tulleet pysyvän työn ja oman perheen, joiden

hankkimiseen alle 30 -vuotiailla ei näytä olevan mitään kiirettä (Saarela 1998, 37; 2001, 49-50.)

Riesmanin (2001) toisiin suuntautuneen sosiaalisen luonnetyyppin vahvuus on siinä, että siinä yksilöllinen toimijuus yhdistyy sosiaalisiin tendensseihin. Vaikka vertaiset toimivatkin Riesmanin mukaan yksilön toiminnan lähteenä, yksilöt eivät kuitenkaan ”automaattisesti” ohjaudu toisista käsin. Toisin sanoen vaikka toisiin suuntautuva ihminen etsiikin toisten hyväksyntää, hän voi kuitenkin itse tehdä valintoja sen suhteen, milloin muokkaa omaa toimintaansa toisten toiveiden mukaiseksi ja milloin ei. Riesman tarjoaa siis uudenlaisen ja käsillä olevan tutkimuksen kannalta hyödyllisen tavan hahmottaa normatiivisuutta siten, että yksilöllisen toimijuuden mahdollisuus säilyy. (Mt.)

4.2 Perhe riskin ja pelon kulttuurissa

Perheen perustaminen *riskinä* on sosiologiassa suhteellisen uusi ajatus. Kun ryhdyin keräämään aineistoa tätä tutkimusta varten, olin hieman epävarma, löytyykö riskiajattelulle tutkimusaiheeni osalta vastakaikua. Vaikka perheen perustamisen ajattelu ei aiheuttanut haastateltavissani vahvassa mielessä pelkotiloja, heidän kertomissaan yksityiskohtissa nousi esiin selviä riskiajatteluun viittäviä näkökulmia ja nyansseja. Scheffin (1997, 22-23) mukaan kokonaisuuksien hahmottaminen edellyttää nimenomaan aluksi jopa merkityksettömiltä vaikuttavien yksityiskohtien analysointia. Osa haastateltavista kertoi kuitenkin suoraan, että perheen perustamiseen ja vanhemmuuteen liittyy epävarmuutta tai pelkoja. Näin varmistuin riskejä koskevan keskustelun relevanssista nuoruuden pidentymisen tarkastelussa.

Riskeihin liittyvä sosiologinen keskustelu sai alkunsa 1980-luvulla, kun Beck esitteli *riskiyhteiskunnan* käsitteen. Riskiyhteiskunnalla hän tarkoitti yhteiskuntaa, jonka toiminnan tuottamien riskien mahdolliset seuraukset eivät ole enää kenenkään kontrolloitavissa. Tuolloin painopiste oli makrotason riskitekijöissä, kuten ydinvoimassa, geeniteknologiassa ja ilman saastumisessa. (Beck 1992.) Myöhemmin Giddens jatkoi keskustelua laajentamalla riskin käsitteen koskemaan sosiaalista maailmaa laajemminkin. Hänen mukaansa elämme *riskikulttuurissa*, jossa riskin käsite on niin maallikoille kuin asiantuntijoillekin keskeinen tapata jäsentää sosiaalista maailmaa. (Giddens 1991, 3-4.) Furedi (1997) puhuu jopa *pelon kulttuurista* ja väittää, että *riskitietoisuus* on korvannut perinteiset arvot. Riskiajattelu nousee esiin tilanteessa, jossa konsensusta siitä, mikä on

sopivaa, ei ole. Henkilökohtaisiin valintoihin suhtaudutaan riskin näkökulmasta ja elämää tarkastellaan näennäisesti neutraalisti *turvallisuuden* kannalta. Hänen mukaansa pelon kulttuuri koskettaa jokaista siinä elävää ihmistä. (Furedi 1997.)

Giddensin mukaan yksilön elämässä on *kohtalokkaita hetkiä* (fateful moments), jolloin hänen on tehtävä tulevaisuuden kannalta keskeisiä ratkaisuja. Kohtalokkaat hetket ovat ikään kuin ihmisen eksistenssin risteyskohtia, joissa tehtävien ratkaisujen mahdolliset seuraukset vaikuttavat ihmisen kohtaloon ja uhkaavat lisäksi ihmisen eksistentiaalistista turvallisuutta. Siksi kohtalokkaita ratkaisuja on vaikea tehdä ja niillä on erityinen yhteys riskiajatteluun. (Giddens 1991, 112-113.) Ajatus siitä, että muutos voi aiheuttaa ongelmia, on riskitietoisuuden keskeisintä ydintä. Tällöin kaikki ennalta tuntematon näyttäytyy riskinä, jonka seurauksia ei kyetä etukäteen arvioimaan. (Furedi 1997, 60-62.)

Lasten hankkiminen on hyvä esimerkki kohtalokkaasta ratkaisusta, koska sen myötä elämä muuttuu kokonaisvaltaisesti ja väistämättä. Ollessaan epätietoisia omien valintojensa seurauksista ihmiset toimivat niin kutsutun *varovaisuusperiaatteen* mukaan: uusia riskejä ei varovaisuusperiaatteen mukaan kannata ottaa, elleivät niiden mahdolliset seuraukset ole etukäteen tiedossa (Furedi 1997, 107). Varovaisuusperiaatteen mukaan noin vain vanhemmuuteen hyppääminen ei kannata, sillä vanhemmaksi ryhtymisen seuraukset henkilökohtaiselle vapaudelle, parisuhteelle ja tulevan lapsen hyvinvoinnille eivät tarkkaan ottaen ole tiedossa. Jallinojan mukaan lasten hankkimiseen suhtaudutaan nykyisin riskitietoisesti: nuorten aikuisten ollessa epätietoisia lasten hankkimisen suhteen, ratkaisu siirretään tuonnemmaksi tai se jätetään muille, esimerkiksi *kohtalolle*, joka joko järjestää tai on järjestämättä lapsia. Ainakaan nykyhetkeä ei siis pidetä lapsen hankkimiselle otollisena, vaan paremman hetken toivotaan tulevan joskus tulevaisuudessa. Näin epävarmuus ja pelko saavat ihmisen siirtämään vanhemmuutta tuonnemmaksi. (Jallinoja 1997, 130-132; Jallinoja 2000, 88-91.)

Perhettä potentiaalisena uhkana on rakennettu myös vanhemmuudesta käsin. Vanhemmuuden vaatimukset ovat viime aikoina kasvaneet jyrkästi: nykyajattelun mukaan kukaan ei ole ilman muuta sopiva vanhemmaksi (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 108; Furedi 2001). Furedin mukaan vanhemmuudesta on asiantuntijoiden toimesta tehty todellinen erityisosaamista vaativa taito, josta vain harvat uskovat selviytyvänsä kunnialla. *Haavoittuvaisen lapsen myytin* mukaan lapsi on emotionaalinen olento, joka voi pysyvästi vaurioitua saadessaan vääränlaista tai vajavaista hoivaa. Siksi lapsen hyvinvointia lähestytään turvattomuuden näkökulmasta ja vanhempien toimintaan suhtaudutaan

deterministisesti. Sen sijaan, että aikuisten kesken vallitsisi solidaarinen yhteistyö suhteessa lasten kasvatukseen ja turvallisuuteen, vieraat aikuiset nähdään potentiaalisina riskitekijöinä lapsen turvallisuudelle. Kaikki tämä on tuottanut kulttuurin, jossa ”vastuulliset” vanhemmat ovat ylisuojelevaisia lapsiaan kohtaan. (Furedi 2001.)

Ei siis ole ihme, että nuoret aikuiset kysyvät itseltään, ovatko he emotionaalisesti tarpeeksi kypsiä, onko heillä oikeanlaisia ominaisuuksia vanhemmaksi, onko heidän suhteensa sopiva kasvuympäristö lapselle ja niin edelleen. Korkean vaatimustason vuoksi lapset voivat jäädä joko kokonaan hankkimatta tai siirtyvät jonnekin myöhempään tulevaisuuteen, jossa tilanne on otollisempi lapselle. Lasten hankkimisesta on maailman luonnollisimman asian sijaan tullut monimutkainen ikuisuusprosessi, jossa pyritään rakentamaan täydellistä tilannetta lapselle ennen tämän olemassaoloa. Beck ja Beck-Gernsheim (1995, 102-112) kuitenkin väittävät, että näin tehdään juuri sen vuoksi, että lapsista on tullut merkityksellisempiä kuin koskaan aiemmin.

Oliver Bennet on todennut, että viime vuosikymmenten aikana pessimistinen ajattelu on ulottunut koskemaan koko kulttuuria sen laajimmassa merkityksessä. Pessimistiset narratiivit nousevat Bennetin mukaan yhtäältä yhteiskunnan siirtymisestä fordismista entistä aggressiivisempaan globaaliin kapitalismiin, ja toisaalta uudenlaisesta epistemologisesta epävarmuudesta, joka on haastanut valistuksen rationaalisen ajattelun. Pessimistisessä ajattelussa on tyypillisestä nähdä, että ihmisen toimet ovat ryöstäytyneet käsistä, eivätkä niiden seuraukset ole enää hallittavissa. (Bennet 2001.) Barbara Adam ja Joost van Loon (2000, 2) muistuttavat, että riskin olemus ei ole se, että jotain pahaa tapahtuu vaan se, että ajatellaan, että niin voi käydä. Suomessa pessimistisen ajattelun on todettu ulottuvan lastenhankintaa koskevaan päätöksentekoon. Perhebarometrin mukaan lastenhankintaa epäroivät perustelevat empimistään muun muassa sillä, että he ovat liian huolissaan lasten tulevaisuudesta hankkiakseen lapsia (Paajanen 2002, 58-59). Jallinoja (2002) jopa väittää, että perheen ympärille on muodostunut pelon ilmapiiri, jonka eräänä lähteenä ja levittäjänä on lasten ja nuorten pahoinvointia käsittelevä mediapuhe.

4.3 Tutkimusasetelma

Tämä tutkimus rakentuu siis kahden sosiologisen keskustelun varaan. Toinen niistä tarkastelee yhteiskunnan yksilöllistymisen eri piirteitä; toinen puolestaan esittää, että riskitietoisuudesta on nykykulttuurissa muodostunut suhtautumistapa, joka keskeisesti

ohjaa ihmisten toimintaa ja valintoja. Riskitietoisuuden kasvu näyttää olevan yhteydessä yhteiskunnan yksilöllistymiseen. Yksilöllinen elämäntapa on nimittäin samalla myös riskielämäntapa (Beck & Beck-Bernheim 2002, 3). Henkilökohtainen vastuu on otettava, kun perinteet eivät enää ohjaa valintoja. Valinnasta tulee riski silloin, kun sen onnistuminen tai epäonnistuminen johtaa meidät arvioimaan yksilön tekemää valintaa (ks. Bauman 1996, 209). Perhe on näiden sosiologisten keskustelujen leikkauskohta: vanhemmuuteen liittyvä riskitietoisuus kasvaa ja saa muotonsa suhteessa yksinäisten valintojen tekemiseen ja henkilökohtaiseen vastuuseen, joka siitä seuraa. Toisaalta yksilöllisyyttä korostavassa ajattelussa riippuvuutta luovat kollektiiviset liittymät, kuten perhe, uhkaavat yksilön vapautta ja omaa minuutta.

Tutkimukseni sosiologiset lähtökohdat ohjasivat aineistonkeruutani. Kun olin tilastollisen analyysin avulla paikallistanut sen sosiaalisen ryhmän, joka kaikkein yleisimmin perustaa perheen vasta myöhemmässä vaiheessa, suunnittelin ryhmähaastattelujen teemat ja kysymykset siten, että voisin tarkastella perheen perustamista koskevaa ajatusmaailmaa individualismin ja riskin näkökulmista. Individualistisiin näkökulmiin porauduin haastatteluissa kysymällä seuraavanlaisia kysymyksiä. Mitä kaikkea nuoruuden vapaa elämä pitää sisällään? Mitä vapaus merkitsee? Mitkä asiat rajoittavat vapaata elämää? Miten tärkeää oikeanlaisen kumppanin löytäminen on? Miten voi tietää, onko toinen oikeanlainen kumppani? Milloin perheen perustaminen tulee ajankohtaiseksi omalla kohdalla? Miksi silloin? Perheen perustamiseen liittyvästä riskitietoisuudesta hankin tietoa kysymällä esimerkiksi seuraavia asioita. Miten perheen perustaminen muuttaa nykyistä elämää? Miten se vaikuttaa parisuhteeseen ja työhön? Minkälaisia ominaisuuksia ihmisellä pitää olla ollakseen valmis ryhtymään vanhemmaksi? Pelottaako vanhemmaksi tulemisessa mikään? Onko vanhemmuudessa joitain huonoja puolia? Minkälainen on hyvä vanhempi? Minkälainen on huono vanhempi? Mikä olisi pahin mahdollinen perhe-elämään liittyvä skenaario? (ks. lisää liite 1.)

Toisaalta myös haastateltavat kuljettivat omilla näkökulmillaan haastatteluja eteenpäin ja siten osallistuivat tutkimusasetelmani rakentumiseen. He puhuivat vapaudesta ja vastuusta vastakohtina ja nostivat niiden yhteydessä voimakkaasti nuoruuden ja aikuistumisen teemat esiin. Vaikka kysyin itsekkin nuoruuteen liittyviä kysymyksiä, juuri haastateltavat tekivät aloitteen aikuistumisen problematiikan pohdintaan. He innostuivat myös kysymään toistensa valintojen perusteista ja tulevaisuuden suunnitelmista. Näiden yhteydessä he pohtivat vapautta ja mukavuudenhalua sekä lapsen parasta valintojen ja

jokapäiväisen toiminnan lähteinä. Paikka paikoin haastateltavat myös pohtivat median suhdetta omaan toimintaansa.

Vaikka sosiologiset lähtökohdat ovat ohjanneet tutkimukseni rakentumista, olen joiltain osin toiminut aineistolähtöisesti. Vaikka olin tarkoituksella valinnut haastateltavikseni henkilöitä, jotka olisivat selkeästi nuoria aikuisia (eivätkä varsinaisesti enää nuoria), kävi ilmi, että yksikään perheettömistä haastateltavista ei laskenut itseään ainakaan yksiselitteisesti aikuiseksi. Teeman vielä kerta toisensa jälkeen toistuesssa eri haastatteluissa ja eri haastateltavien aloitteesta varmistuin nuoruuden teeman merkittävydestä. Aikuisuutta edeltävästä elämänvaiheesta, jota tässä tutkimuksessa kutsun *pidentyneeksi nuoruudeksi*, tuli siis ensimmäinen perheen perustamista koskevaa ajattelua jäsentävä teema. Individualistiset näkökulmat tulivat voimakkaimmin esille juuri nuoruuden kohdalla. Nuoruus samaistettiin vapauteen. Määrittelin siksi nuoruuden kohdalla keskeisimmäksi tutkimusongelmaksi sen, miten vapauden eri puolet rakentavat nuoruuden pidentymistä ja siten siirtävät perheen perustamista myöhäisempään vaiheeseen. Teoreettisia välineitä nuoruuden analyysiin tarjosivat yksilöllistymiskeskustelu (esim. Beck & Beck-Gernsheim 1995; 2002) sekä iän- ja nuoruuden sosiologia (esim. Rantamaa 2001; Hoikkala 1993) Vaikka nuoruuden vapauden tärkeäksi ominaisuudeksi nousi sen tarjoama mahdollisuus hankkia erilaisia kokemuksia, esitän Riesmania (2001) apunani käyttäen, että nuoruuden vapaus on normatiivisesti määritelty.

Toiseksi teemaksi nousi aikuistuminen, jota perheen perustaminen haastateltavien mielestä edellyttää: he asettivat nuoruuden ja aikuisuuden rajapyykiksi vanhemmuuden. Haastateltavat puhuivat nuoruudesta ja aikuisuudesta vastakohtaisena käsiteparina, jossa kumpikin määrittyy suhteessa toiseen. Aikuistumisen myötä vapaus vaihtuu vastuuseen. Vastuun kohdalla yksilöllistymisen käänköpuoli tuli haastatteluissa esiin varsin samaan tapaan kuin se tulee kirjallisuudessakin: koska omista valinnoista on itse kannettava vastuu, niistä kannattaa olla varma. Yritykset rakentaa omaa minää ja vakiintua nousivat keskeiseen asemaan aikuistumista koskevissa keskusteluissa. Aikuistumisen kohdalla otin tutkimustehtäväkseni analysoida, minkälaiseksi prosessiksi aikuistuminen haastateltavien kertomassa suhteessa vastuuseen muodostuu. Teoreettisen lähtökohdan aikuistumisen tarkastelulle tarjosi ambivalenssin käsite, jonka avulla hahmotan aikuistumista koskevien ihanteiden ja todellisuuden välistä kuilua. Ambivalenssin ratkaisuksi tarjottiin tunnetta, jonka analysoimiseen löysin apuvälineitä tunteiden sosiologiasta.

Vaikka olin valinnut riskitietoisuutta koskevan sosiologisen keskustelun teoreettiseksi lähtökohdaksi, yllätyin siitä, miten riskitietoista perheen perustamista ja vanhemmuutta koskeva keskustelu haastatteluissa oli. Perhettä koskevista uhkakuvista tuli siten oma päälukunsa, jossa analysoin perheen tuottamaa uhkaa kahdesta haastateltavien esiin tuomasta näkökulmasta. Ensinnäkin halusin selvittää, miten vanhemmuuteen nähtiin uhkaavan omaa individuaalista elämää. Individuaalisuutta korostava kirjallisuus nousi näin ollen keskeiseksi tueksi perheen perustamiseen liittyvän riskitietoisuuden analysoinnissa. Toisaalta koska vanhemmuuteen liittyvä vastuu koettiin erityistä valmiutta edellyttäväksi taakaksi, erittelen myös vanhemmuuden vaatimuksia. Ne osoittautuivat koviksi, koska lapsen parasta pidetään tärkeänä vanhemman valintoja ohjaavana imperatiivina. Liitän haastatteluaineistossa ilmenneen riskitietoisuuden myös lasten ja nuorten pahoinvoinnista käytyyn julkiseen keskusteluun sivuaineistoni avulla. Tukea perheeseen liittyvän riskitietoisuuden analysoimiseen sain mm. Furedilta (1997; 2001) ja Jallinojalta (2000; 2002).

Neljänneksi ja viimeiseksi pääluvuksi, jossa käsitellään aineistoa, muodostui yhteen kokoava teema perheestä vastakohtaisten kuvitelmien leikkauspisteenä, josta samanaikaisesti pelätään pahinta ja toivotaan parasta. Perhe näyttäytyy potentiaalisena katastrofina, mutta siihen kohdistuvista peloista huolimatta sen toivotaan myös tuovan uudenlaisen merkityksen omaan elämään. Tätä vastakohtaisuutta analysoin käyttäen apunani Gillisin (1996, xv) kuvitellun perheen käsitettä.

Vaikka monet elämän realiteetit, kuten sopivan kumppanin löytyminen vaikuttavat perheen perustamisen ajankohtaan (ks. Paajanen 2002), tähän tutkimukseen osallistuneiden haastateltavien puheessa tällä realiteetilla ei näyttänyt olevan merkittävää roolia perheen perustamista koskevassa ajattelussa. Aineistossa oli esimerkiksi useampia henkilöitä, jotka olivat jo löytäneet kumppanin, jota he pitivät sopivana tulevan lapsensa vanhempana. Silti he eivät tosissaan vielä edes harkinneet perheen perustamista (yhtä haastateltavaa lukuunottamatta). Toisaalta aineiston ne haastateltavat, joilla ei vielä ollut sopivaa puolisoa valmiiksi katsottuna, esittivät muita tärkeämpiä syitä perustellessaan sitä, miksi perheen perustaminen ei ollut ajankohtainen asia.

Ennen varsinaista analyysia, esittelen käyttämäni laadulliset aineistot ja kerron niistä menetelmällisistä valinnoista, joiden pohjalta aineistot ovat toimineet tulkintojeni pohjana. Viimeisessä luvussa esittelen tutkimukseni tuloksia ja jatkan niitä teoreettisia keskusteluja, joihin tämä tutkimus on osallistuu.

5 Laadulliset aineistot ja menetelmälliset valinnat

5.1 Ryhmähaastattelut pääaineistona ja menetelmänä

Tutkimukseni pääaineisto koostuu neljästä neljän hengen ryhmähaastattelusta, joissa lähestymistapani kannalta niin keskeiset kollektiiviset jäsenyykset ovat helpommin havaittavissa kuin yksilöhaastatteluissa. Harkitsin aluksi teemahaastatteluja, mutta päädyin ryhmähaastatteluihin, koska ne sopivat yksilöhaastatteluja paremmin tutkimukseni tarkoitusperiin. Yhdessä ryhmähaastattelussa saadaan ensinnäkin haastateltua useampaa ihmistä kerralla. Ryhmähaastattelusta voi myös saada tavallista rikkaampaa tietoa, koska siinä osallistujat voivat tukea, rohkaista ja stimuloida toinen toistaan (Eskola & Suoranta 1998, 95-99). Billigin (1998) mukaan ihmisten välisen keskustelun kuunteleminen on hyvä tapa oppia ymmärtämään, miten ihmiset eri asioista ajattelevat ja miten he niihin suhtautuvat. Ryhmähaastattelussa voi parhaimmillaan syntyä spontaania ja uusia näkökulmia avaavaa keskustelua haastaltavien kesken. Ryhmähaastattelu luo nimittäin foorumin jokapäiväisille keskusteluille, jotka eivät niinkään paljasta yksilöiden näkemyksiä, vaan rakentuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Lunt & Livingstone 1996, 86). Törrösen (1999, 215) mukaan ryhmähaastattelujen vahvuus piilee siinä, että ne tarjoavat oivallisen tavan tutkia erilaisten keskustelunaiheiden elävyyttä luomalla dialogisen tilanteen, joka paljastaa ne prosessit, joiden kautta haastateltavat tulkitsevat ja uudelleen muokkaavat kulttuurisesti saatavilla olevia jäsenyyksiä ja argumentteja omaan käyttöönsä. Samalla ryhmäkeskustelu toimii tietynlaisena keskustelunaiheiden ja näkökulmien sosiaalisen merkittävyyden testinä (mt.). Edelleen katson ryhmähaastattelun eduksi sen, että haastattelijan rooli on siinä yksilöhaastattelua pienempi, minkä vuoksi haastattelijan teoreettiset lähtökohdat eivät pääse liiaksi dominoimaan teemojen käsittelyä.

Pekka Sulkusen (1990, 265) mielestä ryhmähaastatteluaineisto sopii hyvin normien ja ihanteiden, kulttuuristen jäsenyyksien sekä vuorovaikutuksen tutkimiseen. Tässä tutkimuksessa tarkastelenkin sitä, minkälaiset jäsenyykset määrittävät ja rakentavat kuvaa perheestä pidentyneen nuoruuden kulttuurissa sekä minkälaisia normeja ja ihanteita tuohon kuvaan liittyy. Ryhmähaastattelussa kyseiset jäsenyykset tulevat helposti esille, koska haastattelijan keskustelunaiheet koskettavat jokaista osallistujaa ja yhdistävät siten haastateltavia toisiinsa. Paikka paikoin kiinnitän huomiota myös siihen, miten tietynlaisia jäsenyyksiä rakennetaan haastateltavien välisessä vuorovaikutuksessa.

Sopivien haastateltavien löytämisessä käytin omia yhteyksiäni sekä nk. lumipallomenetelmää: kun olin ensin omien yhteyksieni kautta löytänyt muutamia sopivia henkilöitä, löysin heidän kauttaan uusia haastateltavia. Valitsin haastateltavikseni henkilöitä, jotka kuuluvat tilastollisen analyysini perusteella kaikkein kiinnostavimpaan ryhmään. Näin ollen ensisijaisina valintakriteereinä toimivat haastateltavan naimattomuus ja saavutettu (tai lähitulevaisuudessa saavutettava) yliopisto- tai ammattikorkeakoulutus. Lisäksi halusin pitää ryhmän suhteellisen homogeenisena ja valitsin pääkaupunkiseudulla asuvia henkilöitä, jotka ovat jo selvästi aikuisiässä, mutta eivät ole ylittäneet kolmeakymmentä. Haastateltavien kokonaismäärä on 16, josta puolet on naisia ja puolet miehiä. Valitsin molempien sukupuolien edustajia haastateltavikseni, koska perhettä koskeva keskustelu koskettaa nykyisin yhtä lailla miehiä kuin naisiakin. Halusin myös tehdä pesäeroa siihen perinteiseen perhesosiologiaan, jossa vain naisten elämää tarkastellaan suhteessa perheeseen (esim. Cherlin 1980; Hoem 1986; Marini 1984; Manning 1995). Päätin lähteä liikkeelle siitä oletuksesta, että naisten ja miesten perheen perustamista koskevat ajatukset ja näkökulmat eivät merkittävästi poikkea toisistaan. Oletukseni sai aineistosta tukea. Kuitenkin eräiden elämän realiteettien kohdalla sukupuoli nousi esiin erottelevana tekijänä. Niissä paikoissa, joissa näin tapahtui, otan sukupuolen esiin, muuten tarkastelen naisia ja miehiä yhtenä ryhmänä.

Haastateltavista 10 (viisi naista ja viisi miestä) ei ole ainakaan vielä perustanut perhettä. Joukossa on kolme ”sinkkua”, neljä seurustelevaa sekä kolme avoliitossa elävää. Perheellisiksi lasketuista haastateltavista, joita on kuusi (kolme naista ja kolme miestä), puolet elää avoliitossa ja puolet avioliitossa. Tässä tutkimuksessa haastateltavien omaa jäsenystä noudattaen perheellisiksi määritellään ne, joilla on lapsia. Haastateltavien ikä vaihtelee 23 ja 29 vuoden välillä. Tarkempia tietoja haastateltavien elämäntilanteesta, toimialasta ja muista taustatekijöistä on nähtävissä liitteessä 2. Tutkimuksessa mainitut nimet on muutettu haastateltavien yksityisyyden suojan vuoksi.

Haastattelin kerrallaan aina neljää henkilöä, kahta naista ja kahta miestä. Suoritin haastattelut kotonani keskustakampuksen liepeillä 8.4.-28.5.2002 välisenä aikana. Toivoin haastatteluihin vapaamuotoista tunnelmaa. Kotonani saatoin tarjota kahvia ja pientä naposteltavaa sekä olla samalla inhimillisenä emäntänä omassa ympäristössäni, minkä arvelin estävän jäykän ja epäpersoonallisen ilmapiirin syntymisen. Huomasin myös, että kuulumiseni samaan ikäryhmään ja kokemusmaailmaan kuin haastateltavat, teki tilanteesta helposti lähestyttävän. Kussakin haastattelutilanteessa toimin siten, että ensin joimme

kahvit ja juttelimme niitä näitä sekä tutustuimme toisiimme hiukan. Kerroin haastattelun kulusta ja pyysin haastateltavia täyttämään taustatietolomakkeen. Kun tilanne tuntui luontevalta, asetuimme pyöreän pöydän ääreen keskustelemaan kaikkia koskettavista teemoista. Nauhoitin haastattelut ryhmähaastatteluun sopivalla nauhurilla. Alunperin harkitsin haastatteluiden videoimista puhujien identifioimisen tueksi, mutta hylkäsin ajatuksen, koska ajattelin sen aiheuttavan turhaa esiintymisjännitystä. Litteroidessani haastattelupuheita huomasin pian, että opin nopeasti tunnistamaan kunkin puhujan äänen. Tunnistamista helpotti se, että kussakin haastattelussa oli vain kaksi kummankin sukupuolen edustajaa.

Vaikka pyrin varsin vapaamuotoiseen ryhmäkeskusteluun toivomistani aiheista, noudatin varsin tunnollisesti ennalta tekemääni haastattelurunkoa (ks. liite 1) haastattelujen vertailukelpoisuuden varmistamiseksi. Näin ollen kaikissa haastatteluissa käytiin samat teemat ja keskeisimmiksi katsomani näkökulmat läpi. Annoin kuitenkin haastateltaville mahdollisuuden puhua teemoista ja näkökulmista, jotka he itse kokivat tärkeiksi tai aiheeseen liittyviksi. Kaiken kaikkiaan haastatteluissa oli vapaamuotoinen ilmapiiri, ja haastattelu käytiin keskustelun muodossa: myös haastateltavat kuljettivat haastattelua eteenpäin kysymällä teemaan liittyvistä asioista toistensa näkemyksiä ja kommentoimalla muiden puhetta. Kaikki haastattelut onnistuivat mielestäni hyvin. Toimin itse ”puheenjohtajana” ja esitin kysymyksiä, mutta yritin välttää tuomasta omia näkemyksiäni liiaksi mukaan keskusteluun. Esitin kuitenkin tarkentavia kysymyksiä ja pidin huolta, ettei kukaan dominoinut keskustelua, mikä voi ryhmähaastattelussa muodostua joskus ongelmaksi (Eskola & Suoranta 1998, 98). Haastattelujen kesto vaihteli 90 minuutista 125 minuuttiin.

Ensimmäiseen haastatteluun osallistujat olivat kaikki määritelmäni mukaan perheettömiä; kaikissa muissa haastatteluissa oli kaksi perheetöntä ja kaksi perheellistä haastateltavaa. Sillä miten homogeeninen ryhmä oli, näytti olevan vaikutusta siihen, missä hengessä keskustelua käytiin. Niissä haastatteluissa, joissa oli sekä perheettömiä että perheellisiä haastateltavia, keskusteltiin kyllä suhteellisen avoimesti, mutta varsin diplomaattiseen sävyyn. Vaikutti siltä, että niissä haastateltavat tunnustelivat, millä tasolla ja mihin sävyyn asioista sopii puhua, niin etteivät elämässään toisenlaisia valintoja tehneet läsnäolijat pahastuisi. Eri mieltä oltaessa oma näkemys tuotiin esiin kysymyksen muodossa tai hyvin henkilökohtaisena kokemuksena. Ensimmäisessä haastattelussa, jossa kaikki olivat enemmän tai vähemmän samassa elämäntilanteessa, asioista keskusteltiin

”yhtenä rintamana”: jaettiin omia tunteja, otettiin kantaa ja tehtiin yhdessä ylilyöntejä, joiden päälle naurettiin. (vrt. Lunt & Livingstone 1996, 38.) Luonnollisesti yhden haastattelun perusteella ei voi tehdä kovin yleisiä johtopäätöksiä. En kuitenkaan voinut välttyä siltä, että Riesmanin toisiin suuntautuva sosiaalinen luonnetyyppi tuli mieleeni. Toisiin suuntautunut ihminen tarkkailee toisia ja monitoroi omaa käyttäytymistään toisia koskevien arvioidensa perusteella. Tuntui siltä, että haastateltavani toimivat juuri näin. (Riesman 2001.)

Kolmannen haastattelun viimeisen kolmanneksen nauhoitus epäonnistui. Tämän huomattessani soitin kaikille osallistuneille ja varmistin heidän näkemyksensä loppuosan teemoista. Puheluihin ja omaan muistiini perustuvat muistiinpanot eivät luonnollisestikaan korvaa haastateltavien omaa puhetta, joten en tule käyttämään niitä esimerkkeinä tulkintoja tehdessäni. Tekemäni muistiinpanot toimivat kuitenkin yhdessä alkuperäisen haastattelupuheen kanssa tulkintojeni tukena. Näin ollen toivon, että sain suurimman vahingon korjattua.

Olen käyttänyt aineiston käsittelyssä ja analyysissa apunani ATLAS/ti - tietokoneohjelmaa. Litteroituani kaikki haastattelut luin aineiston moneen kertaan läpi. Koodasin aineiston kauttaaltaan: ensin teemoittain, sitten alateemoittain ja lopuksi vielä sen sosiaalisen ulottuvuuden (esim. realiteetti, ihanne, normi, arvo jne.) mukaan, jolla keskustelua käytiin (ks. liite 3). Näin koodauksen perusteella saatoin esimerkiksi etsiä kaikki sitaatit, joissa puhuttiin nuoruuden vapaudesta ihanteen tasolla. Tietokoneohjelman käyttö aineiston analyysissa auttaa sikäli tutkijaa, että se systematisoi inhimillisen muistin selektiivisyyttä muistamalla nekin kohdat tekstistä, joita en itse teorioistani innostuneena olisi muistanut (ks. muistin selektiivisyydestä esim. Eagly & Chaiken 1993, 592). Pääaineistoni koostuu 164 sivusta (fonttikokona 12 ja rivivälinä 1) litteroitua puhetta nuoruudesta ja aikuistumisesta, vapaudesta ja vastuusta, työstä, vapaa-ajasta, perheen perustamisesta ja vanhemmuudesta (ks. liite 2).

5.2 Mediakeskustelu sivuaineistona

Pääaineistoni tueksi keräsin Helsingin Sanomista perhettä ja vanhemmuutta koskevia mielipidekirjoituksia ja asiantuntijoiden kirjoituksia 12.2.-23.4.2002 välisenä aikana. Kirjoituksia kertyi yhteensä 36 kappaletta, joista ensisijaisesti asiantuntijan ominaisuudessa kirjoitettuja kirjoituksia oli 21 ja tavallisten äitien (sekä muutamien isien)

kirjoittamia kirjoituksia 15. Lisäksi tuona aikana julkaistiin saman verran perheeseen liittyviä uutisia ja perhepolitiikkaa koskevia kirjoituksia, joita en kuitenkaan analysoi tässä tutkimuksessa. Perhettä koskevien kirjoitusten paljous sanomalehdessä osoittaa perheen olevan ajankohtainen ja polttava teema julkisessa keskustelussa. Helsingin Sanomien painoarvo koko Suomessa pääkaupunkiseudusta puhumattakaan on merkittävä niin tiedon kuin kansalaistenkin näkemystenkin välittäjänä. Siksi sen julkaisemia kirjoituksia voi hyvin käyttää julkisen keskustelun analyysin lähteenä.

Käytän tätä aineistoa osoittamaan, että perheeseen kohdistuva riskiajattelu ei rajoitu vain ryhmähaastatteluissa käytyyn keskusteluun perheen perustamisesta, vaan on yleisemminkin ajassamme oleva ilmiö. Erityisesti lasten ja nuorten pahoinvointiin ja vanhempien vastuuseen kytkeytyvä keskustelu oli Helsingin Sanomissa hyvin intensiivistä ja osin kiivastakin. Se pohjustaa ja tukee pääaineistoni pohjalta tekemiäni tulkintoja perheeseen liittyvistä uhkakuvista. Mediassa ja haastatteluissa puhutaan hämmästyttävän samankaltaisesti perheestä ja elämästä yleisemminkin. Olen tarkastellut tätä samankaltaisuutta tuonnempana (ks. s. 62). Media-aineisto on ymmärrettävissä ajankohtaisten ilmiöiden heijastumana: se osallistuu ilmiöiden tuottamiseen muiden tahojen ohella (ks. Jallinoja 1997, 16).

Analysoidessani sivuaineistoni kirjoituksia tarkastelen asiantuntijoiden ja tavallisten kansalaisten puheenvuoroja erikseen. Tämä antaa minulle mahdollisuuden analysoida asiantuntijuuden asemaa sekä asiantuntijoiden ja vanhempien välistä suhdetta perhettä koskevassa julkisessa keskustelussa. Asiantuntijoita sivuaineistossani edustavat esimerkiksi psykiatrit, psykologit, opettajat, päivähoidon parissa työskentelevät, tutkijat, perhepalvelujen parissa toimivat virkamiehet ja perhejärjestöjen edustajat.

5.3 Muut menetelmälliset valinnat

Tarkastelen laadullisia aineistojani tekstimassana, joka heijastelee keskusteluun osallistuvia laajemminkin kulttuurimme piirteitä. Tällöin oletan, että haastateltavien jäsenyykset kuvastavat yleisemminkin sitä, miten kulttuurissamme keskustelunaiheena olevaa asiaa ja omaa asemaa siinä jäsennetään. Lisäksi kiinnitän huomiota siihen, minkälaisia ihanteita ja normeja haastateltavat puheessaan rakentavat ja ilmentävät. Scheffin (1997, 22-23) mukaan puheen ymmärtäminen edellyttää puheessa esiintyvien yksityiskohtien analysoimista ja niiden suhteuttamista siihen kokonaisuuteen, jossa ne

esiintyvät. Analyysini etenee monin paikoin juuri yksityiskohtiin nojaten. Jotta tekstikatkelmat eivät kuitenkaan jäisi irrallisiksi, olen yrittänyt tehdä mahdollisimman näkyväksi myös sen kontekstin, jossa ne esiintyvät. Paikka paikoin olen lainannut kokonaisista keskustelunpätkiä, jotta esittämäni tulkinta sisältäisi kaiken tulkinnan kannalta keskeisen (ks. mt., 31). Silloin, kun vuorovaikutustilanteella näyttää olevan tärkeä rooli jäsenysten muodostumisessa, lainaan keskusteluanalyysistä tarkoituksiini sopivia apuvälineitä puheen tulkimiseksi (ks. esim. Suoninen 1999). En kuitenkaan sitoudu keskusteluanalyysiin varsinaisena metodina: en kiinnitä huomiota taukojen pituuksiin tai lingvistisiin yksityiskohtiin.

Vaikka haastatteluaineistot ovat vakiintuneet sosiaalitutkimuksessa, Jallinojan (1997, 12-13) mukaan haastateltavien puhe ei kuitenkaan ole itsestäänselvästi ”aitoa” ja todenmukaista. Lähestymistavastani johtuen minun ei kuitenkaan tarvitse pohtia haastattelupuheen todenmukaisuutta, sillä se itsessään on pala tuota tutkimaani kulttuurista todellisuutta. Oletan tässä tutkimuksessa, että sosiaalinen todellisuus on kaksisuuntainen prosessi. Tarkoitan tällä sitä, että sosiaaliseen ja kulttuuriseen taustaan kiinnittyvät ihmiset rakentavat puheessa ja käytännöissä sosiaalista todellisuutta, joka toisaalta tarjoaa tuolle puheelle ja toiminnalle muodon ja rakenteen. Toisin sanoen tutkimallani todellisuudella on kahtalainen luonne. Yhtäältä se tarjoaa sen sosiaalisen rakenteen, ikään kuin taustan, jonka varassa ihmiset toimivat. Toisaalta ihmisten toiminta ajan kuluessa muovaa ja muuttaa tuota muutoin pysyvänä näyttäytyvää sosiaalista rakennetta. (ks. esim. Shotter 1997, 36.)

Vaikka pohjimmainen kiinnostuksen kohteeni on pidentynyt nuoruus ja siihen liittyvä vakiintumisen ja vanhemmuuden myöhentyminen, olen valinnut mukaan kuusi perheellistä haastateltavaa. Otin mukaan samaan ikäryhmään kuuluvia perheellisiä, koska halusin tehdä ymmärrettäväksi, minkälaisena perhe ”tyypillisesti” etukäteen nähdään alle kolmikymmppisten kulttuurissa sekä miten ennakkokäsitykset perheestä poikkeavat jo perhe-elämää elävien kokemuksista ja näkemyksistä. Perheellisten puhetta apunani käyttäen pyrin ymmärtämään perheettömän elämän luonnetta ja houkuttelevuutta sekä niitä uhkaavia ennakkokäsityksiä perhe-elämästä, jotka saavat meidät siirtämään lasten hankkimista tuonnemmaksi. He saattavat paljastaa kokemuksensa myötä jonkin uuden ja erilaisen näkökulman ja tarjoavat siinä mielessä heijastuspinnan, jonka kautta varsinaisen kiinnostuksenkohteeni, perheettömien haastateltavien jäsenyyksiä voidaan tarkastella. Perheen perustamisen rajapyykkinä pidän tässä lapsen saamista. Se tuntuu oikeutetulta, sillä avioliittoja ja avioliittoja, joissa ei ole lapsia, on vaikea erotella toisistaan elämisen

tavan perusteella. Toisaalta myös lapsettomia liitossa eläviä on vaikea yksiselitteisesti erotella seurustelevista pareista. Rajaukseni sai tukea haastateltavilta, jotka itse mielsivät perheen juuri tällä tavalla. Lapsen myötä pariskunnan arkielämä muuttuu oleellisesti ja väistämättä.

Aineiston analyysissä etenen teemoittain. Lähdän liikkeelle nuoruuden teemasta, joka ehkä hieman yllättävästikin nousi aineistosta kaikkein ilmeisimpänä esiin. Analyysia aloitellessani olen siis toiminut aineistolähtöisesti, vaikka teoreettiset valinnat ovat ohjanneet haastatteluiden runkoa ja kulkevat mukana analyysin edetessä. Aineistosta olen poiminut analysoitavaksi niitä näkökulmia ja ajatuksia, jotka toistuvat eri haastatteluissa ja eri haastateltavien esittäminä. Toisaalta olen yrittänyt myös tuoda esille niitä yksittäisiä poikkeamia tai toisenlaisia näkökulmia, joita yleisempien näkökohtien lisäksi on haastatteluissa noussut esiin. Lainaamissani sitaateissa viittaaan puhujaan aina etunimellä (peitenimi). Nimen perässä suluissa on puhujan ikä ja lasten lukumäärä, mikäli kysessä on perheellinen haastateltava. ”H” sitaatin edessä viittaa haastattelijaan eli minuun. Tekstin sisällä lainaukset on kirjoitettu kursivilla, pidemmät keskustelunpätkät olen erottanut muusta tekstistä sisennyksellä. Mikäli haastattelutilanteessa tapahtui jotakin ilmeistä, joka vaikuttaa puheen tulkintaan (esimerkiksi että ihmiset alkoivat naureskellen vitsailemaan) olen lainausten yhteydessä merkinnyt tällaiset seikat sulkuihin.

Analyysistrategiani on sellainen, että kunkin teeman kohdalla analysoin perheettömien ja perheellisten kertomaa yhdessä silloin, kun ne ovat samankaltaisia. Mikäli perheellisten haastateltavien kertoma kuitenkin poikkeaa perheettömien kertomasta ja voi tuoda esiin jotain uutta ja kiinnostavaa, erottelen sen muusta puheesta ja analysoin sitä teeman lopussa. Näin peilaan kulttuurissamme tyypillistä edustavia näkökohtia niistä poikkeaviin puheenvuoroihin. Pidentynyttä nuoruutta voidaan nimittäin pitää jo varsin tyypillisenä asiana (Jallinoja 2000, 66). Näin on siksikin, että suomalaisessa yhteiskunnassa on tavallista, että aikuistuva nuori on täyttänyt jo pitkälti yli 30 vuotta ennen kuin hän on saavuttanut pysyviä asemia parisuhde-, koulutus-, työ-, ja asuntomarkkinoilla (Hoikkala 2001, 78-79). Etenemällä eri näkökulmista käsin aineiston analyysissä pyrin tekemään tarkastelemaani ilmiötä ymmärrettäväksi teema teemalta. Analyysi etenee edellisessä luvussa esitetyn jäsenyyksen mukaan.

6 Nuoruuden pidentyminen

Jo ensimmäisessä haastattelussa sain yllättäen vihjeen siitä, että nuoruus/aikuisuus-erottelu on hyvin merkittävä teema perheen perustamisesta puhuttaessa. Keskustellessamme siitä, miten elämä muuttuu lasten myötä, haastateltavat alkoivat pohtia siihen liittyvää aikuistumisen välttämättömyyttä. Heidän käsityksensä mukaan vanhemmaksi tuleminen ei pelkästään tarkoita sellaista elämänmuutosta, että on otettava kokonaisvaltaista vastuuta lapsesta, vaan myös sitä, että viimeistään silloin on tultava aikuiseksi. Nuoruus ja aikuisuus määrittyivät suhteessa toisiinsa: ne toimivat haastateltavien puheessa käsiteparina, jossa se, miten toisesta puhutaan paljastaa samalla, miten sen vastakohdasta ajatellaan. Lähtökohdan nuoruutta käsittelevälle luvulle antoi seurusteleva Joonas (25), joka pohtiessaan perheen perustamista otti aikuisuuden teeman esille seuraavalla tavalla ensimmäisessä haastattelussa:

Joonas (25): *Ja silloin on ainaki pakko kasvaa niin sanotusti aikuiseksi...*

H: Mitä te tarkoitatte?

Joonas (25): *No siis, no tavallaan no.... tulee se kaikki vastuu ja ...no... toi nyt on tommonen klisee, mut et on tota... tulee kuitenkin se vastuu...*

H: On tavallaan... Onks tää sitä, et pitää luopua siitä omasta itsekkyydestä ja ottaa se vastuu vai?

Joonas (25): *En mä, en mä tarkota, että sitä välttämättä pitää luopuu luopuu mistään, mistään, mutta mutta...*

H: Vaihtaa asennetta ehkä?

Joonas (25): *En mä, en mä tiedä...mut et...*

H: Jotenki vaan ryhtyy niinku siks miten me käsitetään, mitä aikuinen on?

Joonas (25): Niin.

Joonaksen mukaan ennen perheen perustamista täytyy tulla aikuiseksi, koska *tulee se kaikki vastuu*, jota vain aikuinen pystyy kantamaan. Siksi on ryhdyttävä aikuiseksi. Joonaksella on vaikeuksia määritellä, mitä silloin tapahtuu: *en mä, en mä tiedä... mut et...* Näin voi olla siksikin, että katsoo silloin välttämätöntä muutosta vielä rajan toiselta puolelta, nuoruudesta käsin. Ehkä se, miten *niin sanotuksi* aikuiseksi kasvetaan, ei ole selvää. Jotain kuitenkin täytäisi tapahtua, jotta kasvaisi aikuiseksi ennen perheen perustamista.

Elämänkulunäkökulman mukaan kaikki ihmiset kulkevat elämässään enemmän tai vähemmän samankaltaista rataa kukin omalla vauhdillaan. Elämänkululla tarkoitetaan Hoikkalan (1998, 137) mukaan yhteiskunnallisten asemien ja roolien institutionaalista sarjaa, jossa yksilö etenee kohti tiettyä päämäärää. Aikuistumisen tapauksessa on ollut tapana ajatella, että tuo päämäärä on vakiintuminen eri elämänalueilla. Joonaksen määritelmä muistuttaa elämänkulumallia: perheen myötä elämä vakiintuu ja muuttuu sen vuoksi aikuisen elämäksi. Vaikka elämänkulun institutionaalinen selkeys on hämärtynyt viime aikoina (huomaa Joonaksen vaikeus ilmaista, mitä aikuistumisessa tarkemmin ottaen tapahtuu), elämäнкаarimalli on Hoikkalan (1998, 136) näkemyksen mukaan kuitenkin edelleen toimiva eri elämänvaiheiden tapahtumien tunnistamisessa ja arvottamisessa. Siihen sisältyy myös normatiivinen lataus: se osaltaan määrittelee, miten missäkin vaiheessa olevan ihmisen ”kuuluu” käyttäytyä.

Nuoruutta luonnehtii haastateltavien mielestä vapaus toimia omansa mielestä mukaan, aikuisuutta eri elämänalueihin, erityisesti perheeseen, liittyvä vastuu. Kuitenkin oman itsen sijoittaminen jompaan kumpaan kategoriaan tuntui monista haastateltavista hankalalta. Perheettömät haastateltavat pitivät itseään vielä nuorina tai ainakin vähemmän aikuisina kuin jo vanhemmaksi tulleita: *mä luen kyllä, et mä oon aikuinen niinku... aikuinen tavallaan. Mut mä en lue... tai mä en ajattele silleen, et mä oisin aikuinen, ku sitten jos mä oisin vanhempi.* (Kirsi, 26.) Näin on siksi, että *siinä vaiheessa, ku sä pystyt ja otat vastuuta jostain muusta ku itsestä, ni sit sä oot vielä enemmän... aikuinen* (Hanna, 26). Vanhemmuus erottelee aikuisia ja vähemmän aikuisia, koska *sitä kautta tulee väkisinki sellasta elämäkokemusta* (Joonas, 25). Haastateltavien käsitykset aikuisuudesta kuvastavat kulttuurissamme yleisemminkin vallitsevaa asenneilmastoa. Eerikka Oinonen (2001, 112) on nimittäin väittänyt, että tässä kulttuurissa täysi-ikäinen on kyllä juridisesti aikuinen, omillaan toimeentuleva on aikuisempi ja kaikkein aikuisin, ”tosiaikuinen”, on vasta perheellinen ihminen, joka tulee toimeen omillaan. Silti haastateltavien ajatuksena ei tulkintani mukaan ollut se, etteivätkö lapsettomat voisi olla aikuisia, vaan se että vanhemmaksi tultaessa *ei sitä termiä (aikuinen) vois sitte vältellä* (Peter, 27). Perheen perustaminen lopettaa siis nuoruuden väistämättä: *nuoruuden vapaudella* viitataan siis nimenomaan aikaan ennen lapsia. Hanna määrittelee edellä aikuiselle *kuuluvaksi* käyttäytymiseksi *vastuun* kantamisen. Hän myös paljastaa vastuun ottamisen vaikeuden sanomalla, että silloin, kun *pystyy* ottamaan toisistakin vastuuta, on aikuinen.

Hankaluus kuvata itseään selvästi joko nuoreksi tai aikuiseksi viittaa haastateltavieni tämänhetkisen elämänvaiheen moninaisuuteen ja siihen, että nuoruus/aikuisuus –erottelun selvydestä huolimatta käsillä oleva elämänvaihe ei kunnolla täytä kummankaan vaiheen totunnaisia piirteitä. Kutsun vaihetta *pidentyneeksi nuoruudeksi*, jolla tarkoitan elämänvaihetta, jossa nuoruus sekoittuu aikuisuuteen joiltain osin ja toisaalta sisältää kokonaan uusia piirteitä. Pidentynyt nuoruus näyttäytyy vahvimmin kaupunkilaisena ilmiönä, johon liittyy pysyvien sitoumusten karttaminen, usein menevä ja vapaa elämäntyyli sekä itsensä kehittäminen ja toteuttaminen. Vapaa-aika suuntautuu yleisimmin kodin ulkopuolelle (Mäenpää 2000, 133). Vaikka pidentynyttä nuoruutta edustavat, perheettömät haastateltavani ovatkin jo nuoria aikuisia (23-28-vuotiaita), heidän kertomassaan on paljon aineksia nuoruuteen tyypillisesti liitetyistä asioista. Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena oleva pidentynyt nuoruus on kuitenkin erotettava niin sanotun *nuorison* nuoruudesta, joka ajoittuu varhaisempaan elämänvaiheeseen. Nuorisotutkimuksen piirissä on kiinnitetty huomiota siihen, että vaikka nuoruutta ihannoidaan (esim. Ziehe 1991; Relander 2000), siihen liitetään myös monia negatiivisia määreitä erityisesti varhaisemmasta nuoruudesta, kuten murrosiästä puhuttaessa (Aapola 1999). Pidentynyt nuoruus, joka on tämän tutkimuksen kiinnostuksen kohteena, sen sijaan viittaa täysi-ikäisten, voisi sanoa jo nuorten aikuisten, elämänvaiheeseen ennen vakiintumista.

Hahmotan pidentyneen nuoruuden luonnetta tarkastelemalla varsinaiseen nuoruuteen liitettyjä ominaisuuksia ja niitä uusia piirteitä, joita pidentyneeseen nuoruuteen liittyy sen vuoksi, että sen edustajat nauttivat täysi-ikäisinä samalla kaikista aikuisten oikeuksista. Nuorisolla on vain nuoruus, siksi sitä ei pidä sekoittaa siihen pidentyneeseen nuoruuteen. Vaikka nuoruus ja aikuisuus ilmenivätkin aineistossani vaikeasti toisistaan erotettavana käsiteparina, pidän vaiheet analyttisesti erillään. Tässä luvussa analysoin nuoruutta ja siihen liittyviä asioita; seuraavassa luvussa kiinnitän huomioni aikuistumiseen. Nuoruudesta puhuttaessa analysoin siis ensin niitä toistuvasti esitettyjä näkökulmia, joita perheettömät, mutta osin myös perheelliset haastateltavat toivat esiin. Luvun lopussa nostan esiin perheellisten edellisestä poikkeavia näkemyksiä nuoruudesta. Aineistoni perheelliset eivät poikkeava vain elämänvaiheeltaan aineistoni perheettömistä, vaan he ovat myös poikenneet totunnaiselta pidentyneen nuoruuden tieltä perustamalla perheen tavanomaista nuoremmassa iässä.

6.1 Nuoruuden vapaus

6.1.1 Vapauden luonne

Saatuani vihjeen siitä, että nuoruudella on merkittävä sija perheen perustamiseen liittyvissä ajatuksissa ja suunnitelmissa, ryhdyin yhä systemaattisemmin nostamaan nuoruuden teemaa haastatteluissa esiin kysymällä, minkälaisia asioita nuoruuteen haastateltavien mielestä liittyy. Ensimmäinen ja ilmeisin asia, jonka perheettömät haastateltavat liittivät nuoruuteen oli vapaus. Nuoruuden ja vapauden yhteenkietoutumisesta kaikki haastateltavat perhesuhteista riippumatta olivat yhtä mieltä. Nuoruuden vapaus tuli esille kokonaisvaltaisen vastuun puuttumisena: nuorena mikään ei estä ihmistä tekemästä valintoja toisista riippumatta tai vaikka olemasta ”vastuuton”.

Seurustelusuhteessa olevan Riinan (25) mielestä *ku on nuori, ni voi välillä toimii vastuuttomasti*. Vastuuttomuus viittaa täydelliseen valinnanvapauteen käyttäen omaa vapautta itseään huvittavalla tavalla. Nuoruudessa ei siis aina tarvitse olla järkevä, vaan voi välillä toimia *vastuuttomasti* (vrt. Hoikkala 1993). Vuosi sitten isäksi tullut Sami (26, 1 lapsi) jatkaa Riinan ajatusta: *Tai siin ei tarvii niinku olla ku vastuussa itsestään*. Nuoruuden vapaus mielletään siis ennen kaikkea vastuun puutteeksi – tilanteeksi, jossa mikään ei estä kokeilemasta ja tekemästä kaikenlaista. Luonnollisesti nuoruus, viitaten aikaan ennen vakiintumista eri elämänalueilla, on otollinen tälle muista riippumattomalle elämäntyylille, joka mielletään vapauden konkretisoitumaksi. Pidentyneessä nuoruudessa yhdistyvät aikuisen oikeudet ja nuoruuteen liittyvä sidoksettomuus. Relanderin (2000, 283) sanoin tällainen ”nuoruus tarjoaa tilaisuuden miehittää aikuisuuden instituutiot ja pysyä samanaikaisesti liikkeessä ilman kiinnikkeitä, sidoksia ja turvavaljaita”. Pidentyneen nuoruuden vapaus onkin tulkintani mukaan mahdollisista vapauksista kaikkein vapainta yhdistäessään täysi-ikäisyyteen liittyvän mahdollisuuden käyttää vapautta muista riippumattomaan elämäntyyliin.

Perheettömät haastateltavat pohtivat oman elämänvaiheensa vapautta seuraavasti:

Hanna (26): ...jos yleisesti ajatellaan, niin varmaan tähän siirtymäkauteen kuitenkin liittyy kaikki nää, et jos on jotain erilaisia elämän- niinkun tavallaan niinku erilaisia elämäntilanteita tai tapoja, mitä haluat niinku kokeilla, niin nyt varmaan on se aika, siis silleen, että ...et jos ajatellaan... et jos tuntuu siltä, ettei oo vielä ihan valmis sellaseen pysyvään parisuhteeseen tai näin, vaikka sitä niinku tulevaisuudelta jossain vaiheessa toivoiski, ni varmaan nyt sit tietty ennen perhettä tai lapsia on sit sellanen sauma, et niinku kannattaa sitte niinku

Kirsi (26): *Hypätä sängystä sänkyyn* (naiset nauravat)...

Hanna (26): Ei, mut mä tarkotin... en mä sitä, sitä mä en tarkottanu siinä mielessä...

Peter (27): Joo kyl mä ymmärrän (naiset nauravat edelleen)

(Kaikki nauravat)

Hanna (26): Mä aattelin sitä lähinnä siltä kannalt, että tota siis sellast, että siis *jos on tarvetta niinkun ikäänkun että... tota öö kokeilla että ikäänkun pärjää omilla jaloilla tai tai niinkun näin tai asut ulkomailla, mikä tuli tässä tai asut yksin tai en mä tiedä...mitä tahansa tämmöstä.*

Peter (27): Sanotaan, että mitä tahansa vaan, mitä sä nyt haluat kokeilla, ni *nythän se on niin paljon helpompi kokeilla, ku viiden kautta kymmenen vuoden päästä, että... jos nyt jotain jonkin sortin haaveita ja toivomuksia on tai asioita, joita haluu toteuttaa, niin...kannattaa ehkä edes pyrkiä tekemään se nyt, ku jäädä odottamaan sitä.* Koska kyl varmaan iän myötä asiat...tietyt asiat vaikeutuu kyllä sitte tai niiden toteuttaminen.

Koska tässä lainaamassani keskustelunpätkässä puhujien välinen vuorovaikutus nousee keskeiseen asemaan, käytän hyväkseni keskustelunanalyysia sen tulkitsemiseksi. Eero Suonisen (1999) mukaan vuorovaikutuksessa puhe on sekä kontekstin muovaamaa että sitä luovaa, ja siinä puhujat osoittavat ymmärtävänsä edellistä puheenvuoroa tai toimintaa. Näin ollen vuorovaikutus on rakenteellisesti jäsentynyttä: jokaisella yksityiskohdalla on oma paikkansa tai funktionsa kokonaisuudessa. Lisäksi keskustelunanalyysissä erotellaan erilaisia kielenkäytön tasoja: sanojen tai sanastojen valinta liittyy puheenvuorojen muotoiluun, joista muodostuu jaksottainen järjestys ja lopulta keskustelun kokonaisrakenne. (Mt.)

Yllä lainatussa keskustelussa Hannan käyttämän sanaston voisi nimetä nuoruuden *realististen mahdollisuuksien sanastoksi*, koska Hanna miettii nykyhetken vapauden tarjoamia mahdollisuuksia tehdä erilaisia asioita. Kirsin puheenvuorossa puolestaan muotoillaan *ylilyönti*, jossa käytetään sanavalintaa *sängystä sänkyyn hyppiminen*. Kyseessä on asia josta kyllä puhutaan, mutta joka ylilyöntinä rajaa puhujan toiminnan ulkopuolelle. Tässä kohdin siirrytään *huumorin sanaston* puolelle ja kaikki nauravat. Hanna jatkaa nuoruuden realististen mahdollisuuksien puhetta ja yrittää *täsmentää* alussa esittämänsä ajatusta. Peter osallistuu tämän täsmennyksen rakentamiseen. Tässä keskustelussa nuoruuden realistiset mahdollisuudet tarkentuvat ylilyönnin seurauksena. Samalla määritellään nuoruuden *modernia säädyllyisyyttä* (ks. Jallinoja 1997): sitä, miten nuoruuden vapautta voi käyttää ilman, että joutuu selittelemään omaa toimintaansa.

Vapaus koetaan yksimielisesti myönteisenä asiana, koska vapaana *on vielä mahdollista...* tai *...ei tartte luopuu* asioista, joista halutaan pitää kiinni. Peterin mielestä nyt

on *helpompi* kokeilla, mitä tahansa haluaakin kuin joskus myöhemmin. Yksin elävän Matin (28) kohdalla näin on siksi, että nyt *sä voit tehdä niinku itses kannalta ne päätökset, et ei...tarvii ajatella muita ja et ehkä sä voit mennä ja tulla niinku parhaaks koet ja tehdä niitä asioita, joista niinkun sä henkilökohtasesti nautit*. Mikään ei ainakaan päällisin puolin tunnu rajoittavan omaa vapautta ja siitä nauttimista.

Vaikka perheettömät haastateltavat kertovat elävänsä vapaata elämää, he kysyttäessä kuitenkin myöntävät, että jotkut asiat rajoittavat sitä väistämättä. Rajoitusten painoarvo suhteessa vapauteen ratkaisee sen, tuntee elävänsä vapaata elämää. Seurusteleva Sanna (23) kertoo omasta kokemuksestaan: *koen eläväni ihan vapaata elämää ja yritän kuunnella itteeni ja niinkun tehdä sitä, mikä tuntuu hyvältä*. Sanna tuo tässä esiin, että vapaus ei tarkoita vain ulkoista riippumattomuutta, vaan myös sitä, että voi toimia omien *tunteidensa* mukaan. Se ei kuitenkaan ole aivan yksinkertaista, koska sitä pitää *yrittää*. Vapautta on siis myös se, että osaa *kuunnella itseensä*. Myös monet *ulkoiset asiat* rajoittavat Sannan vapautta: *työ ja koulu ja monia semmosia asioita, mutta sitte niissä tietyissä rajoissa on kuitenkin vapaa*. Rajoitukset eivät siis paina niin paljoa, että vapauden tunne katoaisi. Myös se, koetaanko rajoittava asia epämieluisaksi rajoitteeksi, vaikuttaa rajoitusten painoarvoon suhteessa vapauteen.

Matin (28) mielestä elämä on rajoituksista huolimatta hyvin vapaata, koska myös se, minkä kokee rajoittavaksi on oma valinta: *sehän on niinku loppupeleissä kuitenkin oma valinta, et et kokeeko työn rajottavaks tekijäs tai kokeeko harrastukset rajottavaks tekijäs jossakin tapauksessa... et kyl mä koen, et mun...mun elämä on niinku hyvin vapaata, et...* Haastateltavat eivät tunnusta työelämän sisäistettyjen paineiden rajoittavan omaa vapauttaan (vrt. Beck & Beck-Gernsheim 1995, 6-7). Näin siksi, että jokainen voi itse *valita*, minkä *kokee rajottavaksi*. Pidentyneen nuoruuden edustajat ovat yksilöllistäneet ja alistaneet elämänsä rajoituksetkin omalle valinnanvapaudelle, mutta antavat ymmärtää, että perhe muuttaisi tilanteen sen verran radikaalisti, että silloin vapaudesta olisi luovuttava. Beck & Beck-Gernsheim (2002, xxiii) nimittävät yksilöllisyyden etsintää vapauskulttuuriksi. Siinä työhön, vapaa-aikaan ja ihmissuhteisiin satsaaminen voidaan tehdä omaa itseä varten. Perheen luomat rajoitukset eivät kuitenkaan tähtää omaan, vaan usein lasten tai koko perheen hyvään. Jallinoja (2000) päätyykin omassa tutkimuksessaan sanomaan, että *perheen aika* koetaan toisille annetuksi ajaksi, sitä edeltävä aika ihan ikiomaksi.

6.1.2 Vapaus mahdollisuutena

Nuoruuden vapaus tulee haastateltavien kertomassa esiin ennen kaikkea *mahdollisuutena* hankkia monenlaisia kokemuksia ja elämyksiä. Elämys on jotain, joka tuottaa tyydytystä saman tien täyttäen hetken vailla jatkumoa menneisyydestä tulevaisuuteen. Yhteiskunnan yksilöllistyminen tarkoittaa Beckin & Beck-Gernsheimin (2002, 5) mukaan myös kulutusajattelun leviämistä elämäntyylejä koskevaksi. Vapauden mahdollistama *elämysten kaipuu* paljastui osaksi elämäntyyleä, jossa elämyksiä hankitaan kulutuksen logiikan mukaan. Elämyksellisessä elämäntyylissä arvostetaan erikoisia ja nautintoa tuottavia kokemuksia, arjen estetiikkaa sekä oman itsensä kehittämistä ja toteuttamista (vrt. Hoikkala 1998, 159). Elämyksiä voisi periaatteessa hankkia muussakin elämänvaiheessa, mutta pidentynyt nuoruus katsotaan vapautensa vuoksi kaikkein otollisimmaksi ajankohdaksi niiden hankkimiseen. Elämyksellinen elämäntyyle onkin mahdollisesti eräs nuoruuden pidentymiseen keskeisesti vaikuttava tekijä. Kaksi yleisintä elämyksellisyyden muotoa, joita haastateltavani tavoittelivat, olivat ulkomailla oleilu ja yleinen, oman itsen ympärillä pyörivä elämäntyyle, joka mahdollistaa arjen nautinnon ja omien tarpeiden ja halujen välittömän tyydyttämisen.

Tomi (24) ilmaisee jo kokeneensa tavanomaisemman nuoruuden, mutta kertoo tarvitsevansa täysin tavallisuudesta poikkeavia elämyksiä erämaassa: *Mul on siis itellä varmaan hyvin erikoislaatusia asioita, mitkä mun täytyy kokea mä joudun lähteen reissuun erämaahan keskelle ei mitään hyvin pitkäksi aikaa ja mä luulen, et kovinkaan moni ihminen ei mun seurassa tai siis ei vois lähteä sinne niinkun elämään täysin alkukantasissa olosuhteissa.* Hänen puheenvuoronsa kuvastaa individualistista pyrkimystä ja lähestulkoon sisäistä pakkoa tehdä jotain muista täydellisesti poikkeavaa. Individualistisessa yhteiskunnassa yksilöllisyyttä rakennetaan suhteessa toisiin ja pyritään luomaan ero oman persoonan ja ulkomaailman välillä (Bauman 1991, 201). Edellä lainatussa puheenvuorossa Tomi rakentaa juuri tuota eroa ja etsii sitä ihan omaa identiteettiä. Lahikaisen (2000, 76) mielestä identiteetti on nykyisin elinikäinen projekti, jossa yritetään löytää oma paikka suhteessa muihin ihmisiin mielekkäällä tavalla siten, että voi samalla olla sopusoinnussa itsensä kanssa. Tekemällä *hyvin erikoislaatusia asioita*, joita *kovinkaan moni ihminen ei tekisi*, voi erottautua muista. Vapaus mahdollistaa elämyksellisyyden avulla siis myös yksilöitymisen suhteessa toisiin.

Seitsemän kymmenestä perheettömästä haastateltavasta puhui ulkomailla elämisestä tai pitkistä matkoista ennen perheen perustamista. Kysyessäni, mitä haastateltavat haluaisivat kokea tai saavuttaa ennen 35-vuotiaaksi tulemistä, Peter (27) kertoo haluavansa nähdä enemmän maailmaa:

Peter (27): ...ja sellasta, että *asuu ulkomailla* ja kenties *kierrellä vähän maailmaa*. Kenties töitä tehden, luultavasti ei... Jotain en mä oikein tiedä vielä... lähinnä maailmaa. Sen lisäksi ei mulla oikeen mitään sellasii, et mä pystyisin sanoon mitään konkreettisii... en mä oo... *Mä toivon, et mä oon niinku jossain määrin kumminki riippumaton yhä* (35-vuotiaana), niinku mä koen jossain määrin olevani nytte, *etten mä oo sidottu mihinkään paikkaan... paikkaan tai oikeestaan henkisestikään sidottu mihinkään silleen*.

H: Mihinkään suhteeseenkaan välttämättä?

Peter (27): No, en en välttämättä siihenkään. *Mä toivon, et mulla on itse... yhä tunnen itseni silloinki... siinäki mielessä semmoseks, et mä pystyn tekeen isoiki muutoksii, jos tarve vaatii, jos mä sitä haluan siis*. Ja tota tosiaankin... sitä, et pystyn kokeen vielä vähän uusia kulttuureja, maita.

H: Sä haluisit sieltä niinku vähän erilaista elämännäkemyistä tai...

Peter (27): Joo, jotakin sellasta, mikä niinku...*mikä avartas mun maailmaa*.

Peterin puheenvuorossa tulee hyvin korostuneesti esille se, että ulkomailla oleiluun liittyvä itsensä kehittäminen ja että otollisin aika sille on silloin, kun on täysin riippumaton muista. Toiveena on, että vielä 35-vuotiaanakin *pystyy tekeen isoiki muutoksii, jos tarve vaatii*. Tämä tarkoittaa elämän jatkumista vailla pysyviä sidoksia.

Monet haastateltavat kokevat myös olevansa varsin itsekeskeisiä tai mukavuudenhaluisia, minkä vuoksi perhe ei sovi tämän päivän elämäntyyliin. Elämysten ja arkisen nautinnon kaipuu sekä kuvastaa aikamme tai nuoruuden itsekeskeisyyttä että on sen eräs ilmentymä. Beckin ja Beck-Gernsheimin (1995, 4) mukaan aikaamme vaivaava egoepidemia ei kuitenkaan ole varsinaisesti lähtöisin yksilöstä, vaan osa koko yhteiskunnan kattavaa yksilöllistymisprosessia. Haastateltavat olivat hyvin tietoisia siitä, että heidän nykyinen elämäntyyliinsä ei ole otollinen perheen perustamiseen, eivätkä he ainakaan vielä olleet valmiita tekemään tarvittava muutoksia. Nuoruus ja siihen liitetty vapaus tuntuivat perheettömistä haastateltavista asioilta, jotka he haluavat vielä säilyttää elämässään. Heistä kukaan ei parhaillaan suunnitellut perheen perustamista. *Suurin syy, et miksei niinku perhe tunnu tällä hetkellä...siltä, että se ois niinku ajakohtanen, ni on se, että... ..mul on ainaki semmonen tunne, että et haluan tehdä niinku elämyksiä ja kokemuksia ja niitä asioita, jotka on helppo tehdä niinku tässä elämänvaiheessa* (Kirsi, 26). Peter (27) ei tosiaan... *...halua olla vastuussa mistään muusta ku itsestään tällä*

haavaa. Avoliitossa elävän Elinan (26) mielestä se, ettei halua vielä lapsia on *semmosta omaa mukavuudenhalua vaan*. Siksi nuoruus jatkuu edelleen. Elämyksiä ja kokemuksia hankitaan siis niin kauan, kunnes tunne muuttuu otollisemmaksi perhettä kohtaan ja elämysten kaipuu heikentyy. Kaikki perheettömät olivat samansuuntaisilla linjoilla lukuun ottamatta avoliitossa elävää Jania (27), joka sanoi, että lapsi olisi *tervetullut milloin vain*, vaikka sitä ei oltukaan tietoisesti yritetty.

Elämysten kaipuu noudattaa kulutuksen logiikkaa, eikä lopu siihen, kun tietyt elämykset on koettu. Niitä janoetaan enemmän ja enemmän. Colin Campbell (1987) tarkastelee kulutuksen nykyaikaisia muotoja käsittelevässä kulttuurihistoriallisessa teoksessaan *hedonismin* luonnetta. Hänen mukaansa mielihyvä ei ole olemisen tila, vaan kokemuksen ominaisuus. Perinteisessä hedonismissa se perustui aistimuksiin, jolloin ihminen pyrki maksimoimaan mielihyvää tuottaviin toimintoihin käytetyn ajan. *Moderni hedonismi* edellytti painopisteen siirtymistä aistimuksista tunteisiin. Moderni hedonismi sai alkunsa tunteiden keskeisyydestä ja paikallistamisesta yksilön sisäiseksi kokemuksiksi ulkoisen maailman sijaan. Edellä lainatut puheenvuorot istuvat hyvin modernin hedonismin maailmaan. Kirsillä *on ainaki semmonen tunne*, että hän haluaa *tehdä niinku elämyksiä ja kokemuksia*. Campbellin mukaan yksilö voi mielikuvien välityksellä itse kontrolloida mielihyvää tuottavia kokemuksia. (Mt.) Deborah Lupton (1998, 165) tarkoittaa, että tuon kontrollin kohteena ovat nimenomaan emotionaaliset tilat, joita kulutuksen avulla pyritään hallitsemaan halutun tuntemuksen saamiseksi. Kirsi vahvistaa kontrolloimisen mahdollisuuden kertomalla, että tässä elämäntilanteessa elämysten ja kokemusten hankkiminen on *helppoa*. Kokemusten mielihyväisyyteen on mahdollista itse vaikuttaa tekemällä niitä *ekstra-juttuja*, joiden vuoksi nuoruus näyttää pidentyvän.

Mielikuvituksen keskeisyys modernissa hedonismissa tarkoittaa myös yksilöiden etääntymistä tai vetäytymistä ”oikeasta” elämästä. Tämä on Campbellin (1987) mukaan nykyhetken kulttuurin keskeinen tendenssi. Eva Illouzin (1997) mielestä median välittämällä mielikuvilla on nykyisin aivan erityinen asema ihmisten näkemysten muodostumisessa. Unelmoinnin lähtökohtana on ajatus mahdollisuudesta, että jotakin uutta ja jännittävää voi tapahtua milloin vain. Ihmiset konstruoivat odotushorisontteja, joissa huipentumat ovat olennaisia: vain huipentumia kokemalla elämä tuntuu elämältä (Hoikkala 1998, 159). Perheettömät haastateltavat pitäytyvät vapauden piirissä kenties juuri siksi, että nuo Hoikkalan mainitsema odotushorisontit olisivat edelleen mahdollisia. He odottavat, että elämässä voi *kenties* tapahtua jotakin jännittävää, vaikka he eivät tarkkaan tiedä mitä.

Elämäntilanne, jossa *pystyy tekeen isoiki muutoksii, jos tarve vaatii* (Peter, 27), on moiselle elämänotteelle kaikkein otollisin. Vaikka siis etukäteen ei voikaan tietää, tuleeko sellaista *tarvetta*, ei mahdollisuutta voi myöskään sulkea pois. Modernin hedonismin halun täyttyminen on jossain mielessä illuusio, koska siinä unelma suhteutetaan todellisuuteen, josta aina ”puuttuu” jotain unelmaan verrattuna. Siksi moderni hedonismiin kuuluu jatkuva kaipuu, jonka moderni kulutusajattelu tuntuu täyttävän, kunnes todellisuus taas näyttäytyy. Kaipuu ei lopu, vaan suuntautuu jälleen uuteen kohteeseen. (Campbell 1987, 60-90.)

Jotta kaikenlaisten *elämysten ja kokemusten* hankkiminen pysyy mahdollisena, on pidentyneessä nuoruudessa siis pidettävä kiinni vapaudesta. Tämä tarkoittaa sitä, että mitään perustavanlaatuisia ja sitoumusta vaativia valintoja ei kannata tehdä. Tästä näkökulmasta katsottuna pidentynyt nuoruus tarkoittaa eräänlaisen valmiustilan ylläpitämistä siltä varalta, että jotain nykyistä elämää vielä parempaa ja kiinnostavampaa ilmaantuisi omien valintojen ulottuville. Elämästä nauttiminen tarkoittaa individualistista kalkylointia, jonka tarkoituksena on saada mahdollisimman paljon hyväksi koettua itselle.

6.1.3 Nuoruuden vapaus normina

Vapauden kolmanneksi komponentiksi paljastui nuoruuden vapaus normina, joka tavallaan kääntää pääläelleen koko vapauden teeman. Vapaus ei sittenkään ole pelkästään mahdollisuus, vaan sitä *pitäisi* myös käyttää tiettyjen nuoruuteen kuuluvien kokemusten saamiseksi. Haastateltavien näkemyksen mukaan sen ”edestään löytää, minkä taakseen jättää”: jos nuoruuden huolettomuus jää kokematta, tulee siihen pakottava tarve myöhemmin. Matti (28) on kokenut nuoruutta, niin kuin pitääkin: *mä oon niinku nuoruudessani yrittäny mennä... ja ja niinku reissata ja ... ja tota varmasti koheltaakin niin paljon, et mun ei niinku tarvii sit jälkeensä niinku kattoo taaksepäin ja todeta, et voi hemmetti, ku ois sillon tehny siit juttui.* Myös perheellisten mielestä *mahdollisimman paljon pitäis oikeesti tehdä ennen ku perustaa perheen* (Kristiina 28, 1 lapsi). Kristiinan mielestä *pitäisi tavata erilaisii ihmisiä, ehkä mielellään seurustella enemmän, ku yhden ihmisen kanssa, jonka kanssa sitte päättä sitoutuu koko loppuelämäkseen... semmosta mitä vaan voi vapaana tehdä.* Tämä kannattaa, ettei tarvitse myöhemmin ajatella, *et hitsi, kun en sillon menny enemmän ja tehny enemmän.* Toisin sanoen nuoruuden vapauden tarjoamaa mahdollisuutta kokea kaikenlaista pitäisi käyttää. Nuoruuden vapaus siis antaa

tilaisuuden oppia elämästä erilaisten kokemusten myötä, tätä ainutkertaista tilaisuutta ei kuulu ohittaa.

Nuoruuden kokeminen liitetään vahvasti pysyvien sitoumusten tekemiseen: kestävä sitoumus edellyttää, että nuoruuden vapaa elämä on jo koettu. Nuoruudessa ei kuitenkaan riitä, että käyttää vapauttaan seurusteluun ja erilaisten ihmisten tapaamiseen: on myös itsenäistytävä, että *oppii olemaan yksin ja nauttii siitä yksinolemisesta* (Sanna, 23). Sitten, kun on oppinut olemaan yksin, on paremmat edellytykset vakiintua. Yksilöitymisen edellytykseksi nähdään riippumattomuus toisesta, mikä tarkoittaa sitä, että nuorena olisi hyvä olla sinkku tai vähintäänkin kokeilla erilaisia suhteita. Nuoruutta siis pidetään vapaana aikana, mutta vapaus itse ei ole valinnanvapauden alainen asia: nuoruuden *pitää* olla vapaata, erilaisia asioita ja suhteita *kuuluu* kokeilla. Nuoruuden kokeminen tuntuu haastateltavien puheen perusteella olevan ikään kuin jokin ”luonnollinen” tarve, jonka suhteen ihmisen on vain toimittava niin kuin kuuluu. Muuten se koston tuntuu tulevaisuudessa.

Vapaudesta näyttää siis tulleen uusi konventio, vaikka päällisin puolin näyttää siltä, että jokainen voi itse rakentaa oman yksilöllisen elämäntarinansa haluamallaan tavalla. Yksilöllisyyttä korostavassa kulttuurissa ei mielellään puhuta normeista, ainakaan niiden tavanomaisessa merkityksessä. Oli siis lähdettävä etsimään välineitä tuon uudenlaisen normatiivisuuden luonnehtimiseksi. Ne löytyivät Riesmanilta (2001).

Amerikkalainen sosiologi Riesman (mt.) kuvaa yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta oivaltavasti sosiaalisen luonteen muutosta koskevalla analyysillään. Vaikka hänen kirjansa ilmestyi ensimmäisen kerran jo vuonna 1950 ja amerikkalaisessa kontekstissa, ovat hänen havaintonsa todella ajankohtaisia juuri nyt, koska Riesmanin analyysissa yhdistyy kaksi ajallemme keskeistä piirrettä: yhtäältä ihminen on yksilöllinen toimija, joka tekee itse valintoja, toisaalta hän on luonteeltaan sosiaalinen ja hakee omille valinnoilleen vertaisten hyväksyntää. Esimerkiksi Tester (2001, 51-72) ja Jallinoja (2000, 222-232) ovat käyttäneet Riesmania oman aikamme analyysissa. Käsillä olevan tutkimuksen kannalta Riesmanin kirjan keskeinen anti on yksilön pyrkimysten analysointi sosiaalisen luonteen käsitteen avulla. Riesmanin kantava ajatus on, että yksilön pyrkimykset on eri aikoina järjestetty eri tavoin ja että ne heijastavat kokonaisten ryhmien yhteisiä kokemuksia. Tässä yhteydessä luonne (character) viittaa siihen suhteellisen pysyvään persoonallisuuden osaan, joka muotoutuu kokemusten myötä. Sosiaalinen luonne (social character) puolestaan viittaa siihen luonteen osaan, joka on joidenkin sosiaalisten ryhmien jäsenille yhteinen ja muotoutuu näiden ryhmien kokemusten myötä. Riesmanin näkemyksen

mukaan sosiaalinen luonne muovaa yksilön ja yhteiskunnan välistä yhdenmukaistamalla yksilöiden käyttäytymistä. Kussakin yhteiskunnassa vallitseva sosiaalinen luonne istutetaan lapseen jo hyvin varhain, ja ympäristö vahvistaa kyseistä sosiaalista luonnetta kontrolloimalla käyttäytymistä. (Riesman 2001.)

Riesman kuvaa yhteiskunnan muutosta sosiaalisten luonnetyyppien muutoksella. *Perinteistä ohjautuvien* (tradition directed) ihmisten käyttäytymisen lähteenä ovat vuosisatoja vallinneet rituaalit, rutiinit ja uskonto. *Sisältä ohjautuva* (inner directed) sosiaalinen luonnetyyppi on entistä joustavampi ja selviää ennalta arvaamattomissakin tilanteissa. Käyttäytymisen lähde on sisäistetty sosialisatiossa jo varhain lapsuudessa. Ryhmä, joka sosialisoi nuoren ja valvoo tätä, pitää käyttäytymisen tietyssä kurssissa ilman perinteiden tiukkaa kuria. (Mt., 11-16.)

Kolmas ja käsillä olevan tutkimuksen kannalta keskeisin on *toisiin suuntautuva* (other directed) sosiaalinen luonnetyyppi, joka syntyy läpikotaisin teollistuneessa ja kapitalistisessa yhteiskunnassa, jossa vapaa-ajan ja koulutuksen merkitys on kasvanut ja jossa materiaaliset edellytykset ovat parantuneet. Olen suomentanut kolmannen sosiaalisen luonnetyyppin toisin kuin kaksi muuta, koska Riesmanin ajatus on, että niin perinteistä kuin sisältäkin ohjautuvien ihmisten toiminta nojaa voimakkaasti autoritäärisiin lähteisiin. Toisiin suuntautuva ihminen sen sijaan kyllä hankkii vihjeitä vertaisilta ja mediasta sosiaalisesti hyväksyttävään toimintaan, mutta toiminnan lähteenä ei ole auktoriteetti, kuten edellisissä tapauksissa. Siten toisiin suuntautuva ihminen tekee muita enemmän yksilöllisiä valintoja. Toisiin suuntautumisen ytimessä on ajatus siitä, että yksilön käyttäytymisen taustalla ei enää ole menneisyys – perinteet tai vanhempien sukupolvien näkemykset – vaan omat vertaiset. (Mt.) Tätä mieltä ovat myös Margaret Mead (1971, 65-91) ja Thomas Ziehe (1991), joiden mielestä nuorten elämäntyylin ja arvojen lähteenä on nuoriso itse.

Riesmanin (2001) mukaan erityisesti kaupungeissa perhekoon pienetessä ja sääntöjen löystyessä lapsen ja nuoren vertaisryhmän hyväksynnästä tuli entistä tärkeämpää. Vertaisryhmän odotukset välittyvät kasvokkaisen kohtaamisen lisäksi myös mediassa, joka välittää yleistetyn vertaisen viestejä (ks. myös Ziehe 1991). Toisiin suuntautuva luonne on jatkuvasti varautunut ottamaan toisten signaaleja vastaan ja muokkaamaan valintojaan ja käyttäytymistään signaalien viitoittamaan suuntaan (Riesman 2001, 11-25). Nuorten keskuudessa kanssakäymisen ja yhteisessä rytmisessä elämisen on todettu entisestään vahvistuneen kaupunkilaisen kännykkäkulttuurin myötä (Pasi Mäenpää 2000, 133-136).

Kännyköiden avulla vertaisten signaalit välittyvät nimittäin entistä tehokkaammin. Riesmanin mukaan kyky ottaa huomioon ja osallistua signaalien levittämiseen sisäistetään, koska toisiin suuntautuminen antaa parhaat edellytykset menestyä elämässä. Epätietoisuus tai kyvyttömyys vertaisten huomioimiseen aiheuttaa levottomuutta: ahdistavinta toisiin suuntautuvalle ihmistyyppille on jäädä yksin oman valintansa kanssa, koska tällä ei ole kykyä ohjautua yksin. (Riesman 2001, 11-25.)

Vaikka Riesman tarkastelee eri luonnetyyppisiä yhteiskunnan muutoksen kautta, ei mikään ihmistyyppi automaattisesti tai puhtaasti ole yhdistettävissä johonkin tiettyyn aikaan ja paikkaan. Erottelun tarkoituksena on havainnollistaa eri yhteiskunnille tyypillisiä tapoja jäsentää yksilöiden käyttäytymistä ja ajattelua tuottamalla tietynlaisia sosiaalisia luonteita. Riesman varoittaa tulkitsemasta eri sosiaalisia luonteita todellisina kuvauksina todellisista ihmisistä. Hänen mukaansa kaikissa ihmisissä on aineksia kaikista tyypeistä, eikä kukaan ole puhtaasti jonkin sosiaalisen luonteen mukainen. Eri luonnetyyppit ovat weberiläisittäin lähinnä ideaalityyppejä konstruktioita, joiden avulla voimme luonnehtia yksilöitä ja heidän valintojaan. (Mt., 243.)

Riesmanin toisiin suuntautuvan luonnetyyppi sopii hyvin vapauden normatiivisuuden analyysivälineeksi, koska se tarjoaa uudenlaisen yksilön toiminnan huomioivan lähestymistavan tarkastella normeja, joita emme perinteisessä mielessä edes ehkä miellä normeiksi. Viimeaikaisessa sosiologisessa keskustelussa yksilöllistymistä ja vapautta korostavat kirjoitukset ovat saaneet paljon huomiota ja kannatusta. Beckin määritelmän mukaan yksilöllistyminen tarkoittaa ”teollisen yhteiskunnan elämäntapojen riisumista puitteistaan ja toiseksi niiden puitteistamista uudelleen siten, että yksilöt joutuvat itse suunnittelemaan, laatimaan, sovittamaan, parsimaan ja paikkaamaan omat elämäkertansa”. Tämä prosessi sinänsä ei ole sattumanvarainen tai vapaaehtoinen, vaan tapahtuu kertakaikkisesti yleisissä yhteiskunnallisissa olosuhteissa, jotka alkoivat kehittyä 1960-luvulla. (Beck 1995, 27.) Myös Riesmanin toisiin suuntautuva ihminen suunnittelee ja laatii omat elämäkertansa, mutta hakee siinä tukea toisilta. Jallinoja huomauttaa Riesmanin toisiin suuntautuvasta tyyppistä kirjoittaessaan, että toisilta haettu hyväksyntä ei synny normien noudattamisesta perinteisessä mielessä, vaan perustuu lähinnä pitämiseen. Toisilta saatu suosio tarkoittaa sosiaalista pärjäämistä ja menestymistä, joita pidetään suurena arvossa. Pidetty ihminen ei voi olla täysin muista riippumaton, vaan hänen on ainakin jollakin tasolla mukauduttava toisiin. (Jallinoja 2000, 226-228.)

Riesmanin sosiaalisen luonteen analyysi vastaa omalta osaltaan kysymykseen siitä, miten päällisin puolin liberaalissa yhteiskunnassa tuotetaan ja valvotaan normeja. Vaikka toisiin suuntautuneet ihmiset ovat periaatteessa vapaita valitsemaan haluamansa elämäntyylin, on toisiin suuntautuminen orientaationa tulkintani mukaan tietystä mielessä normi. Sen noudattamista palkitaan sosiaalisella menestyksellä, joka yksilöllisiä suorituksia korostavassa yhteiskunnassa on varsin varteenotettava saavutus. Näin ollen toisiin suuntautunut ihminen etsii signaaleja, jotka antavat vihjeen siitä, millainen hänen ”kuuluu” olla. Hän pyrkii hankkimaan juuri niitä kokemuksia ja ulkoisia ilmiä, jotka tekevät hänestä pidetyn toisten keskuudessa. (Riesman 239-240.)

Koska vapaudesta on tullut normi, tulee ymmärrettäväksi, että se on yhdenmukaistanut nuorten käyttäytymistä. Analysoin nyt neljännessä haastattelussa käytyä keskustelua, joka tuo selkeästi esiin vapauden normatiivisen luonteen. Etenkin Elinan (26) jo 17-vuotiaana alkaneen, yhä jatkuvan suhteen puolustus paljastaa kiinnostavia puolia toisiin suuntautuneisuudesta. Lainaus on jokseenkin pitkä, mutta uskon sen kokonaisuutena tuovan vapauden normatiivisen luonteen niin hyvin esille, etten ryhtynyt lyhentämään sitä.

Jani (27): ... *kyllä pitäs nuoruus elää ennen ku perhettä perustaa. Että...*

H: Mainitse pari asiaa, mitkä liittyy siihen?

Jani (27): Mitkä liittyy nuoruuteen?

H: Niin, etkä mitkä on niinku...

Jani (27): No, en en voi sanoa oikeestaan näin, et ei siihen en voi sanoa mitään ikä-ikä tietenkään, elikä *toiset* tietysti haluaa aikasemmin lapsia ku toiset, mut se että tietynlainen... öö... tai et on joskus tuntenu olevansa nuori. Ettei se oo... ku on hyvin paljon tietysti esimerkkejä siitä, että kun on kuustoistavuotiaana saanut lapsia, *onnellisesti tietenki*, mutta että se että mitä se on... Koska aikasemmin ni tietysti varsinki, no tiedän jo pelkästään omasta äidistäni, oli kaheksantoista ja on ollu kotirouvana koko elämänsä kenties, et mikä... En oo kyselly, mut voisni kuvitella, että sen *elämänsisältö ei oo ehkä niin rikas*, mitä taas fajalla, ku tietysti mies on tietysti paljon *vapaampi* ollu, jos on vähänki niinkun vanhemman kansan tuota polvee... Elikä nainen...naisen paikka on kotona, elikä just tää, et *eläis sitä omaa elämänsä* vähän aikaa ja *näkis erilaisia asioita, mitä tuolla tapahtuu muuallakin*. Ettei oo heti *sidottu* siihen lapseen. Nykyään tietysti on hieman eri tavalla, et miehet on paljon enemmän myöski kotona ja osallistuu lapsien kasvatukseen ja muuhun tällaseen, mut se että niin mä luulen, et jos nykypäivää ajattelis, niin vähän-vähän tota maltillisemmalla sillai, ei mikään ikärajoittuna, mutta *kattelis sitä ja kokeilis, mikä on hyvä...*

Jussi (29): Toi muuten pätee... ei tarvii ees lapsia olla, vaan vaan olen kuullut en omasta kokemuksesta, mutta että aletaan seurustelemaan jonkun tytön tai pojan kanssa, niin niin saattaa olla näin, että kaverit jää ihan täysin... et sit ruvetaan niinku elämään sitä... *leikkimään sitä kotia* siin vaiheessa, oli sitten se kaheksantoistavuotiaana tai kaksikymppiävuotiaana, että... Et se ei kyllä vaadi lapsia tää tällanen...

Jani (27): Niin, no joo, aivan. Se on kyllä aivan totta.

H: Mutta että tavallaan... Tarkoitteko sitä just, että ois niinku hyvä, et ois vaik just, no okei niitä

kaikkii kokemuksia kavereitten kans ja sitä vapautta, mutta ehkä myös jotain parisuhteita tai...

Jani (27): No, esimerkkinä joo, koska sit helposti käy niin, koska sit helposti käy niin, että *sitä samaa nuoruutta rupee etsimään* jossain myöhemmässä vaiheessa ja sit ku rupeeki biologinen kelloki esimerkiks tikittää, nyt puhutaan vaikka naisista, ni sitä kas kummaa ihmetellään, et miks mun nyt piti ruveta rellestään, kun sen ois voinu aikasemmin jo hoitaa ja tässä vaiheessa mulla kenties voisi olla jo ihana mies, jos mä oisin vaan osannu vähän arvottaa eri tavalla sitä elämääni tai sitte vaikka kylmää suunnittelua jossain vaiheessa. Et...

Elina (26): No, mä voin kommentoida tohon... Mä oon seurustellu oman avomieheni kanssa seitsemäntoistavuotiaasta asti, että tulee yhdeksän vuotta syksyllä täyteen. Mut tota, mä en koe, *ettenkö mä ois saanu rellestää ja mennä*. Mei-meil on aika sellai hyvässä tasapainossa, et me ollaan niin kasvettu samaan tahtiin, et sit siinä on välillä tapeltu ja riideltty, mut sit me ollaan aina jonkun ihmeen kumman kautta aina selvitty siitä, sellai järkevästi. Et sit meil on tul... muutoutunu sellaset tietyt pelisäännöt eli eli *ei meillä kysytä lupaa*, saanks mä lähtee opiskelukavereitten kaa mökille viikonlopuks, vaan siis se on semmonen *ok hyvä se sillon sä meet*, pidä hauskaa tule ehjänä kotiin...

H: Et suurta osaa elämästä se ei itse asiassa rajotakaan?

Elina (26): Niin, et *meillä ei harrasteta esimeks mustasukkaisuutta* turhan takia. Ei sen takia, jos opiskelukaveri soittaa ja kysyy jotain tai tai tehään yhdessä joku kouluduuni, niin ei sen takia. Et tota, se on ehkä tuonu sit semmosen... että...öö.. mä en oo kokenu *jättäneeni mitään* nuoruudesta väliin sen takia. Ja sit taas ollaa niin samanhenkisiä, et *osataan myös rellestää ja rällää yhdessä*, et on ne *omat* kaverit ja sit on yhteiset kaverit ja siit niit omii kavereit ja niit yhteisii kavereita niit aina sekoitetaan myös välillä...hyvin onnistuneestikin.

Tässä keskustelussa avoliitossa elävä Jani (27) ja Jussi (29, 2 lasta), toimivat nuoruuden vapauden äänitorvina: he tuovat esiin sen yleisesti puolustetun ajatuksen, että vapauden kokeminen nuoruudessa on hyvä ja tärkeä asia, koska ilman sitä *elämänsisältö ei ehkä oo niin rikas*. Puhuessaan omista vanhemmistaan Jani tulee rivien välissä ilmaisseeksi ajatuksen, että nuorena kokematta jäänyt vapaus voi vaikuttaa koko elämänsisältöön, mahdollisesti korjaamattomasti ja köyhdyttävästi. Jussi puolestaan huomauttaa, että vapaus voi mennä jo seurustellessa, eikä siihen, että alkaa *leikkimään sitä kotia siinä vaiheessa* tarvita lapsia. Jani vahvistaa Jussin ajatuksen ja samalla ilmaisee riesmanilaisessa hengessä samanhenkisyytensä. Sitten hän korostaa nuoruuden kokemisen ja vapauden välttämättömyyttä, jottei sitten *biologinen kello rupee tikittää*, ja aikuisena joutuisi palaamaan nuoruuteen tilanteessa, jossa muutoin voisi olla jo onnellisen suhteen aineksia.

Elinan puheenvuoron tulkinta vaatii lyhyttä poikkeamista diskurssianalyttiseen lähestymistapaan. Diskurssianalyysin piirissä ihmisten puheessa tarkastellaan sitä, miten toimijat tekevät asioita ymmärrettäväksi kielenkäytöllään. Analyysin keskiössä on se, millaiset kuvaukset ja selitykset ovat eri tilanteissa ymmärrettäviä ja millaisia asiointiloja noilla selityksillä rakennetaan. Tarkastelun kohteena olevaa kuvausta kutsutaan selonteoksi (ks. esim. Jokinen ym. 1999). Eero Suoninen (1997) refereoi selontekoja koskevassa artikkelissaan Scottin ja Lymanin (1968) käsityksiä erikoistilanteissa annetuista

selonteoista. Heidän näkemyksensä mukaan ns. normaalien selontekojen lisäksi on useita pahoittelevia selontekoja sekä oikeuttamisen tekniikoita. Oikeuttavat selonteot viittaavat yleisen normin rikkoutumiseen ja kilpailevaan normiin tai ainakin ne pyrkivät suhteellistamaan rikotun normin.

Elinan oman jo kaukaa nuoruudesta jatkuneen suhteen puolustus ja sitä edeltäneet puheenvuorot ovat tulkittavissa oikeuttavan selonteon näkökulmasta. Janin ja Jussin puheenvuoroissa esitetään, että nuoruus on elettävä vapaana. Elinakin hyväksyy normin, että nuoruudessa on voitava mennä ja kokea. Hän kuitenkin kyseenalaistaa täydellisen vapauden tai sinkkuuden olevan edellytys nuoruuden kokemiselle, koska hän ei mielestään ole pitkästä seurustelusuhteestaan huolimatta *jättänyt nuoruudesta mitään väliin*.

Tulkintani mukaan hän on rikkonut yleisen nuoruuden kokemista koskevan normin ja pyrkii suhteellistamaan normia esittämällä, ettei nuorella iällä solmittu suhde välttämättä ole *kodin leikkimistä* ja nuoruuden kokematta jättämistä. Käsitukset erilaisten roolien ikäsidonaisuudesta paljastuvat juuri silloin, kun jokin tietyissä roolissa (tässä tapauksessa sitoutuneena kumppanina parisuhteessa) toimija tuntuu ”vääränikäiseltä” tuohon rooliin (Rantamaa 2001, 59). Oikeastaan Elinan rikkoma normi on pidentyneen nuoruuden ikänormi, joka määrittelee, että 17-vuotias on liian nuori sitoutumaan. Tapa, jolla Elina suhteellistaa rikkomansa normin, ilmaisee riesmanilaisessa mielessä toisiin suuntautuneisuutta: hän ei asetu poikkiteloin pidennetyn nuoruuden normin kanssa, vaan haluaa osoittaa, että hänkin on aikaisin alkaneesta suhteesta huolimatta samanhenkinen. Elina kertoo, ettei heillä ole ollut tapana kysyä *lupaa* menemisiin, vaan hän on myös elänyt ”todellista”, toisin sanoen vapaata nuoruutta, kuten ne vertaiset, joilla ei ole ollut pitkiä seurustelusuhteita.

Toisaalta vaikka vapaus on normi ainakin nuoruudessa, kokevat haastateltavat myös toisensuuntaisia paineita ympäristön taholta. Vaikka ikätoverit olisivat vielä vapaita, saattaa vanhempien sukupolvien taholta tulla kiusallisia kysymyksiä. Saatetaan olettaa, että *niinku mikä on se seuraava askel ja millon muutatte yhteen ja mitäs sen jälkeen ja entäs kihlohin ja näin pois päin. Sit tulee yhtäkkiä ite semmonen olo, et oisko nyt joku exit tässä lähellä, että jotenki näkee sen, että ei välttämättä sovi siihen kuvaan kuitenkaan* (Sanna, 23). Vanhempi polvi saattaa vielä ajatella ”niin kuin ennen vanhaan”, että pitkästä seurustelusta tulee liitto, johon perustetaan perhekin. Tällöin se tarjoaa perinteistä kuvaa, johon itse *ei välttämättä sovi*. Malli, jota tarjotaan voi olla niin ahdistava, että alkaa miettiä *oisko nyt joku exit tässä lähellä*. Toisiin suuntautumisen

ilmapiirissä vanhemmilta sukupolvilta ja perinteistä ei haluta ottaa vaikutteita. Vertaisten merkitys on ohittanut kaikki muut toiminnan viitepisteet.

Myöhemmässä vaiheessa, kun omat ikätoverit ovat perustaneet perheen, ei oma vapaus kuitenkaan olekaan enää samassa mielessä valttia: *onko sit tavallaan ulkopuolisten silmissä niinku jollain lailla huonompi, kun sä et nyt meekään sen suunnitelman mukaan* (Timo, 28, 2 lasta). On siis kuitenkin olemassa jokin suunnitelma, jonka mukaan eletään ensin vapaasti ja sitten sitoudutaan. Jos näin ei kuitenkaan omalla kohdalla tapahdu, saatetaan sitä päivitellä: *herranen jumala, ku tolla on jo noin paljon perhettä ja sä vaan täällä niinku meet omia polkujas, että...* (Timo, 28, 2 lasta). Näin ollen toisiin suuntautuminen jatkuu toisten ja oman toiminnan arvioimisena myös nuoruuden vapauden tuolle puolen.

Tulevaisuutta ajatellen nuoruuden vapaus ei siis ole pelkästään mahdollisuus, vaan myös asia, jonka varassa omista kokemuksista rakennetaan perustaa vakiintumiselle ja vanhemmuudelle. Riesmanin avulla tulkittuna vapaus on uudenlainen normi, joka yksilöllisyyden ylittävästi määrittelee nuoruusvaiheen elämää. Nuoruuden vapauden normatiivisuus rajautuu haastateltavien puheen perusteella nyt nuoruutta elävään sukupolveen. Ainakin osittain vapauden normatiivisuus rajautuu nuoruuteen, toisiin suuntautuminen sen sijaan jatkuu. Ideaalin mukaan nuoruuden kokemusten ja itsensä löytämisen jälkeen esiin kuoriutuu itsensä tunteva ja vakiintumista haluava ja siihen pystyvä aikuinen. Rantamaan (2001, 72) mukaan omaa elämää suunniteltaessa tukeudutaan yleisiin käsityksiin siitä, mitä missäkin iässä kuuluu tapahtua. Koska vertaisten antama esimerkki kertoo, että alle kolmekymppisenä eletään vielä nuoruutta, ei itselläkään ole mitään kiirettä perhettä perustamaan. Silti pidentynyt nuoruus ei tarkoita pelkästään asioiden arvostamista ennen kaikkea niiden hauskuuden mukaan, niin kuin Raitanen (2001, 206) on väittänyt, vaan myös epävarmuuden aikaa, jolloin yritetään päästä perille omasta itsestä ja rakentaa hyvää tulevaisuutta. Tämä ei siltikään ole ristiriidassa sen kanssa, että pidentyneen nuoruuden sankareita ovat ne, jotka elävät täysillä ja vapaasti siten, että jonkin paremman tilaisuuden tullen voi valita uudelleen.

6.1.4 Vapaus haastattelupuheessa ja mediapuheessa

Aineistoni vapautta koskeva puhe muistuttaa hämmästyttävän paljon Jallinojan (1997) *Moderni säädyllisyys*-tutkimuksessa analysoimaa mediapuhetta aviosuhteesta. Kiinnitän hetkeksi huomioni tähän havaintoon. Jallinojan tutkimuksen aineistona oli toimittajien naistenlehtiin tekemät haastattelut, joissa haastatellut kertovat omasta aviosuhteestaan. Haastatellut (usein julkisuuden henkilöt) toimivat Jallinojan tutkimuksessa kulttuurisesti merkityksellisen puheen välittäjinä. Mediapuhe on kuitenkin erityisessä asemassa julkisuutensa vuoksi: kertoessaan medialle omasta elämästään ihmiset ovat taipuvaisia harkitsemaan sanojaan tavallista enemmän. Toimittajalle ei kerrota kaikkea tai kertominen tehdään niin, ettei kasvoja menetetä. Tämän vuoksi kerronnassa muotoutuu eräs moraalinen epäsuora muunnelma, jonka Jallinoja nimesi moderniksi säädyllisyydeksi. Modernissa säädyllisyydessä peittely ja paljastaminen yhdistyvät siten, että kerrottu näyttäytyy säädyllisenä ja kertoja voi edelleen säilyttää kasvonsa. (Jallinoja 1997, 9-21, 201.)

Moderni säädyllisyys –tutkimuksessa kaikkein individualistisimpina erottuivat eronneet ja yksin elävät, naimattomat haastatellut. Jallinoja toteaa aineistonsa perusteella, että yksilöitymisen edellytykseksi asetettiin *toisen poissaolo*, äärimmilleen vietyinä, yksin eläminen. Ajatuksena lienee, että todellinen yksilöityminen vaatii omaa aikaa ja tilaa. Näiltä osin yksin elävät naimattomat ja eronneet ovat samassa tilanteessa: he elävät vailla parisuhdetta ja siten voivat elää yksilöitynyttä elämää. Kuten oman aineistoni haastatellut, myös Jallinojan niin eronneet kuin naimattomatkin haastatellut viittaavat vapaudella ulkoisten sidosten poissaoloon, josta nautitaan suuresti. Jallinojan aineistossa ulkoisista sidoksista vapaa ihminen *ei joudu rajoittamaan elämänsä ja menojaan kenenkään muun mukaan* (mt., 160); omassa aineistossani *sä voit tehdä niinku itses kannalta ne päätökset, et ei tietyl tavalla tarvii ajatella, ajatella muita...*

Jallinojan aineiston eronneet puhuivat myös itsensä etsimisestä ja jopa aikuiseksi kasvusta samaan tapaan kuin omat haastateltavani siitä huolimatta, että he ovat kokeneet jo pitkän pätkän aikuisen elämäksi miellettyä elämää (vrt. Hoikkala 1993, 250-251). Aineistojen erilaisen luonteen vuoksi yllätyin monien lausuntojen samanlaisuudesta ja ryhdyin etsimään kirjoituksia mediapuheen yhteydestä haastattelupuheeseen tai mediassa kerrottujen elämäntarinoiden yhteydestä ”tavallisten” ihmisten elämäntarinoihin.

Eva Illouz (1997) lähestyy näitä teemoja tutkiessaan rakkauteen liittyvien käsitystemme yhteyttä kapitalistiseen kulutusyhteiskuntaan. Hän käyttää aineistonaan mm. haastatteluja, mainoksia ja naistenlehtien artikkeleita. Kattavaan aineistoonsa nojaten Illouz esittää hyvin uskottavasti, että romanttiset kokemuksemme ovat mediassa välittyvien mielikuvien määrittelemiä. Illouzin mukaan mediatekstit tiivistävät ja kodifioivat ”todellisen” elämän merkityksiä, kieliä ja näkemyksiä, mutta samalla tyhjentävät ne jokapäiväisen sekamelskan epärelevantteista elementeistä. Näin mediateksti esittää kulttuurin jäsenyyksiä ”ideaalityyppisesti”. Mediatekstien ja haastattelupuheen välillä vallitsee molemminpuolinen yhteys: mediatekstit käyttävät todellisen arkielämän aineksia ja todellisen elämän toimijat käyttävät ja omaksuvat median kodifioimia symboleja. Illouzin ydinargumentti on, että olemme omaksuneet kulutukseen perustuvan romanttisen rakkauden utopian median välityksellä, joka juhlii romanttisen rakkauden kaikkialle tunkeutuvalla teemalla. (Mt., 18, 28.)

Samansuuntaisesti median ja sen yleisön välistä suhdetta tarkasteleva Keith Tester (2001, 63) huomauttaa median toimivan kaupallisen maailman logiikan mukaisesti: media tarkkailee jatkuvasti yleisönsä näkemyksiä ja tunteuksia voidakseen heijastaa ne jälleen takaisin. Mediatekstin ja haastattelupuheen samankaltaisuus kuvastaa median keskeisyyttä ja jokapäiväisyyttä osana meidän todellista arkipäiväämme. Illouzin (1997) analyysi argumentoi vahvasti juuri tämän puolesta. Median vielä käyttäessä todellisen elämän merkityksiä ja todellisten toimijoiden unelmia aineksinaan Jallinojan (1997) media-aineiston ja oman aineistoni yhtäläisyydet eivät tunnukaan kovin yllättäviltä, vaan oikeastaan odotettavissa olevalta asialta. Omassa aineistossani median vaikutus tiedostettiin ja sitä pohdittiin: *media sun muut vaikuttaa ihan hirveesti tai on ainaki vaikuttanu kaikkiin asenteisiin ja ja ja mielipiteisiin, haaveisiin, muihin... kaikkeen perheen perustamisen suhteen ja lapsiin ja kaikkiin* (Joonas, 25). Mediasta otetaan vastaan signaaleja siitä, miten nykyisin on tapana ajatella (Riesman 2001). Joonaksen kertoman mukaan median vaikuttaa useammalla mielen tasolla, koska se vaikuttaa *asenteisiin* ja *mielipiteisiin*, mutta myös *haaveisiin*. Media näyttää pystyvän tunkeutumaan ihmisen monitasoisen ajatusmaailman eri kerroksiin, mikä tekee siitä niin voimakkaan vaikuttajan.

6.2 Perheellisten haastateltavien nuoruus

Edellä huomioni kohteena oli haastateltavien kertoma nuoruuden vapaudesta. Perheellisten haastateltavien nuoruus ei kuitenkaan kovinkaan paljoa pidentynyt, koska he ovat perustaneet perheen jo 23-26 – vuotiaina. He ovat omasta sosiaali- ja ikäryhmästään poiketen valinneet toisin. Yritän seuraavassa tehdä tätä tyypillisestä poikkeamista ymmärrettäväksi. Tarkastelen sitä, mitä perheelliset haastateltavat kertovat nuoruudesta toisin kuin edellä on analysoitu. Sitten etsin viitteitä siitä, miksi heidän nuoruutensa ei pidentynyt, kuten enemmistöllä on tilastotietojen mukaan tapahtunut.

Perheettömien haastateltavien mielestä vanhemmuuteen väistämättä liittyvä vastuu tarkoittaa samalla sitä, että silloin ei enää pysty *välttelemään aikuisuutta* (Peter, 27). Perheelliset haastateltavat eivät kuitenkaan mitenkään itsestäänselvästi pitäneet itseään aikuisina. Timo (28, 2 lasta) pohtii nuoruutta ja aikuisuutta seuraavasti:

Timo (28, 2 lasta): Ja yks, mitä ite on tässä joskus huomannu, *et on pitäny itteensä nuorena ja sitte tavallaan huomaakin, että no ehkä mä sitte oonki aikuinen, kun noi on niitä nuoria.*

Tomi (24): Mm-mm.

Timo (28, 2 lasta): Että en mä oon tollanen enää.

H: Niin joo.

Timo (28, 2 lasta): *Et jos noi on nuoria, ni en mä sit oo nuori.* Että tavallaan rajaa itteensä sen porukan ulkopuolelle, joka hakee niitä rajojaan...

H: Mut se saattaa liittyä vielä sellaseen aika varhaseen nuoruuteen...

Sanna (23): Niin.

Timo (28, 2 lasta): *Totta, mut että ehkä sitä semmosta rajaa ei just löydy ja tuntuu, et ei ehkä tarttekaan...*

H: Ei, ei.

Timo (28, 2 lasta): *Et ei itteensä haluu lokeroida silleen johonki lokeroon.*

Timo ei oikein tiedä, mihin ryhmään kuuluisi. Hän haluaa erottautua siitä porukasta, *joka hakee niitä rajojaan.* Ehkä Timo ei halua kuulua nuorisoon, kantaahan hän jo vastuuta kahdesta lapsesta. Timo ei näytä tuntevan itseään selvästi nuoreksi eikä aikuiseksi. Siksi hän ei halua lokeroida itseään joko nuoreksi tai aikuiseksi.

Toisillekaan perheellisille aikuisuus ei ole itsestäänselvä asia. Jaana (28, 2 lasta) kertoo, että hänestä *on ehkä viimesen vuoden aikana tullu se aikuinen niinkun, et... Sitä on vaan joutunu ehkä venymään aika paljon ja niinku todennu, että sitä on vastuussa just aika*

paljon asioista ja ja muuten joutuu tekeen isoja päätöksiä niinku ja että... Jaana kertoo tullessa aikuiseksi *ehkä* viime vuoden aikana, koska on huomannut olevansa *vastuussa* ja tekevänsä *isoja päätöksiä*. Siten vastuu toimii myös Jaanan mielestä nuoruuden ja aikuisuuden erottelijana. Jaanan vanhin lapsi on kuitenkin jo 5-vuotias, joten hänenkään kohdalla itsensä aikuiseksi kokeminen ei mitenkään suoraan liity vanhemmuuteen. Vanhemmuuteen liittyvä vastuu ei siis hirvittänyt perhettä perustettaessa, koska Jaana on vasta viime vuoden aikana *todennu* olevansa *vastuussa* monista asioista. Hän ei *oikeestaan ees tiiä*, miksi tuntee itsensä nyt aikuiseksi, vaikkei aikaisemmin tuntenut. Jussi (29, 2 lasta) kommentoi Jaanan kertomaan, että *yks...*(nuoruuden ja aikuisuuden) *rajapyykki on toi toi huolettomuus tai, et rupee huolehtimaan asioista tai...stressaamaan sellai... Sitä mä en oo ikinä itse osannu tehdä ja mun mielestä se on yks merkki, minkä takia mä en pidä itteeni aikuisena täl hetkellä*. Jussi näkee itsensä vielä nuoreksi, koska *ei stressaa asioista*. Jussilla on kaksi alle kouluikäistä lasta. Jussia ei vastuu perheestä ja työstä paina: *toi perhe ja työ on tossa rinnalla koko ajan, että ... tottakai niitä vaalitaan hyvin, mutta ei niitä silleen ajattele velvollisuutena tai ota siitä sellasta ongelmaa tai...* Jussin määritelmän mukaan aikuisuuteen kuulu siis stressiä ja ongelmia. Koska hänellä ei moisia huolia ole, ei hän laske itseään myöskään aikuiseksi. (vrt. Hoikkala 1993, 241.) Perheettömien määritelmän mukaan hän on kuitenkin täyttää kaikki aikuisuuden kriteerit (ks. tuonnempana s. 69-70).

Ensimmäiseksi keskeiseksi eroksi perheellisten ja perheettömien haastateltavien välillä paljastui, että perheelliset haastateltavat eivät problematisoi aikuisuutta ja vanhemmuutta, vaan ryhtyivät perheettömien ymmärtämässä mielessä aikuisiksi luottaen siihen, että hyvä tulee. Pohdintaa siitä, ovatko he nuoria vai aikuisia, he kävivät vailla suurta tunnelatausta. Perheettömät haastateltavat tuntuvat perheellisiin verrattuna refleктоivan kaikkea ja loputtomasti. Aikuisuus ja vanhemmuus ovat heille monisyisiä asioita, joiden eri puolista ja omasta kypsyydestä ollaan jo nuoruudessa jatkuvasti tietoisia ja joihin nuoruudessa pitää kypsyä.

Toisaalta myös perheelliset haastateltavat kuitenkin arvostavat nuoruuden vapautta normatiivisuuteen asti. Timon (28, 2 lasta) mielestä nuoruuteen *liittyy... ..sellanen mieletön vapauden kaipuu, joka sitte jossain vaiheessa... toisilla jää päälle ja toisille sitte huomaa, että eipä vapaus nyt sitte ollutkaan mun heiniä*. Vaikka vapautta *kaikkien on kokeiltava*, niin jossain vaiheessa *vapauden kaipuu* päättyi heidän kohdallaan. Nuoruusaika on ainutkertaista: kun se on jo mennyttä, ei voi kuin haikailla, koska sen voi elää vain

kerran. Myöhemmällä iällä koettu nuoruus on jotain joka ei enää kuulu asiaan, vaan *jää päälle*. Siksi myöhemmässä vaiheessa alkaa ainakin perheellisten mielestä olla jo ”vääränikäinen” elämään vapautta (vrt. Rantamaa 2001, 59). Timo suhtautuu nuoruuden vapauden loppumiseen vailla paineita: vastuu seuraa nuoruuden vapautta luontevasti (vrt. Hoikkala 1993, 240-241). Vaikka nuoruutta koskevassa puheessa on puhujasta riippumatta paljon normatiivisia aineksia, on siinä pääsääntöisesti myös oletus yksilöllisten valintojen tekemisestä. Riippumatta siitä, kuka on äänessä ja mistä puhutaan, välittyvät myös individualistiset sävyt puheesta tavalla tai toisella, esimerkiksi Timon puheessa vapaus ei ollutkaan hänen *heiniään*: se siis voi olla jonkun toisen *heiniä*. Joko olemme vahvasti sisäistäneet relativistisen ajattelutavan suhteessa elämänvalintoihin tai sitten individualismi on ainakin näennäisellä tasolla niin yleisesti hyväksytty ja normatiivisesti määritelty lähestymistapa, että asioita ei kovinkaan usein ilmaista yksiselitteisesti oikeina tai ehdottomina. Näin jää tilaa mahdollisuudelle, että joku toinen voi valita tai ajatella toisin. Toisaalta Timo saattaa toisiin suuntautuvasti olla sensitiivinen sosiaalisille tilanteille ja pidättäytyä sanomasta mitään kovin arvottavaa haastattelussa, jossa on mukana niitä, joiden *heiniä* vapaus vielä mitä ilmeisimmin on.

Mihin perheellisten *mieletön vapauden kaipuu* sitten loppui vai muuttiko se vain muotoaan? Vapaudesta keskusteltaessa tuli esiin kiinnostava ero perheettömien ja perheellisten haastateltavien välillä: neljä kuudesta perheellisestä kokee elävänsä vapaata elämää erilaisista vastuista ja lapsista huolimatta. Kaikki perheelliset joko korostivat elävänsä niin vapaata elämää kuin halusivat tai valinneensa vapaaehtoisen sitoumuksen. Tällöin vaikka perhe-elämässä monet asiat sitovatkin, ei niitä kuvata rajoittaviksi asioiksi missään merkittävässä mielessä, koska ne on itse valittu osaksi elämää. Toisin sanoen tällöin rajoituksetkin perustuvat vapauteen (vrt. Jallinoja 1997, 178-180)

Laura (29, 3 lasta), pohtii oman elämänsä vapautta seuraavasti: *mäki sanoisin, et elän niin vapaata elämää, kun itse haluan elää, että et ne asiat, jotka mun mun vapauttani rajoittaa, ni on mun omia valintoja ja mun-mulle tärkeitä asioita*. Tässä Laura puhuu vapaudesta samaan tapaan kuin perheettömät haastateltavat (ks. edellä s. 50). Jotkut Lauran valinnat siis kyllä rajoittavat vapautta, mutta vapaus ei ole niin yksiselitteinen asia: *se vapaus on vähän niinkun käsitteenä aika jännä, että... en ole vapaa tekemään juuri tällä hetkellä juuri niinkun nyt päähän päähän nyt tulis täällä justiin, tästä lähtemään tai muuta, mut et tota...* (Laura 29, 3 lasta). Silti Laura on *vapaasti on valinnut ja vapaasti elää siis sillä lailla, kun on valinnut, että haluaa elää*. Vapaus ulkoisten rajoitusten puuttumisena ei

siis enää koske perheellisiä. Tästä he ovat luopuneet omasta halustaan ja siten toteuttaneet valinnanvapautta. Lauralle vapaus ei tarkoita pelkästään ulkoista riippumattomuutta, vaan myös tietynlaista tunnetta siitä, että on vapaa. Elämä tuntuu *vapaalta* silloin, kun vapauden rajoitukset perustuvan henkilökohtaiseen *valintaan* ja kuuluvat siihen elämään, jota *haluaa elää*.

Oikeastaan perheellisten suhtautuvat perheen luomaan vapauden rajoitukseen, kuten perheettömät työn tai muiden vapautta estävien asioiden (ks. edellä s. 50): pohjimmiltaan itsensä voi tuntea vapaaksi silloin, kun on itse saanut tehdä rajoituksia koskevat valinnat. Johnson ym. (1999) ovat tutkiessaan sitoutumisen luonnetta esittäneet, että vapaasti tehty sitoumus ei tunnu rajoittavalta niin kauan, kun ihminen on tyytyväinen valintansa. Toisin sanoen sitoumus alkaa tuntua rajoittavalta vasta silloin, kun henkilökohtainen tyytyväisyys ei enää pidä sitoumusta yllä. Näin oman valinnan myötä vapauden *tunne* voi hyvinkin ulottua myös tilanteeseen, jossa ulkoisia rajoitteita on enemmän kuin aiemmin.

Toiseksi eroksi perheellisten ja perheettömien haastateltavien välillä ilmeni siis se, että perheellisten vapauden määritelmä on perheettömien määritelmää moniulotteisempi. Perheelliset eivät siis ole luopuneet vapaudesta, vaan vain sen tietyistä puolista. Itse asiassa Riesmanin (2001, 242) mukaan todellinen vapaus ei tarkoita ulkoista riippumattomuutta, vaan sitä, että vaikka kykenee mukautumaan toisten asettamiin käyttäytymistä koskeviin normeihin, pystyy silti vapaasti valitsemaan, milloin mukautuu ja milloin ei. Tällöin voisi jopa ajatella, että toisiin suuntautumisen ilmapiirissä perheellisten muista poikkeava valinta perheen perustamisesta perustuu itse asiassa suurempaan valinnanvapauteen kuin perheettömien nuoruuden jatkuminen, joka noudattaa ajan normatiivista henkeä. Toisaalta vapautta arvostavassa yhteiskunnassa kuuluu sanoa, että on tehnyt vapaita valintoja. Siten niin perheettömien kuin perheellistenkin puhe vapaudesta heijastaa ennen kaikkea sitä, että riippumatta yhteiskunnan todellisesta yksilöllisyyden asteesta aikamme ihmisihanne on vapaa yksilö.

Vaikka perheelliset haastateltavat eivät rajaa vapautta ulkoiseksi riippumattomuudeksi, he pitävät hyvänä, että sen laatuista vapautta käytetään itsenäistymiseen ja haluamiensa kokemusten hankkimiseen ennen perheen perustamista. Siinä mielessä perheelliset siis yhtyvät perheettömien ajatukseen siitä, että perhe rajaa vapautta. Laura (29, 3 lasta) kommentoi Tomin (24) halua lähteä erämaahan: *mun mielestä se on hirveen hyvä, et olis... et on jotenki se... oli se sit mitä tahansa erämaata tai et jos*

haluu vaikka käydä Kokkolassa asumassa vuoden, ni kävis sit siellä Kokkolassa... .. sit ois niinku valmiimpi perustamaan perhettä. Lauran puheesta välittyy selvästi, että elämyksellisen ekstran kokeminen ei ole hänelle itselleen kovin merkittävässä roolissa. Tuskin Laura kävi asumassa Kokkolassa vuoden. Se on kuitenkin ensimmäinen asia Tomin mainitseman erämaan lisäksi, jonka Laura elämyksistä mainitsee. Laura olisi luontevasti myös voinut kertoa siitä elämyksellisestä ekstrasta, jota hän itse koki ennen perheen perustamista. Mutta ehkä sellaista ei ole. Perheelliset haastateltavat eivät missään haastattelussa puhuneet nuoruuteen kuuluvan tuota elämyksellistä ekstraa.

Näin kolmanneksi eroksi perheellisten ja perheettömien välille nousi se, että perheelliset eivät puhuneet *elämysten kaipuusta* lainkaan. On kuitenkin vaikea sanoa, johtuuko se siitä, että he eivät kaipaa elämyksiä vai siitä että perheellisyys on antanut uuden näkökulman niihin. Perheelliset ilmaisivat halun saada lapsia jossakin vaiheessa tulleen niin voimakkaaksi, että se lienee ylittäneen kaipuun muihin asioihin, koska perhe todellakin perustettiin. Elämän nautinnoiksi perheelliset nimesivät asioita, joiden toteuttaminen ei edellytä vapauden kaikkia ulottuvuuksia: on nautinnollista, että *pääsee yksin rullaluistelemaan, matkoille joskus* tai että oppii *niinku löytään niit hyvii juttuja ihan siit arjesta ja siit yhdessäolemisesta ja tekemisestä ja niist pienistä jutuista*. Perheellisten nautinnot suuntautuvat nyt siihen, mikä heidän elämäntilanteensa puitteissa on mahdollista, eikä nuoruutta tarvinnut pidentää siltä varalta, että jotain kiinnostavaa vielä tulisi eteen.

7 Aikuistuminen

7.1 Vastuu aikuistumisen kriteerinä

Aikuisuuden tärkein kriteeri perheettömien ja pitkälti myös perheellisten haastateltavien mielestä on kyky ottaa vastuuta toisista, erityisesti lapsesta. Vaikka pidentyneessä nuoruudessa otetaan vastuuta mm. opiskelusta tai työstä, omasta taloudenpidosta tai parisuhteesta, vastuun painoarvo on vapautta selvästi pienempi. Aikuisuudessa tilanne on toisin päin. Elinan (26) mielestä *aikuisuuteen kuuluu just se tietty vastuu, et sis sä otat niinku vastuun siitä omista tekemisistäs ja... ja kenties niistä lapsista ja työstä ja muusta... Et...mä en oo vielä kokonaan astunut sen aikuisuuden kynnyksen, koska mulla ei oo niit kaikkia aikuisen ihmisen vastuita*. Aikuisen vastuu on jotain kokonaisvaltaista ja siihen liittyy oleellisesti se, että aikuinen ottaa *vastuun niist lapsista ja*. Vastuuta täytyy ottaa monista asioista samanaikaisesti: itsestään huolehtimalla ei vielä yllä aikuiseksi.

Vastuun ja vapauden perheettömät haastateltavat mieltävät toinen toisensa poissulkeviksi, koska *kyllähän vastuu, mikä niistä lapsista, ni kyllähän se rajoittaa sit niinkun nimenomaan tällasta menemistä... mikä tulee korostumaan ennen kaikkee, koska lasten ehdoilla täytyisi mennä aika pitkälle* (Jani, 27). Vapautta pitää perheen myötä rajata, ei kuitenkaan jo lähtökohtaisesti perheen perustamisen luonteen takia, vaan siksi, että *lasten ehdoilla täytyisi mennä*. Tässä Jani antaa sen vaikutelman, että oikeanlainen vastuu vanhempana tarkoittaa lapsen parhaasta huolehtimista (ks. lisää tuonnempana s. 99-100). Beckin & Beck-Gernsheimin (1995, 1) mukaan perheen ja vapauden intressit ovat välttämättä vastakkaisia. Jani vahvistaa kertomallaan tämän. Hän kiteyttää pidentyneen nuoruuden ytimen: *Elikkä niinkun kokonaisuutena se, että en mä mieti koko vapautta oikeestaan... Elämä itsessään on niin vapaata jo kuitenkin, vaikka siinä on eri vastuita ja tällasia, että...* Nyt Janin ei tarvitse miettiä *koko vapautta*, koska se itsestäänselvästi kuuluu asiaan. Tilanne muuttuisi, jos olisi lapsia, joiden ehdoilla täytyisi elää. Vapauden ja vastuun yhteentörmäystä ei kuitenkaan tapahdu, ainakaan konkreettisella tasolla, koska vastakkaisuuden tiedostavat haastateltavat pystyttelevät ainakin vielä vapauden piirissä.

Todellisen vastuunoton edellytykseksi haastateltavat asettavat *itsensä löytämisen*. Itsensä etsimistä pidetään nuoren aikuisen tärkeänä kehitystehtävänä (vrt. Hoikkala 1998, 134). Timo (28, 2 lasta) pohtii, *oisko se yks asia sit just se nuoruuteen liittyvä itsensä etsiminen ja mahdollisesti mieluummin ehkä jo löytäminenki ennen... ettei sen perheen tarte*

sitte olla siinä hakuammunnassa mukana. Et... jollain lailla ois itensä jo löytäny jo siinä perheen perustamisvaiheessa. Itsensä etsiminen on todellista hakuammuntaa: sitä, mitä löytää, ei etukäteen voi tietää. Näin se ”minä”, jonka etsinnän tuloksena toivotaan löytyvän todellakin määrittynyt vasta aikuistumisprosessissa. Perheellisten puheessa tuo minä on ainakin riittävässä määrin löytynyt. Sen voi päätellä siitä, että he Timon tapaan asettavat itsensä löytämisen perheen aikaa edeltävään vaiheeseen, mutta perhettä on hankittu.

Myös perheettömät haastateltavat puhuvat vastuunkannon edellytyksistä samaan tapaan: *Ehkä ol-olla niinku sinut itsensä ja oman elämäntilanteensa kanssa, et jos niinku oma elämäntilanne on vähän silleen hajallaan ja ja niinku ei oo ihan varma kaikista asioista, ni must se on aika riskialtista hankkii siihen vielä lapsia* (Elina, 26). Vain uhkarohkea ottaa sen riskin, että ryhtyy vanhemmaksi ennen itsensä löytämistä. Kyky kantaa vastuuta ja toimia vanhempana riippuu siitä, että on *sinut itsensä ja oman elämäntilanteensa kanssa*. Muuten perheen perustaminen on *riskialtista*. Aapolan (1999, 238) mukaan psykologisiin kehitysteorioihin perustuva ikävaiheajattelu on luonteeltaan normatiivista: niissä hahmotellaan yleistä kehityskulkua, jossa yksilölliset ja kontekstuaaliset erot jäävät huomiotta. Tämän tutkimuksen haastateltavien kertoma aikuistumisesta vahvistaa Aapolan väitettä: heidän mukaansa vain itsensä löytämisen kautta voi todella aikuistua ja oppia kantamaan vastuuta. Miten tuo minä sitten löytyy?

Sekä perheettömien että perheellisten vastaus on, että itsensä löytäminen edellyttää itsenäistymistä. Juuri siksi nuoruudessa pitäisi jossain vaiheessa elää omillaan. *Kun oppii elämään yksin ja olemaan tyytyväinen yksin... ehkä sit on niinku helppo myös siirtyä* perustamaan perhettä (Sanna, 23). Seurustelusuhteessa olevan Sannan mielestä *itsestään tykkääminen* helpottaa siirtymää vapaudesta vastuuseen. Jos nuorena pitää kokeilla erilaisia suhteita ja sen lisäksi vielä yksin eläessään löytää itsensä (ks. edellä s. 54-55), on ymmärrettävää, että aikuistuminen viivästyy.

7.2 Aikuistumisen ambivalenssi

Vaikka haastateltavilla ei ole erityisiä vaikeuksia asettaa aikuistumiselle suhteellisen selväpiirteisiä kriteerejä, ei niiden täyttäminen ole yksinkertainen tehtävä. Hoikkalan (1993) mukaan aikuistumisen käsikirjoitus on kyllä tiedossa, mutta sen toteuttaminen on nykyisin entistä vaikeampaa. Baumanin (1991) mielestä ambivalenssin

kokemus nousee siitä, että maailmasta on tullut kaoottinen: se ei suostu jäsentymään niiden kategorioiden mukaan, joista me haluaisimme pitää kiinni.

Niin perheettömien kuin perheellistenkin haastateltavien puheessa itsensä löytäminen on epävarmaa puuhaa siitä huolimatta, että se heidän mielestään kuuluu aikuistumisen käsikirjoitukseen. Itsensä löytämisen ajatus on mahdollisesti *väärää ajattelua*, koska *mehän niinku muututaan koko elämämme ajan kuitenkin ja tavallaan niinku etsitään itseämme* (Sanna, 23). Silti Sannan mielestä nuoruusaikaan kuuluu *semmonen itsensä etsiminen ja toivottavasti myös löytäminen*. Hän itse tunnistaa oman ajattelunsa ambivalenssin, koska ainakaan teoriassa ihmiset eivät voi *koskaan olla valmiita* (Sanna, 23). Silti jos itsensä etsiminen jatkuu halki koko elämän, eivät aikuistumiselle asetetut ehdot koskaan täyty. Etsimistä tehdään kuitenkin siinä toivossa, että jotain löytyisi.

Kysyin kussakin haastattelussa, ovatko perheettömät haastateltavat suunnitelleet joskus hankkivansa lapsia. Kahta lukuunottamatta kaikki haastateltavat toivoivat saavansa lapsia jossakin vaiheessa. Kukaan ei vielä ollut päättänyt, että ei hankkisi perhettä. Sanna (23) toivoo, että *olisi joskus sellaisessa elämäntilanteessa, että se tuntus hyvältä*. Vaikka periaatteellisella tasolla Sannalle on selvää, että hän haluaisi perheen, hän ei *osaa tällä hetkellä ajatella mitään sellasta eikä sen suuntakaan*. Aikaisemmassa yhteydessä Sanna ilmaisi tuntevansa itsensä vielä *kovin nuoreksi*. Nykyhetkessä elettyyn nuoruuteen liittyy ilmiselvästi vaikeus ”nähdä” aikuisuuteen ja siihen, minkälainen aikuinen itsensä etsimisen myötä löytyy, jos jotakin löytyy. Kun vanhemmuuden edellytykseksi asetetaan aikuisuus, niin vanhemmuuskin jää jonkin kaukaisen tulevaisuuden hämärän peittoon.

Itsensä etsimisen aikana koetaan epävarmuutta siitä, miten valmiiksi itsensä pitäisi kokea ennen kuin on tarpeeksi valmis vanhemmaksi. Tästä käytiin keskustelua perheettömien ja perheellisten haastateltavien välillä. Perheelliset ovat *enemmän aikuisia*: he ovat kokeneita ja tietävät, miltä perheen perustaminen tuntuu. Kristiinan (28, 1 lapsi) mielestä *kukaan ei ihan oikeesti voi olla ihan valmis vanhemmaksi, koska ei sitä ees tiiä, et mitä se tulee olemaan*. Furedin (1997, 107) mukaan juuri epätietoisuus tulevaisuudesta saa ihmisen arvioimaan toimintaansa riskitietoisesti. Perheelliset ovat kuitenkin silti rohkaistuneet ryhtymään vanhemmiksi. Hekin ovat asettaneet itsensä löytämisen vanhemmaksi ryhtymisen edellytykseksi. Vaikka vanhemmuuteen *kasvaa sit sitä myötä* (Kristiina 28, 1 lapsi), on jotakin itsensä etsimisen myötä löytynyt. Onnistuivatko perheelliset siis löytämään itsensä? Tähän kysymykseen palaan luvun lopussa.

Elämänkaarimallin mukainen aikuistuminen eri elämänaikavaiheiden vakiintumisena ei ole yksinkertainen prosessi. Seurustelusuhhteessa oleva Riina (25) kertoo vakiintumisen vaikeudesta:

Riina (25): No, mul oli silleen, et mä seurustelin mun edellisen poikaystävän kanssa ja niinni... *mulla oli jo vauvakuume* ja mä olisin halunnu varmaan ni... Ja mä aattelin, et okei, *nyt mä oon eläny tarpeeks sitä nuoruuttani* ja tarpeeksi, et nyt mä voisin vakiintuu eli et silleen muutama vuos sitte, et *se on ihan hyvä, et vakiinnutaan nyt* ja mä suunnittelin jo, et ois.... ihan kiva, et vauvanki voisin tähän, et eihän se nyt niin paljoo muutu. Mut sitte ku meil periaattees loppu seurustelu, sen jälkeen mulle tuliki hirveen sellanen, että ... et et *enhän mä nyt voi niinku vielä vakiintua*, ja sit ku mä tapasin mun uuden poikaystävän tai tän nykyisen, niini sit jotenki siitä, et heti ku alettiin, ni se oli silleen, et haluutsä lapsii. Mä olin silleen, et *apua, en vielä*, niinku jotenki se sellanen... ööh... et vaik mä olin sen edellisen kanssa mä olisin halunnu jo siinä hetkessä, ni sit *tuli uudestaan se sellanen, et pakko viel kokee sitä ja sitä ja sitä ennen, ku se perhe perustetaan*. Et kyl mä... mä oon aina joskus mä oon sillai sanonu, et mä haluun... suunnilleen, et ennen ku mä oon kolkyt niit lapsii tai jotenki... Ja nyt jos mä oon kaksikytviis, ni se alkaa olla aika lähellä jo...

H: Niin, alkaaks tuntuu, et se meneeki vähän pitemmälle...?

Riina (25): Niin, jo se on ollu joskus kaksikytseittemänki tää ikäraja...

Sami (26): Ai et se on noussu?

Riina (25): Se on jo noussu kolmeenkympppiin, et et se vähän... Mut kyl mä niinku mä jotenki aattelen silleen, et en mä varmaan *ikinä* tuu oleen niinku *valmis äidiks tai tän valmiimpi*, et se on niinku sillai, että... et se lopputulos, et sellasta *täydellistä valmiutta äidiks ei varmaan koskaan tuu*, että... tai niinku, et *jos ne lapset haluu, ni ne on vaan pakko tehdä jossain vaiheessa, vaik tuntee ittensä ihan yhtä kakaraks, ku ennenki ni...*

Riina oli aikaisemmassa suhteessaan potenu *vauvakuumetta* ja koki, että on jo *eläny tarpeeks sitä nuoruutta*: hän oli siis kokenut itsensä jossakin mielessä *valmiiksi* ryhtymään vanhemmaksi. Jonkinlainen minä oli siis löytynyt. Suhde kuitenkin katkesi jostakin syystä ja tuo lasta suunnitteleva minä katosi. Uudessa suhteessa Riinasta tuntuu, että on *pakko viel kokee sitä ja sitä ennen, ku perhe perustetaan*. Itseä taas etsiskellään ja ajatus perheestä suorastaan hirvittää. Ziehen (1991, 54) mukaan oman itsen löytäminen on ennakkorakenteiden purkautumisen myötä käynyt mahdottomaksi. Tämän seurauksena ihmiset altistuvat ambivalenteille tunteille tuon tuostakin. Riinan elämän rakenteet eivät noudattaneet ennakoajatusta, eikä hän perustanut perhettä. Riinakaan ei enää luota siihen, että itsensä löytäminen tai *täydellinen valmius äidiksi* toteutuisivat. Siltä varalta, että valmiuden tunnetta ei tulisi, on Riina asettanut itselleen kolmenkymmenen vuoden takarajan. Siihen mennessä perhe täytyy perustaa. Takaraja on jo noussut, koska aikaisempaan rajaan on enää vain kaksi vuotta. Nyt Riina ajattelee, että jos lapsia haluaa ne on jossain vaiheessa hankittava, *vaik tuntee ittensä ihan yhtä kakaraks, ku ennenki*.

Väestöliiton tuorein perhebarometri osoittaa, että Riinan huoli koskettaa alle kolmikymppisiä suomalaisia yleisemminkin. Sen perusteella lastenhankinta myöhentyy muun muassa siksi, että ihmiset eivät tunne itseään tarpeeksi kypsäksi hankkimaan lapsia aikaisemmin (Paajanen 2002, 47-50). Naiset näyttävät asettavan kypsyydelle miehiä tiukemmat kriteerit (ks. mp.). Tämä näkyy myös omassa aineistossani siten, että naisilla on miehiä enemmän huolta siitä, kokevatko he itsensä jonain päivänä tarpeeksi *valmiiksi* vanhemmuuteen, ennen kuin on liian myöhäistä (vrt. Beck & Beck-Gernsheim 1995, 109). Miehet pitivät kyllä naisten tapaan tärkeänä aikuistua ennen perheen perustamista, mutta eivät kannu huolta siitä, ettekö näin tarpeen vaatiessa tapahtuisi.

Baumanin mukaan eksistentiaalinen ja henkinen ambivalenssi on nyky-yhteiskunnassa universaali kokemus, jonka jokainen kokee henkilökohtaisesti nahoissaan. Ambivalenssi syntyy siitä yksilöllisen yhteiskunnan realiteetista, että jokaisen on itse rakennettava oma identiteettinsä. Tämän kanssa perheettömät haastateltavat parhaillaan työskentelevät. Yksilön rakentaman kiinteän identiteetin tehtävänä on tehdä ero oman persoonan ja ulkopuolisen maailman välille. Samalla identiteetti tarvitsee kiinteydensä tueksi sosiaalista vahvistusta: se on luotava sosiaalisesti hyväksytyllä tavalla. (Bauman 1991.) Giddensin (1991, 75-76) näkemyksen mukaan minän rakentaminen on refleksiivinen projekti, josta yksilö on itse vastuussa. Refleksiivisyys tarkoittaa alituista tietoisuutta itsestä ja maailmasta niin oman kuin toistenkin arvioinnin kohteena (Giddens 1984). Tämän tietoisuuden kanssa perheettömät haastateltavat kamppailevat tasapainotellessaan *itsensä löytämisen* ideaalin ja jatkuvan *itsensä etsimisen* realiteetin välimaastossa. Onneksi vertaisilta saatu viesti on, että pidentyneessä nuoruudessa ei vielä tarvitse vakiintua ja ryhtyä aikuiseksi (ks. Riesman 2001, 17-18).

Yksilöllisen valinnanvapauden käänköpuoli on henkilökohtainen vastuu omien valintojen seurauksista (esim. Bauman 1991, 1996; Beck & Beck-Bernsheim 1995). Valinnan epävarmuus ja sekava identiteetti aiheuttavat Baumanin (1991, 209) mukaan epämurkavan olotilan, joka pitää jollakin tavalla pyrkiä ratkaisemaan. Siinä mielessä pidentynyt nuoruus on myös *välivaihe*, joka tuo myös tietyllä tavalla paineita, et koska on just se... et on ikäänkun niin paljon mitä, haluis sitte kokea, elää ja saavuttaa (Hanna 26). Nuoruudessa on siis paineita, koska samaan aikaan pitäisi kokea ja saavuttaa monia asioita. Tietoisuus omien toimien valinnaisuudesta tarkoittaa samalla epävarmuutta, koska omien valintojen seurauksia ei täysin pystytä ennakoimaan (Lahikainen 2000, 76). Siksi nuoruus tarkoittaa myös *aika kovien tavoitteiden* aikaa: *sä päätät, mihin sä haet esimerkiks*

lukemaan, mihin kouluun, mikä sust tulee isona...(Elina 26). Koska yleisen näkemyksen mukaan ihminen on ”oman onnensa seppä” (ks. esim Saarela 1998), paineet oikeiden valintojen tekemiseen kasvavat. Pidentynyt nuoruus ei siis pelkästään näytä tarkoittavan elämästä nauttimista, vaan myös epävarmuudesta aiheutuvaa pyrkimystä pitää erilaiset mahdollisuudet avoinna niin kauan, kunnes valintojen tekemisen edellyttämä varmuus on saavutettu. Ongelmaksi muodostuu, että varmuutta antavan minän refleksiivinen rakentaminen näyttää jatkuvan loputtomiin, eikä ambivalenssiin siis löydy ratkaisua pysyvän ja valmiin minän taholta.

7.3 Tunne ambivalenssin ratkaisijana

Perheen perustaminen on perheettömille haastateltaville erityisen ongelmallinen kysymys: vaikka varmaa tunnetta siitä, milloin olisi valmis hankkimaan lapsia ei ole eikä tiedetä tulevaksi, silti perhettä toivotaan kovasti. Nykyisyyttä ja tulevaisuutta yhdistävää ”hopealankaa” ei ole: vielä ei voi tietää, tuleeko oikeanlaista tuntumaa perheen perustamiselle koskaan. Kirsillä (26) on jo puolisosokin katsottu valmiiksi, mutta silti perheen perustamisen problematiikka hirvittää:

Kirsi (26): Ku on seurannut myös niitä ystäviä, ketkä... jotka eivät ole enää saaneet lapsia, siks et on odottanu liian kauan, et se *on itelläki pelkona*, ku miettii ja miettii, että... ja kun *on vielä se tuntuma, et ei oo vielä valmis*, et tähän nyt tähän elämäntilanteeseen ei... *Mitä sit jos kymmenenki vuoden päästä vielä tuntuu siltä, et ei tähän elämäntilanteeseen?* Koska sithän se on melkeen jo kohta myöhästä, et siis on semmonen *odottava mieliala, et millon se tuntuma tulee*, että nyt! Et ois niinku silleen, tai *tietäis ees, että sellanen tuntuma jossain vaiheessa tulee*, mutku seki on, että ei voi tietää niinku, et onko sit jossain vaiheessa *ihan varma*, et niinku nyt on se *oikee aika*.

Kirsin ongelma on, että hän ei tiedä, *tunteeko* hän koskaan itseään valmiiksi hankkimaan lapsia. Hän ei tiedä, minkälaisen tuloksen itsensä etsiminen tuottaa, vai tuottaako se mitään. Kirsiä ambivalenssi vaivaa: hänellä on *pelkona*, että *kymmenenki vuoden päästä vielä tuntuu siltä, et ei tähän elämäntilanteeseen*. Silloin on *jo kohta myöhästä* hankkia lapsia, koska silloin Kirsi on jo 36-vuotias. *Oikeen ajan* perheen perustamiselle ratkaisee se, miltä *tuntuu*. Sitä, miltä joskus myöhemmin tuntuu ei kuitenkaan pysty nyt ennakoimaan. Siksi Kirsillä onkin *semmonen odottava mieliala*. Mitä sitten tapahtuu, jos oikeanlaista *tunnetta* ei tule? Nuoruudesta puhuttaessa yksilöllisyys ja henkilökohtainen valinnanvapaus nousivat silmiinpistävällä tavalla esiin. Nyt nuoruuden pidentyminen

näyttäytyy uudessa valossa: silloin odotellaan oikeaa *tunnetta* siirtyä seuraavaan vaiheeseen.

Väestöliiton perhebarometri kertoo, että hieman alle puolet alle 30-vuotiaista naisista ja miehistä siirtää perheen perustamista siksi, että heillä ei ole *vauvakuumetta* (Paajanen 2002, 50). Myös Riina selitti omaa perheen perustamishaluaan aikasemmassa elämänvaiheessa sillä, että hänellä *oli jo vauvakuume* (ks. edellä s. 72). Jallinojan *Moderni säädyllyisyys* – tutkimuksessa analysoimissa lehtihaastatteluissakin puhuttiin *vauvakuumeesta*, joka on asianomaisille täysin hallitsematon *tunne*. Hänen aineistossaan ihmiset *odottavat tunnetta haluta lapsi*. Jallinoja hämmästelee media-aineistossaan sitä, että perheen perustamisesta puhutaan niin epäindividualistisesti, ikään kuin oltaisiin tekemisissä kohtalon kanssa. Kuitenkin ajatus *oikeasta ajasta* saada lapsi edellyttää perhesuunnittelua. (Jallinoja 1997, 130-131.)

Tunne, joka kertoo oikean ajankohdan perustaa perhe, muodostuu lopulta ratkaisuksi ambivalenssin ongelmaan. Koska ilman oikeanlaista tunnetta mitään varmuutta siitä, että nykyinen hetki olisi oikea perheen perustamiseen ei ole, saattaa tulevaisuudessa tulla vielä parempi hetki. Siksi kysymys jätetään kysymys ulkopuolisen kohtalon tai ainakin näennäisesti hallitsemattoman *tunteen* ratkaistavaksi. (Mp.) *Odottava mieliala* tunteen kohdalla, kertoo siitä, että tunne mielletään yksilön kontrolloimattomaksi ”voimaksi”. Simon Williamsin (2001, 7-8) mukaan länsimaisessa ajattelussa tunteisiin suhtaudutaan ristiriitaisesti: toisaalta haluamme rationaalisuuteen nojaten kontrolloida tunteitamme, toisaalta meillä on halu päästää ne vapaaksi. Lupton (1998, 167-170) on oman haastatteluaineistonsa perusteella esittänyt, että tunteita pidetään enemmän luonnollisina kuin sosiaalisina tai kognitiiviseen mieleen liittyvinä asioina. Ne saattavat kertoman mukaan jopa vallata ihmisen. Tunteiden näkeminen luonnollisena tarkoittaa sitä, että ne yhdistetään irrationaalisuuteen, mutta samalla niiden ajatellaan olevan autenttisia (Mt.; ks. myös Beck & Beck-Gernsheim 1995). Siksi tunteita *yritytään kuunnella* ja *vauvakuumetta* odotellaan tulevaksi.

Maailmassa, jossa elämä koetaan epävarmaksi, kyky löytää oma ”emotionaalinen minä” antaa Luptonin (1998) mukaan jonkinlaista varmuutta minuuden tunnistamiseen. Erityisesti tilanteessa, jossa sosiaalinen ympäristö koetaan omaa elämää rajoittavaksi tekijäksi, tunteiden nähdään tarjoavan näkymä ”todelliseen” minään. Siksi voimakas tunne saa ihmisen ohittamaan normatiiviset säännöt ja kriittisen itsetietoisuuden. (Mt.) Juuri sen vuoksi tunteella on voima ratkaista ambivalenssi kaikesta epävarmuudesta huolimatta.

Tunteen ratkaisuvoima on niin suuri, että oikeanlaisen tunteen puuttuminen voi tarkoittaa myös sitä, että perhettä ei perusteta lainkaan. Peterille (27) perheen perustaminen ei ole mitenkään selvä asia. Hänellä on *se lähtökohta, et jos mä en tästä muutu, ni en mä sit hommaa lapsiakaan*. Toisaalta *jos niin käy, et mä muutun ja koen, et mä voin hommata sen lapsen, ni sit mä teen niin että...Mut jos mun elämä tuntuu tämmöseltä viel kymmenen vuoden päästä, ni ... ni ei mulla oo mitään järkee jotain lapsii hommata siinä tapauksessa, että... Mut toisaalta, jos musta tuntuu, että...* Peter ei tässä vaiheessa halua lapsia, ja jos toisenlaista *tunnetta* ei tule, niin hän ei niitä aio hankkia myöskään myöhemmin. Siksi Peter muuttaa mielensä vain, jos oikeanlainen tunne tulee. Kirsin tapaan Peter puhuu itsestään tietämättömänä siitä, minkälainen ihminen hän tulevaisuudessa on. Elämää ei voi sen kummemmin suunnitella, kun ei tiedä, minkälaisen ihmisen itsensä etsinnässä löytää. Perheen suhteen Peteriä ei ambivalenssi kuitenkaan ahdistaa, koska hänellä ei ole edes mitään periaatteellista halua saada perhettä. Hän on ratkaissut aikuistumisen ambivalenssin tässä hetkessä luopumalla vastuusta (eli lapsesta). Kirsi sen sijaan toivoisi *oikean hetken* koittavan, minkä vuoksi hän potee ambivalenssia toden teolla. (Ks. edellä s. 74.)

Perheelliset ovat jo ratkaisseet ambivalenssin tai oppineet elämään sen kanssa ryhtyessään perustamaan perhettä. Näin on täytynyt tapahtua senkin vuoksi, että heidänkin mielestään vanhemmuuteen ryhtymisen ennakkoehtona on kyky kantaa vastuuta. Miten perheelliset kertoivat omasta perheen perustamisestaan? Timo (28, 2 lasta), joka ei halunnut *lokeroida* itseään nuoreksi tai aikuiseksi, pohtii itsensä löytämistä ja elämäntulkua seuraavasti: *yks (aikuisuuden) määritelmä saattais olla tällanen itsensä löytäny ja mahdollisesti lapsia kasvattava, ni miksei se tavallaan vois se ikäkehitys mennä, et sen aikuisen jälkeen olis taas se nuori, joka sitten taas kokee just jotain muita juttuja ja hakis ehkä vähän uudestaan sitä itseensä. Itsensä löytäminen ei siis Timonkaan mielestä ole yksinkertainen asia, vaikka se liittyykin kiinteästi käsityksiimme aikuisuudesta. Hoikkala (1993, 250-251) esittääkin, että aikuistuminen voi elämän epälineaarisuuden vuoksi nykyisin tapahtua moneen kertaan. Timo pitäytyy perheettömien tapaan käsityksessä aikuisesta itsensä löytäneenä ja päättelee, että jos itsensä löytäminen pysyvästi ei ole mahdollista, voi aikuiseksi tulla väliaikaisesti. Aikuinen on *lapsia kasvattava* vastuunkantaja, jolle itsetuntemus on tarpeen. Myöhemmässä elämänvaiheessa, jossa vastuun kantamisella ei enää ole yhtä painavaa asemaa, voi jälleen ryhtyä *hakemaan* itseään. Jokin minä on siis etsittävässä ja löydettävässä, mutta matkan varrella se voi uudelleen kadota. Pääasia on, että se ei ole kadoksissa perhettä perustaessa.*

Perheellisten suhtautuminen itsensä löytämisen epävarmuuden ja vastuun väliseen ambivalenssiin on, että koko elämää ei tarvitse rakentaa kerralla: vanhemmaksi ryhtymiseen riittää, että toistaiseksi on *sinut itsensä kanssa*. Perheellisten kohdalla perheen perustaminen ei aluperinkään herättänyt epävarmuutta. Siksi lastenhankintaan ei liittynyt mitään suurta mystiikkaa. Esimerkiksi Jussilla (29, 2 lasta) *ei oo ikinä käyny mielessäkään, että meille tulis mitään ongelmia*. Jussille *yks tärkein tekijä oli, että... että halus niitä lapsia siin vaiheessa, ku niitä tuli ja sitä kautta sit osas suhtautua siihen asiaan oikein ja ottaa vastuuta*. Vastuun kantamiseen siis riitti halu saada lapsia. Jussille aika perheen perustamiseen oli siis halun vuoksi oikea. Lauran (29, 3 lasta) mielestä perheen perustamista selittää *hoiva-hoivavietti, mikä on, että se niinku... et jossain vaiheessa se niinku vaan naksahdaa... et nyt on aika*. Myös hän itse sai vietinomaisen *tunteen* (juuri sen, jota perheettömät vielä odottelevat) siitä, että on aika. Toisaalta parisuhdettakin oli jo jatkunut hyvän aikaa. Kristiinallakin (28, 1 lapsi) oli *aika nuoresta ollu sellanen kauhee vauvakuu... no vauvakuumeeks sitä voi sanoo*, joka ratkaisi oman halukkuuden ryhtyä perustamaan perhettä. Kun sitten löytyi itseä hieman vanhempi puoliso, oli Kristiinalle tyypillistä aikaisempi lasten hankkiminen luontevaa. Samilla (26, 1 lapsi) taas on itseä seitsemän vuotta vanhempi puoliso, jonka *ikä sitte tietyllä tavalla... hän halus, et nyt ois aika...* Samin tapauksessa siis *biologinen kello* kiirehti perheen perustamista.

Tässä luvussa on tullut esiin, että aikuistuminen on erityisesti perheettömille ambivalentti prosessi, johon liittyy paljon epävarmuutta, oman itsen ja aikuistumisen kriteerien reflektointia. Perheellisten haastateltavien kertomaan peilattuna perheettömien aikuistumisesta erityisen ambivalentin kokemuksen tekee epävarmuus vastuusta suoriutumisesta. Aikuistumiseen liittyvien haasteiden vuoksi vastuuseen valmistaudutaan pitkällä aikavälillä ja hartaasti. Nuoruuden pidentyminen näyttäytyy aikuistumisen taustaa vasten uudessa valossa: nuoruuden tärkeä tehtävä on valmistaa nuori aikuisuuteen. Aikuistumiseen liittyvä problematiikka paljastaa, että itsen keskittyminen pidentyneessä nuoruudessa muodostuu eräästä näkökulmasta katsottuna aikuistumisen voimavaraksi: itsekeskeinen elämä on osin juuri tuota refleksiivisyyttä ja itsen etsimistä, jonka myötä aikuisen vastuuseen kypsymisen nähdään tapahtuvan. Pidentyneestä nuoruudesta tulee tietynlainen ”aikalisä” ennen lopullista aikuistumista. Silloin reflektoidaan ja testataan omien halujen ja pyrkimysten lisäksi oman elämäntilanteen ja mielen tasapainoisuutta, sosiaalista ja psyykkistä kypsymistä sekä omaa kykyä kantaa vastuuta. Oman itsen

löytämisen mahdollisuutta epäillään, mutta silti toivotaan, että jokin varmuutta ja valmiutta antava minä löytyy.

Baumanin (1992, 193-194) mukaan minuus on projekti, joka jää aina keskeneräiseksi. Siksi oman itsen etsiminen ei ehkä tarjoa ratkaisua ambivalenssin. Nuoruus aikalisänä merkitsee aikaa, jolloin ambivalenssi yritetään ratkaista tai sen kanssa opetellaan elämään. Tästä näkökulmasta katsottuna aikuisuus tarkoittaa eräänlaista elämänhallintaa, jonka pyrkimyksenä on löytää sellaisia selviytymisstrategioita, joiden avulla yksilön kyvyt kohtaavat ympäristön luomat haasteet ja sen antaman tuen (Raitanen 2001, 204).

Kun ambivalenssia ei individualistisin keinoin pysytä ratkaisemaan, tunne ulkopuolisena voimana nousee sen ratkaisuksi. Tunne rohkaisee ottamaan vastuuta ja siten päättämään nuoruuden. Barbalet (2001, 81) onkin esittänyt, että tunteet toimivat sosiaalisen toiminnan lähteenä. Oma aineistoni tukee tätä tulkintaa. Tunne antaa siis rohkeutta lakata huolehtimasta omasta kypsyydestä ja luottaa siihen, että *ku se aika koittaa sen yheksän kuukauden jälkeen, ni mä uskon, et sitä kuitenkin kokis ainaki sit et ois valmis* (Hanna, 26). Riesmanin (2001, 259) mukaan ihmisen sisäinen riippumattomuus toisista, minkä voi toisin ajateltuna nähdä juuri tuoksi itsensä löytämiseksi, edellyttää nimenomaan kykyä tunnistaa ja kunnioittaa omia tunteita toisten toiminnasta huolimatta (ks. myös Lupton 1998). Tunteet eivät siis pelkästään rohkaise vastuuseen, vaan toimivat samalla myös jonkinlaisen itsen löytämisen välineinä.

Siitä huolimatta, että tunteet näyttäytyvät luonnollisina asioina ne muotoutuvat ainakin osin sosiokulttuurisissa prosesseissa (esim. Lupton 1998; Williams 2001; Barbalet 2001). Barbaletin (2001, 159) mukaan tunteita rakennetaan myös kollektiivisesti. Kollektiivisissa prosesseissa joukosta tunteita voi muodostua kokonainen yhteisön jäseniä yhdistävä tunneilmapiiri, joka toimii kollektiivisen käyttäytymisen lähteenä. (Mp.) Barbaletia mukaillen *vauvakuume* voisi pidentyneen nuoruuden tapauksessa liittyä juuri tuollaiseen tunneilmapiiriin, jota vertaisryhmässä kolmenkymppin tietämällä aletaan rakentamaan. Toisiin suuntautuvat ihmiset ovat herkkiä tempautumaan mukaan kollektiiviseen käyttäytymiseen. Mutta miksi aikalisä nuoruudessa on tarpeen? Tätä kysymystä tarkastelen seuraavassa luvussa.

8 Uhkakuvia perheestä

8.1 Perhe individualistisen elämän uhkana

Pääaineistoni perheettömistä haastateltavista kahdeksan kymmenestä kertoi perheen perustamista tai vanhemmuutta koskevasta epävarmuudesta tai peloista, kaikki perheettömät haastateltavat osallistuivat puheessaan riskitietoisuuden rakentamiseen riippumatta siitä, mitä he henkilökohtaisesti kokivat. Toisaalta he pohtivat perhettä pääsääntöisesti vailla suurta tunnelatausta, koska se ei vielä tunnu ajankohtaiselta. Vaikka kahdeksan kymmenestä perheettömästä haastateltavasta toivoo joskus saavansa lapsia, oli heidän suhtautumisensa perheen perustamiseen varsin ristiriitainen. Tässä alaluvussa tarkastelen niitä pelon komponentteja, joita perheen perustamiseen liittyy ja lähestyn perhettä uhkatekijänä lähinnä lapsettomien haastateltavien kertoman kautta. Heille perheen perustaminen on asia, jota koskevia mielikuvia vasten elämää paikka paikoin peilataan, mutta todellista kokemustietoa perhe-elämästä heillä ei vielä ole. Näin ollen perhettä koskevat päätökset perustuvat paljolti mielikuviin. Perheellisten puheenvuoroja otan tässä luvussa esiin vain silloin, kun he osallistuvat perheen perustamiseen kohdistuvan riskitietoisuuden luomiseen.

Ennen vanhemmaksi ryhtymistä monien ehtojen pitää täytyä. Avoliitossa pitkään elänyt Elina (26) ei olisi *valmis hankkimaan vielä lapsia*, koska... *niin kauan, kun sen ajatus pelottaa, ni must niin kauan ei kannata ajatella koko asiaa...* Koska perheen perustaminen *pelottaa*, Elina ei halua edes ajatella sitä. Ensin pitäisi siis voittaa pelko: *siihen ehkä tota kasvaa sit pikku hiljaa siihen ajatukseen*. Lapsia hankitaan *sitte, ku se tuntuu hyvältä*. Ratkaisevana tekijänä on jälleen oikeanlainen tunne, jonka saapumisessa kestää vielä hiukan. Silloin, kun *oma elämäntilanne on vähän silleen hajallaan ja ja niinku ei oo ihan varma kaikista asioista*, on lasten hankkiminen *aika riskialtista* (Elina, 26). Jotta pelon voisi voittaa, pitäisi olla aivan varma *kaikista asioista*.

Perheen perustaminen on riski, koska se on niin *suuri suuri muutos siihen, siihen elämään* (Matti, 28). Furedin (1997, 60) mukaan riskitietoisuutta viljelevässä kulttuurissa juuri muutoksen nähdään aiheuttavan ongelmia. Ensimmäisessä haastattelussa käydyt keskustelut lasten myötä tapahtuvasta elämän muutoksesta tuovat hyvin esille vapauden menettämisen pelon. Ensimmäinen ryhmä oli homogeeninen perheettömien ryhmä. Samanhenkisessä porukassa ei tarvitse monitoroida omaa puhetta samalla tavalla kuin

muissa haastatteluissa, joiden osallistujat olivat tehneet toisistaan poikkeavia valintoja elämässään (ks. Riesman 2001). Ehkä siksi perheen perustamiseen liittyvät negatiiviset puolet tulivat parhaiten juuri ensimmäisessä haastattelussa esiin.

Pääsääntöisesti perheettömät haastateltavat pitivät perheen perustamisen edellyttävää elämänmuutosta vaikeana. Jonkinlaista individualistista uskollisuutta itselle pidettiin tärkeänä asiana: perheen perustamisesta huolimatta pitää pystyä aidosti olemaan sellainen, kun on. Myös sen vuoksi pitää *todellakin kokea olevansa kypsä vanhemmuuteen*, muuten voi tulla *helposti katkeraksi* oman vapauden menettämisestä (Tomi, 24). Tehtyjen valintojen takana pitää siis voida seisoa. Rotkirchin (2000, 187-188) mukaan vanhemmuus tuottaa väistämättä yksilöllisyyden vastakohdan, ikuisesti ja syvästi epäsymmetrisen suhteen lapseen. Ei siis ole ihme, että yksilöllisyyteensä tottuneelle ihmiselle vanhemmuus on uhka, jonka toteutuessa voi tulla *katkeraksi*.

Peter (27) pohtii, miten elämä muuttuisi perheen perustamisen myötä, toiset lapsettomat säestävät:

Peter (27): ...ni kyllähän se, kun ne sen lapsen saa, ni se *elämä muuttuu tosi radikaalisti* niinku että. Okei, lähetään kesällä piknikille, mut *yhä niill (perheellisillä) on lastenvaunut* ja se *kersa huutaa siinä tunnin välein* ja ja sitte *pitää lähtee* kolmen tunnin päästä kotiin *kumminki*, niinku et, et vaikka vaikka ikään kuin elääkin sillä lailla, ei *sen perinteisen vauvakaavan mukaan*, ni se *tosiaan vaatii ne uhraukset*.

H: Sitä rauhaa ei sitte oo kuitenkaan?

Kirsi (26): *Voisko kääntää biologista kelloa?*

Naurua...

Joonas (25): Kyllä...

Hanna (26): *Kaks vuotta lähti heti...*

Yllä lainatussa keskustelussa Peter toteaa, että lasten myötä *elämä muuttuu tosi radikaalisti*, koska siitä huolimatta, että ei tarvitse elää *sen perinteisen vauvakaavan mukaan*, *lastenvaunut* ovat *yhä* mukana. Toisin sanoen, kun lapsia on hankittu, niistä ei enää pääse eroon. Päätös on siis lopullinen ja *vaatii ne uhraukset*: sitten on totuttava siihen, ettei omaa rauhaa ole, koska *kersa huutaa siinä tunnin välein* tai mahdollisesti useamminkin. Vaikka Peter puhuu poleemiseen sävyyn, hän seisoo sanomansa takana: hän ei suunnittele perhettä, ellei itse jostakin syystä muutu (ks. edellä s. 76). Kirsi säestää Peterin puhetta ja kysyy *voisko kääntää biologista kelloa*. Hän tarjoaa ratkaisua sidosten

ongelmaan tekemällä humoristisen, mutta samalla henkilökohtaisen johtopäätöksen, että tilanteen voi välttää pitkittämällä vapautta. Muut alkavat nauraa ja nyt liikutaan huumorin sanaston puolella. Joonas ilmaisee olevansa samaa mieltä, Hanna jatkaa ylilyöntiä ilmaisemalla, että moisen vuoksi perhe siirtyy pidemmälle tulevaisuuteen. Vaikka yllä lainattua keskustelua käytiin osittain pilke silmäkulmassa, siinä paljastuu asiaakin: siirtymä vapaudesta vanhemmuuteen ei etukäteen katsottuna tunnu luontevalta. Kukaan ei sano, että kyllähän sitä tarvittaessa muuttuu. Toisten tarpeisiin ja sidoksiin mukautuminen on vaikea asia, joka aiheuttaa epävarmuutta.

Toisessa yhteydessä Hanna (26) kertoo, että hän tulisi *hulluksi*, jos elämä pyörisi vain *kotona, jossain puistossa tai jossain leikkilaatikolla*. Perhettä koskevaksi *kauhuskenaarioksi* hän mainitsee tilanteen, jossa *puheet on vaan jostain vaipanvaihosta*. Lasten myötä ei joudu luopumaan pelkästään omasta vapaudesta, vaan mahdollisesti jopa omasta itsestään, koska elämä voi olla yhtä vanhemman roolia. Se on myös ihan realistinen pelko, koska Hanna *tietää*, että se on *tosi monen kohdalla niinku...totta*. Koska uhka ei ole pelkästään mielikuvissa, vaan myös ympäristössä havaittavissa, se on todellinen pohdinnan asia. Perhe on siis uhka, joka loppujen lopuksi rakentuu nuoruuden vapauden menetyksestä.

8.1.1 Lapsi ja puhdas suhde

Parisuhdetta ja vieläpä hyvää sellaista haastateltavat pitivät ainakin omalla kohdalla perheen perustamisen ehdottomana edellytyksenä. On kiintoisaa havaita, että samalla kun nuorena ei sovi sitoutua liian vakavissaan, on tilanne aivan päinvastainen hieman myöhemmin: silloin parisuhteella on hyvinkin keskeinen rooli hyvän elämän rakentamisessa. Giddensin (1991, 89-96) mukaan parisuhteista on tullut *puhtaita suhteita*: ne perustuvat sosiaalisten sääntöjen sijaan emotionaaliseen tyydytykseen, jota saadaan intiimissä kanssakäymisessä. Puhdas suhde on siis olemassa itsensä vuoksi: sen merkitys kulminoituu siihen, mitä sinä olijat saavat suhteesta. (Mp.) Haastateltavat vahvistavat Giddensin käsityksen: parisuhde on henkilökohtaisen *onnellisuuden totanoin edellytys* (Sami 26, 1 lapsi). He itsekin huomaavat, että parisuhteen merkitys on ajan kuluessa muuttunut: *me niinku ollaan enemmän niinku just sen parisuhteen laadun perään siis silleen, ett et et siinä säilyis kaikki niinku intohimo ja muu... Mä väitän, et joskus ku palataan niinku viime vuosisadan alkuun ja muuhun, et sillan varmasti, et ei sillan ollu*

niin suurta merkitystä, että...(Hanna 26). Nykyisin parisuhteen *laatu* ja *intohimo* ratkaisevat. Jallinojan mielestä parisuhteeseen on kulttuurisesta perinteestä lainattu romanttisen rakkauden sääntöjä. Romanttisessa rakkaudessa rakastumisen tunne on tekijä, joka oikeuttaa, kieltää, saa jatkamaan tai lopettamaan suhteen. (Jallinoja 2000, 85-86.) Yksilöllisyys ja vapaus tunkeutuvat siis myös parisuhteeseen.

Puhtaan suhteen arkipäivää verrataan tahtomattakin romanttisen rakkauden rituaalisiin piirteisiin, jotka media kaikille välittää (ks. Illouz 1997, 180-184). Haastateltavat itsekkin viittavat mediaan puhuessaan parisuhteesta: *mitä noita juttuja on niinku mediassa ollu ja lukenu... meidän sukupolvellaon aika suuret odotukset siis silleen niinku yleensäki parisuhdetta kohtaan* (Hanna 26). Hanna ilmaisee varovaisesti saman, minkä Illouz tekee selvemmin väittäessään, että parisuhde ei todellisuudessa voi koskaan saavuttaa Hollywoodin ”glamouria”, johon sitä verrataan (mp.). Puhumalla *meidän sukupolvesta* Hanna viittaa omaan vertaisryhmään, joka odottaa edellisiä sukupolvia enemmän parisuhteelta eikä ehkä vähiten median välittämien viestien vuoksi (ks. Riesman 2001, 19-22.) Parisuhde on ristiriitaisuuden kenttä, jossa tyytymättömyys omaan suhteeseen liitetään joko omaksi yliherkkyydeksi median viesteille tai itsetuntemuksen puutteeksi. Romanttisen rakkauden utopia, jonka tulkitsen puhtaan suhteen ilmentymäksi, tekee parisuhteesta herkän alueen. (ks. Illouz 1997, 180-184.)

Puhtaan suhteen ongelmaksi muodostuu siis, että se vaarantuu heti, kun jokin vähentää sen tyydyttävyyttä. Lapsen saaminen ei siis suinkaan ankkuroi puhtaassa suhteessa olijoita yhteen, vaan on todellinen uhka suhteelle. (Giddens 1991, 89-90.) Myös haastateltavat tietävät tämän. He eivät kuitenkaan halua korostaa parisuhteen haavoittuvuutta, koska he haluavat ajatella, että hyvällä perustalla oleva suhde ei järky muutoksesta. Ongelmana ei ole niinkään se, että koko suhde hajoaisi käsiin, vaan se, että vaikka suhde *kestäiski hyvin ja kaikki, ni kyl siin ihan varmast... ni tulee vaikeuksii siin parisuhteeseen sitä myötä, ku se vauva syntyy* (Kristiina 28, 1 lapsi). Uhka ei siis kohdistu perheeseen, vaan itse parisuhteeseen, jonka merkitys hyvässä elämässä on kovin keskeinen.

Hannan (26) mielestä on *selvä tietty just että et se* (parisuhde) *muuttuu, jos tulee lapsia ja näin*, mutta häntä epäilyttää se, *kuinka paljon ollaan niinku valmiita myös siinä parisuhteessa silleen niinkun... kasvamaan niinkun siihen sellaseen niinku uudelle erilaisella tasolle. Uudelle tasolle kasvaminen on tarpeellista, koska parisuhde saattaa lasten myötä viel enemmän niinku arkipäiväistyä... Sitte se vaatis viel enemmän niinku sitä*

yritystä, niin on haaste yrittää pitää sitä parisuhdetta yllä siinä arjen jaloissa niitten lasten vilistäessä (Hanna 26). Jallinoja (2000) väittää, että jokaisessa pidemmässä parisuhteessa kahden välinen romanssi arkipäiväistyy väistämättä ”kolmansien” astuttua kuvaan.

Kolmansien myötä tapahtuvassa parisuhteen käännekohdassa pariskunnan huomio kääntyy toisaalle. Kyseessä voivat olla arkirutiinit, avioliittoinstituutio, lapsi, työ tai muu sellainen, joka rikkoo kahden ihmisen ikioman romantiikan maailman. (Mt.) Hannan huoli näyttääks in kohdistuvan juuri siihen, miten romantiikkaa voidaan *pitää yllä* lapsesta huolimatta. Lapsen myötä kahdenkeskisyyttä ei enää samalla tavalla ole, siksi parisuhde *vaatis viel enemmän niinku sitä yritystä*.

Peter (27) kokoaa hyvin yhteen perheettömien haastateltavien perusajatuksen parisuhteeseen kohdistuvasta riskistä: *jos se suhde on todella hyvä, ni ehkä sitä ei pilaa sitte mikään lapsen saantikaan*. Toisin sanottuna tämä tarkoittaa sitä, että suhde, joka ei ole *todella hyvä, pilaantuu* lapsen myötä. Timo (28, 2 lasta) päätelee, että nykyisin ajatellaan yleisemminkin juuri näin, koska *siitä varotetaan ihan kamalasti etukäteen, että parisuhde muuttuu ja ei oo aikaa ittelle ja ei oo aikaa parisuhteelle...* Parisuhteeseen kohdistuu uhka, että kumppanien välinen luontaisuus katoaa ja suhde pitää laittaa *respirattoriin, että se niinku koehengittää* (Peter, 27). *Koehengitys* tarkoittaa sitä, että yhteistä kanssakäymistä *pitäis sitte väen väkisin vääntää* (Peter, 27). Parisuhteeseen kohdistuva uhka on todellinen, koska *siit helposti katoa se filis* (Hanna, 26), juuri se filis, johon puhdas suhde perustuu.

Furedin (1997) hahmottaman uuden etiketin mukaan jonkin riskin tiedostaminen tekee asiasta aina henkilökohtaisen. Jotta potentiaaliset uhkakuvat jäisivät toteutumatta aletaan varautua ja valmistella tilannetta siten, että niiltä vältytään. (Mt.) Parisuhteeseen tunkeutuvat kolmannet ovat Jallinojan (2000, 77-91) mukaan riskitekijöitä juuri siksi, että ne muuttavat romanssin arjeksi. Näin ollen pariskunnan on kehitettävä *varotoimenpiteitä*, jotta parisuhde kestäisi kolmansien mukaan tulon jälkeenkin. Varokeinoina yhteensopivuuden tarkistamiseksi Jallinoja mainitsee samaan koulutus- ja sosiaaliseen ryhmään kuulumisen, seurustelun pitkittämisen ja yhdessä asumisen. (Mp.)

Aineistossani parisuhteessa lasten myötä tapahtuvaan muutokseen varautumisen ajatus tuli monin paikoin esille. Ensinnäkin perheen perustamisen ehdottomana edellytyksenä pidettiin sopivan ja oikeanlaisen kumppanin löytämistä, koska muuten *voi tulla niitä ongelmia vastaan, ni jos sulla ei oo se oikee ihminen siinä vierellä ja se homma ei toimi niinku kahestaan, ni ei se homma toimi sit sen lapsenkaan kanssa* (Elina, 26). Jos oikeanlaista kumppania ei löydy ja perhe perustetaan ”väärän” ihmisen kanssa, voi *ehkä*

vähän aikaa yrittää, mut kyl se pitemmän päälle sit kuitenkin hajoo (Elina, 26).

Turvataksaan parisuhteen tulevaisuuden vastaisuudessakin kannattaa siis jo aluperin valita itselle oikeanlainen kumppani. Haastateltavat eivät uskoneet *siihen "se oikea"-teoriaan* (Jaana 28, 2 lasta), vaan ajattelevat, että *niit on monta niitä oikeita* (Riina, 25).

Silti mihinkään *kompromissiratkaisuun* ei kannata lähteä (Tomi, 24) (vrt. Jallinoja 1997, 100). Riinan (25) kertoma oikeanlaisen kumppanin löytämisen epävarmuudesta vahvistaa Jallinojan (2000, 77-91) mainitsemien varokeinojen merkitystä. Riinalle on nimittäin käynyt niin, että *on niinku tuntenu, et tää on just se oikee ja sit se kumminki loppuu se suhde. Sit on seuraava ja sit taas tuntuu, et tää on tää oikee*. Jallinoja on omassa tutkimuksessaan huomannut, että parisuhteen tulevaisuutta varmistellaan juuri kumppanien yhteensopivuudella. Asiasta ei tehdä suurta numeroa, vaan riskiin varautuminen ilmenee kumppanin valinnassa kumppaneita yhdistäviä tekijöitä pidetään merkittävinä. (Mp.)

Kysyin haastateltavilta, miten sen voi tietää, että oma kumppani on oikeanlainen. Heidän mukaansa ensinnäkin on selvitettävä, että tunnepuoli on kunnossa. *Pitää kuunnella sydäntä... kyllä sen tuntee* (Kristiina 28, 1 lapsi). Oikeanlaisen ihmisen kanssa on nimittäin *hyvä olla... ja viihtyy ja... on hauskaa... Tietysti ainahan on niinku vaikeita aikoja ja mutta kyllä se useimmiten niinku sitten ne hyvät ajat menee yli...*(Sami, 26, 1 lapsi). Vaikka haastateltavat omista perhesuhteista riippumatta odottavat oikeanlaisen suhteen olevan onnellinen, heidän puheessaan on myös tiettyä realismia: *vaikeitakin aikoja* on. He ottavat siis ohi menen kantaa siihen, että todellisuudessa mikään suhde ei ole täydellisen auvoinen (vrt. Jallinoja 1997, 215-216).

Oikeanlaisen ja yhteensopivan kumppanin etsintä kielii yksilöllisestä elämänotteesta: koska itse on tietynlainen, etsitään rinnalle sellainen, joka jo valmiiksi sopii oman luonteen kanssa yhteen. Yhteensopivuutta pidetään yhteisen arvomaailman osalta tärkeänä, koska *tietynlainen samankaltaisuus jossain lapsen kasvatuksessa* helpottaa tulevaisuutta (Riina, 25). Näin on siksi, että *vaik se kuinka olis mun mielestä se mun niinku se oikea tää mies, ni mä en haluis alkaa tapella siitä, että tekeeks toi lapsi nyt noin vai noin* (Riina, 25). Itselle henkilökohtaisesti oikeanlainen kumppani ei siis riitä, koska lapsen kasvattaminen on asia, josta voi tulla riitaa. Kumppanin potentiaalisen vanhemmuuden täytyy siksi sopia myös omaan vanhemmuuteen.

Yksilöllisestä perusvireestä huolimatta Kirsi (26) huomauttaa, että parisuhteessa voi joko *kasvaa niihin yhteisiin arvoihin tai alunperin jo etsiä semmonen kumppani, jolla on.... Mut sit luonteenpiirteet ja muut, ni en mä nää et pitäs olla yhtään samanlainen*.

*Yhteisiin arvoihin kasvaminen edellyttää Giddensin (1991, 92-93) mainitsemaa päätöstä sitoutua, joka on puhtaan suhteen jatkuvuuden ainoa ankkuri. Sitoutumisen rakentuminen puhtaassa suhteessa on kuitenkin vaikea prosessi, koska se edellyttää molemminpuolista liittoutumista suhdetta uhkaavia tekijöitä vastaan (mp.). Sen vuoksi sitoumuksen kestävyyttä ja kumppanin sopivuutta pitää koetella ennen todellista koetusta, jonka lapsi tuo tullessaan. Tämä tehdään elämällä yhteistä arkea, mikä toteutuu haastateltavien mielestä yhdessä elämisen kautta (vrt. Jallinoja 2000). Itse avoliitossa elävä Jani (27) suosittelee parisuhteen koetteluksi *jonkin aikaa* jatkuvaa *yhteiselo*a, koska *kukaan ei voi valehdella viittä vuotta sulle ilman, että jäis kiinni*. Ihan lyhyt aika ei kuitenkaan vielä varmista kumppanin oikeanlaisuutta, vaan yhdessä olisi hyvä elellä niin kauan, että näkee *miten toinen käyttäytyy eri tilanteissa* ja tutustuu kunnolla (Jani 27). Elina (26) on Janin kanssa samaa mieltä ja lisää, että *muutaman kriisin voi aina kokea ja selvittää ensin, ni sit sen tietää*. Kumppania pitää siis testata mahdollisissa ongelmakohtissa, koska *kun tulee iso ongelma tai... riita tai joku, ni miten siitä selvi, ni se kertoo aika paljon* (Elina, 26). Vasta potentiaalisista riskeistä selviämisen kautta puolisoitten todellinen yhteensopivuus ja suhteen tulevaisuuden riskien välttämiskyky ilmenevät. Jallinojan (mt., 77-91) mainitsemat parisuhdetta horjuttavat kolmannet eivät siis ole tasavahvoja koettelumuksia suhteelle: tämän aineiston perusteella lapsi on niistä suurin.*

Ongelmaksi muodostuu, että riskiin varautuminen etukäteen ei eliminoi sen uhkaa kokonaan. Varokeinot ovat siten aina epävarmoja ja riskitietoisuuden kasvaessa vaatimukset yhteensopivuudelle kasvavat. Nykyisin potentiaalisia puolisoehdokkaita on ainakin teoriassa monia. Samalla paineet kokeilla yhteensopivuutta useampien kumppanien kanssa kasvavat. Tämä tarkoittaa sitä, että perheen perustamiselle otollinen aika parisuhteen kannalta on vasta, kun kokeiluja on tarpeeksi tehty. (Mt, 79-80.) Erilaisten suhteiden kokeilua pidetään oivallisena keinona oppia tunnistamaan oikeanlainen kumppani: *ehkä sitä oikeeta ei löydä ennen, ku on sen väärän kans ollu* (Timo, 28, 2 lasta). Ensimmäiseen seurustelukumppaniin ei siis kannata sitoutua, jos haluaa varmistua siitä, että löytää itselleen sopivan puolison. Muuten voi käydä niin, että paljastuu, että *tää ei kyl oo, et se toinen tyyppi tuolla onki se oikee* (Timo, 28, 2 lasta). Yksinelävän Tomin (24) mielestä ei riitä, että on kokenut erilaisia seurustelusuhteita, vaan *ainaki yks pitkä parisuhde on täytytny saada karille ajettua ennen, ku lähtee niinku vakavaan suhteeseen*. Sitä Tomi ei määrittele, mikä lasketaan *pitkäksi* suhteeksi, mutta hän kertoo omasta kokemuksestaan, että oli jo kihloissa, kun jostain *sit pulpahti mieleen, et hei*

on täs vielä yks vaihtoehto, et nyt lopetetaan tää homma. Tomi on helpottunut ratkaisusta. Laura (29, 3 lasta) vahvistaa Tomin näkemyksen sanomalla, että *yks täys floppi täytyy olla niinku.*

Vaikka kumppanin sopivuutta varmistellaan monella tapaa, väreilee ilmassa uhka siitä, ettei yhteensopivuus kannu kovin pitkälle tulevaisuuteen. Tällöin lääkkeeksi tarjotaan protestanttista työtä, mikä Illouzin (1997, 193-195) mielestä tarkoittaa samalla rationaalisuuden arvojen tunkeutumista suhteeseen. Riinan (25) mielestä parisuhde ei *kumminkaan ihan ilman työtä... kehity tai kestä.* Siksi parisuhteen kehittymiseen *enemmän vaikuttaa se yhteinen halu, et haluuks olla yhdessä* (Riina, 25). Tässä kohdin Riina tunnustaa, että individualistinen ajatus varmistella kumppanien yhteensopivuus niin, ettei itse tarvitsisi suuresti muuttua, ei riitä suhteen ylläpitoon. Sitoutuminen ei puhtaassa suhteessa perustu siis yksin rakkauteen, vaan edellyttää päätöstä sitoutua (Giddens 1991, 93). Riinan kertoma vahvistaa tämän. Näin parisuhde vaatii individualistisesta puheesta riippumatta puolin ja toisin mukautumista.

Vaikka lapsi uhkaa parisuhdetta, haastateltavat haluavat silti ajatella, että lapsi voi toisaalta olla parisuhteelle hyväkin asia. Hanna (26) huomaa itsekin, että he ovat koko ajan puhuneet siitä, että lapsella on *ehkä jotain mahdollisia negatiivisia vaikutuksia ja niitä... et joku intohimo voi kärsi...* Keskustelu on ollut yksipuolista, koska *toisaalta on sitte myös se puoli, et varmasti lapset tuo myös siihen parisuhteeseen, niinku ihan parisuhteen toisenlaista syvyyttä ja ja ja sitoutumista ja sitte semmosta niinkun...niin... jotain yhteistä jakamista.* Lapsen *negatiivisista vaikutuksista* huolimatta, perheen perustaminen voi siis myös *syventää* suhdetta entisestään. Mahdolliset hyvät puolet eivät kuitenkaan mitätöi sitä uhkaa, että lapsi voi *pilata* suhteen. Etukäteen ei voi tietää, miten omalle suhteelle käy. Sen vuoksi sitä varmistellaan kestävämpään lapsen myötä odotettavissa olevat koettelemukset.

8.1.3 Työssä viihtyminen ja pärjääminen

Työ merkitsee haastateltaville *hyvin pitkälle toimeentuloa* (Laura 29, 3 lasta). Taloudellinen toimeentulo on monille myös perheen perustamisen ensimmäinen edellytys. Esimerkiksi Joonaksen (25) tapauksessa *on ainaki se, että mul ei oo mikään taloudellinen turva taattu vielä...* Lapselle pitää siis pystyä tarjoamaan taloudellisesti vakaa elinympäristö. Taloudellisen turvan puute ei kuitenkaan ole varsinaisesti *mikään este, este kylläkään sitte, toki mä voin mennä niinku töihin laulun* (jota Joonas opiskelee) *ohella.*

Mutta se on Joonakselle selvä, *et ensin kyl pitää saada noi muut asiat kuntoon*. Vaikka *laulun ohella* voisi mennä töihin, se tarkoittaisi sitä, että silloin ei voisi samaan tapaan keskittyä luomaan sitä *uraa*, joka Joonaksen tärkeysjärjestyksessä on tällä hetkellä *ykkösenä*. Oikeastaan asiaa ei tarvitse juuri miettiä, koska perhe ei muutenkaan vielä kuulu suunnitelmiin. Perhe ei siis ole jäänyt perustamatta talouteen tai työhön liittyvien realiteettien vuoksi. Sitä paitsi perheen perustamista koskevassa päätöksenteossa *tunne tietty määrittää enemmän, ku tavallaan ne muut realiteetit* (ks. lisää tunteen roolista edellä s. 78) (Hanna 26). Haastateltavat siis uskovat, että silloin, kun lastenhankinnan aika tulee, elämän muut realiteetit ovat järjestelykysymyksiä.

Työ ei nykyisin kuitenkaan tarkoita pelkkää taloudellista toimeentuloa, vaan työssä myös viihdytään sen antoisuuden tähden (Hochschild 1997; Jallinoja 2000, 139-142). Siihen kohdistetaan monia henkilökohtaisia toiveita ja odotuksia. Raija Julkusen (2000, 227) mukaan nykyisin työtä tehdään yhä useammin ”kokonaisena ihmisenä” entisen mekanistisemmän työn sijaan. Työn pitäisi olla *kivaa*, koska *on hirveen hankala ajatella, et mä oon niinku kuuskymppiseks... teen työtä siitä pakosta* (Laura 29, 3 lasta). Työssä voi lisäksi tuntea *olevansa niinku hyvä ja sit nauttii niinku itsensä arvostusta ja sit niinku toisten arvostusta siinä työssä, ni kyl se ehdottomasti niinku antaa voimia* (Timo, 28, 2 lasta). Työ on siis omanarvontunnon ja sosiaalisen arvostuksen lähde, mikä tekee siitä myös henkilökohtaisesti merkityksellisen asian.

Lisäksi työssä voi toteuttaa itseään: *jokaisella on jotain, missä se on... mitä se halua tehdä niinku, niin sitä kauttahan se hoidetaan* (Jaana 28, 2 lasta). Työn kautta ei siis vain saada itselle tarpeellisia asioita, vaan sitä käytetään myös oman itsensä kehittämiseen ja toteuttamiseen. Työssä voidaan kokea omaa oivaltamista ja onnistuneita suorituksia, jotka Tuohisen (2000, 241) mukaan tuottavat äärimmäisen palkitsevaa emotionaalista mielihyvää. Työ voi siksi olla intohimo tai niin keskeinen elämänsisältö, että se ainaki osittain määrittelee *sen, kuka mä olen ja mitä mäteen ja millanen ihminen mä olen ja kaikkea* (Elina 26). Toisin sanoen *mielekäs* työ on sellaista, josta *saa jotain irti* elämään laajemminkin ja joka on *itselle läheistä* (Sanna, 23). (vrt. Hochschild 1997.) Työllä on siis kahtalainen merkitys. Toisaalta se takaa taloudellisen pärjäämisen, jota haastateltavat pitivät perheen perustamisen selkeänä edellytyksenä. Toisaalta työllä on nykyisin paljon henkilökohtaista merkitystä, mikä tekee työstä perheen kanssa kilpailevan elämänalueen (Jallinoja 2000; Hochschild 1997).

Haastatteluissa käydyissä keskusteluissa työn merkityksestä pohdittiin myös työhön sitoutumista. Hochschildin (1997) amerikkalaisessa suuryrityksessä tehdyn tutkimuksen perusteella silloin, kun työ merkitsee kunnianhimon ja itsensä toteuttamisen sekä kehittämisen mahdollisuutta, työhön sitoudutaan ja siitä tulee perhettä toissijaistava tekijä, johon kaikki muuta asiat elämässä suhteutuvat (ks. myös Jallinoja 1997, 2000). Omassa aineistossani todettiin, että työ edellyttää sitoutumista jossain määrin ja siihen saattaa jopa jäädä koukkuun (Jaana 28, 2 lasta). Tämä voi tapahtua joko *rahan takia... et jää tai sitte ne ei oo mitään muuta siinä elämässä, ku se työ* (Jaana 28, lasta). Voimakas sitoutuminen työhön ei siis näyttäytynyt haastateltaville individualistisena valintana, vaan enemmänkin tilanteeseen ajatumisena. Tällöin työ tulee korvaamaan ihmisen muuten ohutta elämänsisältöä.

Perheettömistä haastateltavista kolmen mielestä ansiotyö on ”välttämätön paha”, eivätkä he tekisi työtä, ellei se olisi taloudellisesti välttämätöntä. Kaikkien haastattelujen perusviesti olikin se, että työ voi olla henkilökohtaisestikin hyvä asia, mutta se ei saa vallata muuta elämää. Haastatteluissa otettiin siis työhön liittyvistä positiivisista asioista huolimatta vastahankainen kanta työhön elämän keskeisimpänä sisältönä: *työ ei saa niinku missään nimessä olla niinku koko elämää* (Matti, 28) (vrt. Jallinoja 2002). Erityisesti perheellisen liiallinen työnteko on moraalitonta: *jos on liikaa työnarkomaani, ni sit vois ehkä miettii, että onko valmis siinä vaiheessa niinku isäksi tai äidiksi* (Riina 25). Se, että on valmis vanhemmaksi tarkoittaa siis kypsyden lisäksi myös sitä, että on valmis sitoutumaan ja antamaan omaa aikaansa perheelle. Ajan antamisesta lapselle on viime aikoina keskusteltu paljon (ks. tuonnempana s.). Juuri julkistetussa monien yhteiskunnallisten vaikuttajien yhteisessä julkaisussa *Koti ja koulu – yhteinen kasvatusvastuu*² julistetaan kolme kasvatusvastuuseen liittyvää teesiä, joista yhdessä muistutetaan vanhempia siitä, että lapsi tarvitsee aikaa. Tämän teesin haastateltavat ovat sisäistäneet. Heidän mielestään työhön liiaksi sitoutuneen ihmisen perusarvot eivät ole kohdallaan. Peterin (27) mielestä nimenomaan *rikkaiden perheiden vesat*, joiden *vanhemmilla ei oo aikaa niille tai... niitten intressit on vaikk jossain työelämässä ja muuta, niin... on ihan hunningolla*. Näin työ on perheelle, ja etenkin lasten hyvinvoinnille, potentiaalinen uhka. (vrt. Hochschild 1997; Jallinoja 1997, 2000, 2002).

² *Koti ja koulu – yhteinen kasvatusvastuu. Lapset elämäkoulussa –kansalaisvaltuuskunnan kannanotto ja asiantuntija ryhmän tilannearvio* -julkaisu on Kirkkohallituksen, Kirkkopalvelujen, Sitran, Opetushallituksen ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton yhteishanke.

Tässä kohdin on kiinnitettävä huomio siihen, että tämän aineiston haastateltavat näyttävät työhön sitoutumisen ohella tuomitsevan myös sen kääntöpuolen – pyrkimyksen työssä menestymiseen. Näin he ilmaisevat lapsen parhaan nimissä vastalauseensa menestystä ihannoivalle yhteiskunnalle (ks. Frank & Cook 1995). Toisaalta he kuitenkin haluavat viihtyä työssä ja saada *mielekkäitä* työtehtäviä, joiden saamiseksi työhön on todennäköisesti ainakin jollakin tasolla sitouduttava. Lapsen parhaan näkökulmasta katsottuna työhön sitoutuminen ei kuitenkaan ole suotavaa, ja haastateltavat haluavat olla hyviä vanhempia tuleville lapsilleen (ks. tuonempana s. 93-100). Tästä näkökulmasta katsottuna lapsi ja työn *mielekkyys* sopivat vain huonosti yhteen.

Työn ja perheen yhteen sovittaminen aiheuttaa osalle haastateltavista jo etukäteen huolta. Erityisesti naiset pitävät työn ja perheen yhteen sovittamista haastavana, jopa pelottavana kysymyksenä; miehiä asia ei omalla kohdalla sen sijaan juuri huoleta. Pelkoa ei naisissa tulkintani mukaan herättänyt se, etteikö työtä voisi tehdä perheellisenäkin, vaan se että työlle asetettujen mielekkyysvaatimusten kääntöpuoli oli hyvin tiedossa. Koska sekä perhe että työ ovat tärkeitä, ajankäytöstä tulee keskeinen kysymys. Huolta aiheuttaa se, että *ei ois tarpeeks aikaa perheelle tai sellanen riittämättömyys siihen , että et... ei oo riittävää... sille yhdistelmälle* (Kirsi 26). Vaikka pääsääntöisesti huolta aiheuttaa kyky antaa tarpeeksi *aikaa perheelle*, työn tekeminen on silti henkilökohtaisesti sen verran merkityksellinen asia, ettei myöskään sille annetusta ajasta haluta luopua. Siksi huolta aiheuttaa se onko tarpeeksi aikaa molempien *yhdistelmälle*. Hochschildin (1997) tulkinnan mukaan työpaikka merkitseekin erityisesti naisille tietynlaista emotionaalista vakuutusta kotielämän epävarmuuden varalta. Vaikka naisten ja miesten ajatuksissa ja ihanteissa ei juuri tunnu olevan eroja, tietyt elämän realiteetit näyttävät selvästi rajaavan ja ehdollistavan naisten valintoja yhä herkemmin kuin miehiä. Kolmeakymmentä lähentelevä nainen ei potentiaalisena äitiyslomalaisena ole työnantajan kannalta yhtä taloudellinen valinta kuin mies, joka mitä suurimmalla todennäköisyydellä ei jää paria viikkoa pidemmäksi aikaa kotiin: esimerkiksi vuonna 2001 vain 2,2 prosenttia miehistä käytti oikeuttaan vanhempainvapaaseen (Pajunen 2002). Vaikka Suomessa, ”tasa-arvon mallimaassa”, naisten työssäkäyntiä pidetään selviönä, kotityöt kasautuvat yhä naisille (Melkas 2001, 11, 24). Muun muuassa näiden realiteettien vuoksi perhe uhkaa erityisesti naisten suotuisaa työuraa.

Työelämän epävarmuus ja pätkätöiden uhka nousi työssä viihtymisen lisäksi esiin jokaisessa haastattelussa. Suomessa alle 30-vuotiaista lapsettomista naisista hieman yli

puolet ja miehistä hieman alle puolet näkee talouden ja työn epävarmuuden tai uran luomisen syiksi, joiden vuoksi perheen perustamista siirretään pidemmälle tulevaisuuteen (Paaajanen 2002, 50). Haastateltavien mielestä työsuhteiden määräaikaisuus on naiselle *realistinen pelko* (Laura 29, 3 lasta). Nuorisobarometrin mukaan työuran aloittaminen tilapäisten työsuhteiden kautta onkin erityisesti nuorten kohdalla lisääntynyt: alle kolmekymppisistä naisista 43 % ja korkeakoulututkinnon suorittaneista nuorista jopa puolet on määräaikaisessa työsuhteessa (Saarela 2001, 7). 1990-luvun jäljiltä työelämä on tutkimusten mukaan pirstaloitunut, mikä on todellakin tarkoittanut pätkätöiden ja työvoiman vuokrauksen yleistymistä. Myös työttömyysuhka koskettaa yhä laajemmin korkeasti koulutettuja toimihenkilöitä. (Esim. Blom 1999, 219-220.)

Haastateltavat ryhtyivät haastatteluissa kertomaan esimerkkitapauksia, joissa perheen perustaminen tai perheen perustamisikä naisille oli osoittautunut selväksi haitaksi työelämässä. Työnantaja saattaa kysyä, *ootko aikonu hankkii lapsii lähiaikoina*, kuten Sannan (23) serkulle kävi. Timon (28, 2 lasta) *yks tuttava oli vaihtanu työpaikkaa ja oli kertonu olevansa raskaana, ni hänelle tehtiin määräaikainen työsopimus*. Peter (27) oli aikaisemmin töissä yrityksessä, jossa oli *naisia, jotka oli kymmenenki vuotta töissä, aina vuos kerrallaan* ja sitten *kun ne tuli raskaaks, ni niitten työsopimuksii ei enää uusittu...* Työelämän epävarmuus koetaan siis rakenteelliseksi asiaksi, johon ei välttämättä voi omalla panoksella vaikuttaa, vaikka olisi *kymmenenki vuotta töissä* samassa paikassa. Erityisesti se uhkaa naisia. Tasa-arvoon työelämässä ei uskota: suomalaisista naisista vain alle 30 % ja miehistä hieman alle puolet uskoo naisten mahdollisuuksien työelämässä olevan miesten kanssa yhtä hyvät (Melkas 2001, 10).

Vaikka juuri pätkätyöt aiheuttavat *realistista pelkoa*, Hoikkalan (1998, 137) mukaan niiden lisäksi työmarkkinoita vaivaa kiristynyt kilpailu ja epäonnistumisen uhka. Nykyisyys ei siis pidenny pelkästään nuorten omasta tahdosta, vaan myös talouden ja työelämän epävarmuuden vuoksi (Oinonen 2001, 115). Beckin ja Beck-Gernsheimin (1995, 6) mukaan individualistisessa yhteiskunnassa yksilön elämäntarina rakentuu entistä enemmän työmarkkinoiden ehtojen varassa. Näin tapahtuu siksi, että työntekijöiltä vaaditaan entistä enemmän joustavuutta (mp.: Sennet 1998). Työssä pärjääminen edellyttää työntekijältä erityistä panosta. Blomin (1999, 225) mukaan 1990-luvun taloudelliset ja rakenteelliset muutokset huononsivat erityisesti juuri nuorten asemaa yhteiskunnassa. Kun ponnistelut työelämässä pärjäämisen eteen ajoittuvat juuri pidentyneeseen nuoruuteen, lastenhankintaa on vaikea ajoittaa samaan vaiheeseen.

Työ on ristiriitainen elämänalue, koska sillä koetaan olevan paljon henkilökohtaista merkitystä, ja siinä halutaan viihtyä, mutta samalla edes työhön sitoutumisen ei koeta takaavan työelämässä pärjäämistä. Richard Sennet (1998) on väittänyt, että globaalin markkinatalouden lyhytjänteisyys työelämässä rapauttaa ihmisen kyvyn toimia pitkäjänteisesti muillakaan elämänalueilla. Työelämässä suositaan sitoutumisen sijasta lyhyitä ja pintapuolisia suhteita (weak ties) (mt., 25). Yhteistyösiteitä on viime vuosina alettu kutsua sosiaaliseksi pääomaksi, jonka eräs keskeinen ulottuvuus on luottamus (Ilmonen 2000, 9-10). Yksilöiden on nykyisin pakko turvautua vuorovaikutussuhteissaan yhä enemmän luottamukseen siitä huolimatta, että yhteistä moraalikehystä ei ole (Seligman 2000, 51). Tällöin toisten signaalien tarkkailu vuorovaikutustilanteissa tulee työelämässä pärjäämisen kannalta entistä tärkeämmäksi (ks. Riesman 2001). Oikeastaan sosiaalista pääomaa koskeva keskustelu kertoo omin käsittein toisiin suuntautumisen ilmapiiristä työelämässä. Jos Sennet (1998, 25) on oikeassa sanoessaan, että yksityiselämäänkin heijastuva työssä pärjäämisen periaate on ”pysy liikkeessä, älä sitoudu äläkä uhraudu”, niin lastenhankinta uhkaa työssä pärjäämistä toden teolla.

8.2 Puutteellinen vanhemmuus lapsen parhaan uhkana

8.2.1 Lasten ja nuorten pahoinvointi mediakeskustelussa

Olen edellä esittänyt eri näkökulmia, joista katsottuna perheen perustaminen uhkaa nuoren aikuisen henkilökohtaista elämää. Nyt siirryn tarkastelemaan niitä perheeseen liittyviä uhkia, joiden kohteena on lapsi. Tässä luvussa analysoin lasten ja nuorten pahoinvoinnin uhkaa Helsingin Sanomissa käydyn julkisen keskustelun pohjalta. Seuraavassa alaluvussa tarkastelen vanhemmille astettuja vaatimuksia pääaineistoni haastateltavien kertoman perusteella.

Jallinoja (2002) on esittänyt, että julkisessa keskustelussa on viime aikoina muotoutunut erilaisia tahoja yhdistävä perheen tilasta huolestumisen eetos, jonka rakentumisessa mediapuhe lasten ja nuorten pahoinvoinnista on ollut keskeisessä roolissa. Eetoksen muotoutuminen muistuttaa Jallinojan mielestä massailmiötä, jonka luomiseen monet erilaiset tahot ovat tempautuneet mukaan ja joka on levinnyt epidemian lailla median välityksellä. Hänen väitteensä perustuu laajaan kahden vuoden (2000-2001) aikana

Helsingin Sanomissa julkaistuista kirjoituksista koostuvaan aineistoon. Jallinojan analysoimat kirjoitukset koskivat lasten ja nuorten pahoinvointia (jopa 51 % kaikista kirjoituksista), lasten päivähoitoa, perheen ja työn yhteen sovittamista sekä perhepolitiikkaa. Oma sivuaineistoni on kerätty vuoden 2002 keväällä ja on siten jatkoa Jallinojan aineistolle. Hahmotan nyt sen ja Jallinojan tulkintojen avulla perheeseen liittyviä uhkakuvia yhteiskuntamme yleisenä ilmiönä. Jallinojasta poiketen analysoin asiantuntijoiden ja tavallisten kansalaisten kirjoitukset erikseen. (Mt.) Näin toimiessani voin tarkastella asiantuntijuuden asemaa sekä asiantuntijoiden ja vanhempien välistä suhdetta perhettä koskevassa julkisessa keskustelussa.

Lasten ja nuorten pahoinvoinnista ja vanhempien kasvatusvastuusta keskustellaan sivuaineistossani monissa eri muodossa. Myös Helsingin päiväkotien säästöistä väiteltiin paikka paikoin kiivaastikin. Jallinojan tulkinnan mukaan julkisessa keskustelussa on tapahtunut *käännekohta* perheen hyväksi: lasten ja nuorten pahoinvoinnin tunnistamisen myötä perheestä on alettu puhua myönteisesti, mikä on tapahtunut hämmästyttävällä yksimielisyydellä (mt.). Kevääseen 2002 mennessä keskustelu oli aineistoni perusteella spesifioitunut lapsen parhaan korostamiseen, joka nousi esiin lähes jokaisessa kirjoituksessa aiheesta ja näkökulmasta riippumatta. Lapsen parhaan esiin tuominen tapahtui monissa kirjoituksissa jopa siihen sävyyn, että sitä käytettiin oman argumentin lähtöpremissinä, johon kaikkien olisi helppo yhtyä. Näin ollen, jos siitä käsin rakennettaisiin vakuuttava esitys omasta asiasta, menisi omakin viesti perille. Väitän siis, että lapsen parhaasta on julkisessa keskustelussa tullut legitiimi lähtökohta, joka kirjoituksessa pitää huomioida hieman samaan tapaan kuin sosiaali- ja terveystieteissä kirjoituksissa on osoitettava taloudellisten resurssien riittävyys.

Asiantuntijoiden kirjoitusten otsikoiksi oli nostettu mm. seuraavanlaisia:

Pelastakaa hylätyt nuoret! (HS 23.3.02), *Lapset tarvitsevat eheitä päiviä* (HS 4.4.02), *Lasten ongelmia voitaisiin hoitaa jo varhain, mutta niitä ei havaita* (HS 23.4.02). Lapsen näkökulmaa korostavien kirjoitusten perusvire oli se, että suuri osa lapsista ei voi hyvin. Heidän kirjoituksissaan lapset *oireilevat*, mistä on jo runsaasti tietoa. Tästä huolimatta asiantuntijan näkemyksen mukaan perheissä ei olla havahduttu: *...lapsilta puuttuu hoivaa ja huolenpitoa myös niissä perheissä, joissa on hyvä koulutus- ja tulotaso. Jos lapsi ei saa viettää riittävästi aikaa vanhempien ja muiden aikuisten kanssa, ei synny turvallisia suhteita aikuisiin.* (HS 2.3.02) Asiantuntijoiden kirjoituksissa varhaislapsuuden kokemusten merkitys tulee hyvin korostuneesti esille. Eräs asiantuntija kertoo, että

käytännön arkielämän tasolla lapselle on tärkeintä mahdollisuus kiintymyssuhteisiin. Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä konkreettisemmin kiintymys tarkoittaa yhdessäoloa, päivittäistä hoivaa ja tunnetason läsnäoloa. ...Nykyinen elämäntapamme horjuttaa lapsen kiintymyssuhteita... (HS 10.3.02). Tässä asiantuntija kertoo vanhemmille ja muille lasten kanssa tekemisissä oleville, mitä lapsi tarvitsee. Otsikossa kysytään *Miksi lapsemme voivat huonosti?* Asiantuntija tarjoaa vastauksen kysymykseen ja ratkaisun ongelmaan: vanhempien pitäisi muuttaa elämäntapaansa asiantuntijan neuvomaan suuntaan, jossa on enemmän yhdessäoloa, päivittäistä hoivaa ja tunnetason läsnäoloa.

Anna Rotkirch (2000, 189) on esittänyt, että tämän päivän vanhemmuutta koskeva ihanne on totaalinen suhde. Totaalinen suhde perustuu jatkuvaan yhdessäoloon (mt.,192). Siinä asiantuntijoiden vanhemmilta peräänkuuluttamille asioille – *tunnetason läsnäolo, turvalliset suhteet, huolenpito, päivittäinen hoiva* – eri aseteta mitään riittävyuden rajaa. Näin syntyy vaikutelma siitä, että mitä enemmän lapsi näitä asioita saa, sitä parempi. Totaalinen suhde vanhemman ja lapsen välillä ei kuitenkaan koskaan voi olla mahdollinen ja siksi sen toimiessa ihanteena vanhemmuus näyttäytyy aina puutteellisena. Furedin (2001, 162-177) mukaan vanhempien jatkuva neuvominen lastenhoidossa ja kasvatustyössä perustuu olettamukselle, että vanhemmat eivät ymmärrä omien lastensa tarpeita, vaan ovat amatöörejä ja potentiaalisia riskejä lapselle. Erityisesti lapsen jokaisen kehitysvaiheen ja tarpeen analysointi aiheuttaa vanhemmille epävarmuutta ja lisää asiantuntijoiden auktoriteettia vanhemmuudessa. (Mp.) Siten asiantuntijoiden neuvot jopa lisäävät vanhempien epävarmuutta, jota niiden on tarkoitus vähentää (Mp.; Lash 2000; Kraav & Lahikainen 2000). Vanhemmuutta kyllä voidaan ja sitä pitääkin Furedin mielestä oppia, mutta kysymys kuuluu, voidaanko sitä opettaa. (Furedi 2001, 162-177.)

Asiantuntijat osallistuvat lasten ja nuorten pahoinvoinnista kertovan kauhukertomuksen rakentamiseen (ks. Jallinoja 2002). Eräs asiantuntija (HS 23.4.02) kertoo, että lasten alkavista ongelmista *on lukuisia vaaran merkkejä*. Jos lapsen ongelma havaitaan varhaisessa vaiheessa, voidaan siihen puuttua vielä tehokkain keinoin. Varhaisen intervention varmistamiseksi on tärkeää, että vanhemmat tarkkailevat lasta. Toisaalta hän huomauttaa muista asiantuntijoista poiketen, että vanhempien olisi hyvä luottaa itseensä ja osata vaatia hoitoa asiantuntijoiden eriävistäkin näkemyksistä huolimatta. Vaikka asiantuntijat tarjoavat lasten pahoinvoinnin ratkaisuksi *monien tahojen yhteisen yrittämisen* lisäksi näennäisesti yksinkertaiselta tuntuvaa *rakkauden ja hyvyyden arvojen ensisijaisuutta* (HS 10.3.2002), Furedin mielestä rakkauden korostaminen asiantuntijoiden

taholta on ongelmallista. Asiantuntijan lausumana lapsen rakastaminen muuttuu vanhemmuuden funktioksi tai kyvyksi, jolla tarkoitetaan jatkuvan huomion antamista emotionaalisenä pidetylle lapselle. Tällöin rakkaudella ei enää tarkoiteta autenttisen tunteen ilmaisua, vaan vanhemmuudesta tulee terapiaa, jonka piirissä onnistunut vanhemmuus tarkoittaa lujan intiimin suhteen rakentamista tavalla, joka edellyttää vanhempien pakonomaista ja jatkuvaa lapsen tunteiden tarkkailua. Vanhempien tehtävänä ei siis ole enää vain kasvattaa lapsia, vaan suhtautua lapsiin ammattimaisella otteella. (Furedi 2001, 58-67).

Lapsen rakastaminen ei loppujen lopuksi sittenkään riitä asiantuntijoiden mielestä lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi, vaan lasten kanssa toimivien olisi lisäksi hyvä olla taitavia: *taitava aikuinen säätelee toiminnan vapautta ja rikastuttamista sen perusteella, mitä lapsi näyttää siitä saavan* (HS 9.3.02). Näin ollen lapsen mielentiloja tulisi jatkuvasti tarkkailla ja sitten säädellä omaa toimintaansa niiden perusteella. Asiantuntijoiden mielestä on *huolestuttavaa, että kunnat perustavat yhä useammin ns. ryhmäpäiväkoteja varsinaisten päiväkotien sijasta*. Tämä on ongelmallista siksi, että *henkilöstöstä kaksi kolmasosaa voi olla täysin kouluttamatonta* (HS 19.3.02). Toisin sanoen lapsen kanssa oleminen edellyttää asiantuntijoiden mielestä erityistä osaamista, jopa koulutusta, jota suurella osalla vanhemmista ei ole (vrt. Furedi 2001). *Monet vanhemmat ovat asiantuntijan mielestä arvojensa ja aineellisten kulussien ansassa, mutta vastuusta se ei silti vapauta*. (HS 23.3.02) Asiantuntijoiden ”oikeus” kertoa vanhemmille, mitä heidän lapsensa tarvitsevat, ja arvostella sitä tapaa, jolla vanhemmat hoitavat lapsiaan, perustuu juuri ajatukseen siitä, että vanhemmuus on perimmäiseltä luonteeltaan vastuuta. Asiantuntijan ja maallikon välinen suhde on aina valtasuhde, jossa asiantuntijalla on valta määrittellä maallikon paikka (Saaristo 2000, 146). Kertomalla, mitä lapset tarvitsevat, asiantuntijat määrittelevät vanhemmuuden olevan puutteellista (ks. myös Jallinoja 2002.) Vanhemmuuden nähdään olevan jatkuvassa kriisissä. Vanhemmat ovat yksin vastuussa lapsen tulevaisuudesta ja kohtalosta. (Furedi 2000, 86-89.)

Lastenpsykiatri Tuula Tamminen (2002) on esittänyt, että asiantuntijoiden taholta tuleva vanhempien syyllistäminen ei ole negatiivinen asia, koska syyllisyys voi myös olla positiivinen muutosvoima. Vanhempien syyllistäminen asiantuntijuudesta käsin on kuitenkin ongelmallinen asia sen vuoksi, että asiantuntijan välittäessä ”oikeata” tietoa vanhemmille moniulotteiset lastenhoitoon ja -kasvatukseen liittyvät kysymykset muuttuvat yksiulotteiseksi kysymyksiksi oikeasta ja väärästä (Vuori 2000, 367-369). Yksiulotteinen

todellisuus puolestaan ohittaa lasten ja heidän vanhempiensa tosiasiallisen elämän moninaisuuden (mp.). Vanhempia asiantuntijoiden tuomitseva moniäänisyys voi turhauttaa siksi, että yksi saattaa kehottaa siihen, mistä toinen syyllistää. Lapsitutkija Liisa Karlsson (2002) ihmettelee, miksi julkisessa keskustelussa yleensäkin puhutaan niin paljon vanhempien syyllisyydestä. Hänen mukaansa lapset eivät kertomassaan syyllistä vanhempiaan, eivätkä näe näitä keskeneräisinä.

Furedin käsitys siitä, että lapsi on kaiken aikaa riskitekijöiden uhkaamana, on itse asiassa varsin tuore keksintö. Hänen mukaansa se on enemmän kulttuurinen myytti kuin tieteellisesti perusteltavissa oleva fakta siitä huolimatta, että lapsen emotionaalista haavoittuvuutta perustellaan tutkimuksiin vedoten. Vanhemmuutta koskeva deterministinen ajattelu on seurausta juuri tästä ajattelusta. Asiantuntijoiden usein esiin tuoman kiintymysteorian teesien empiirinen tuki on itse asiassa vähäistä. Päinvastoin on empiirisiä tutkimuksia, jotka antavat viitteitä uskoa, että varhaislapsuuden kiintymyssuhteiden puuttumisesta huolimatta lapsi on sinnikäs uuteen ympäristöön sopeutuja. (Furedi 2000, 24-35.)

Julkiseen keskusteluun osallistuneet vanhemmat näkevät hekin lasten ja nuorten pahoinvoinnin uhkana, eivätkä juuri puolustaudu asiantuntijoiden syytöksiä vastaan. Eräs äiti viittaa *lisääntyneeseen lasten ja nuorten hätään ja siitä seuraaviin monimuotoisiin ongelmiin* (HS 24.2.02) puolustaessaan pienen lapsen tarvetta saada pitää vanhempi jatkuvasti saatavilla. Hän siis yhtyy asiantuntijoiden välittämään totaalisen suhteen ihanteeseen (ks. Rotkirch (2000, 189). Vanhemmat ovat läksynsä lukeneet ja puhuvat lasten tarpeista lähestulkoon asiantuntijoiden käsittein. Ryhmäpäivähoitoa puolustavan äidin (HS 25.3.02) mielestä hoitomuodon vahvuus on siinä, että se *mahdollistaa yksilöllisen, lapsen tarpeiden mukaisen hoidon ja turvallisten kiintymyssuhteiden muodostumisen lasten ja hoitajien välille*. (vrt. Jallinoja 2002.) Kolmas äidin ominaisuudessa kirjoittava huomauttaa, että erään tutkimuksen mukaan lapsen kannalta *hoitopaikkojen vaihtuminen on riskitekijä* (HS 6.3.02). Jallinoja (2002) on oman aineistonsa nojalla esittänyt, että lapsiin ja perheisiin kohdistuvalla tutkimuksella on osana mediapuhetta ollut keskeinen asema perhettä koskevan käännekohdan rakentamisessa. Lasten ja nuorten pahoinvointia koskeva hätähuuto ei siis ainakaan näennäisesti perustu mielikuviiin, vaan tutkittuun tietoon (mt.). Vanhempien vetoaminen asiantuntijoiden käsitteistöön tai tutkittuun tietoon kertoo kuitenkin asiantuntijoiden auktoriteetista, johon

verrattuna ”pelkkä vanhemmuus” omine tuntemuksineen siitä, mikä hänen lapselleen on parasta, ei riitä argumentin perusteeksi.

On vaikea arvioida, kuinka paljon lasten paljon puhutusta pahoinvoinnista ja lasta uhkaavista tekijöistä perustuu todellisuuteen ja kuinka paljon keskustelussa on konstruoitu käsitystä pahoinvoinnin vaarojen uhkaamasta lapsesta. Riskitietoisuus lasten ja nuorten pahoinvoinnista ei nimittäin sinänsä kerro todellisesta asiainnasta mitään: riski ei perustu ennustukseen jonkin pahan tapahtumisesta, vaan ajatukseen siitä, että niin voi käydä (Adam & van Loon 2000, 2). Lapsitutkijat Bardy, Salmi ja Heino (2001, 139) ovat arvioineet, että vaikeutuvien ongelmien kasautumisesta kärsii ”pienehkö” joukko lapsia, mutta neljännes tai ehkä jopa kolmannes lapsista ei voi hyvin. Lasten omia näkemyksiä ja tuntemuksia käsittelevistä selvityksistä voi saada lisävihjeitä lasten ja nuorten todellisesta tilanteesta. Mannerheimin Lastensuojeluliiton *Lasten ja nuorten puhelimen* raportin mukaan vuonna 2001 soitetuista puheluista (33 000 kpl) jopa 87 % käytiin erilaisista tavallisen lapsen ja nuoren elämään liittyvistä aiheista, kuten ihmissuhteista, kehityksestä, arkielämästä, kuulumisista yleensä jne. Vain 7 % poikien ja 13 % tyttöjen soittamista puheluista käsitteli erityisiä pahoinvointia kuvaavia ongelmia. Lasten ja nuorten puhelimen soittajat eivät edusta suomalaisia lapsia ja nuoria yleensä, mutta raportti osoittaa ainakin sen, että suurella osalla edes tukipuhelimeen soittavista lapsista ja nuorista ei ole mitään hätää. Toisaalta suhteellisen neutraaleista arkielämän asioista puhuminen vieraan päivystäjän kanssa tukipuhelimessa viittaa siihen, että soittajien arjessa ei aina ehkä ole luotettavaksi koettua vanhempaa tai aikuista läsnä, jolle kertoa omia kuulumisiaan. (Ignatius & Kuurne 2002.)

Saman suuntaisen vaikutelman saa Mannerheimin Lastensuojeluliiton teettämästä tutkimuksesta *Lapsen ääni*, jonka mukaan 5-12-vuotiaista lapsista kaksi kolmesta toivoo voivansa viettää enemmän aikaa vanhempiensa kanssa ja yli neljännes on sitä mieltä, että äidillä tai isällä on aina kiire (Suhonen & Ojanen 2001). Lasten kokema vanhempien ajan puute näyttää olevan todellinen asiainnasta tämänpäivän suomalaisessa yhteiskunnassa; erityinen pahoinvointi toisaalta ei näytä koskettavan lasten enemmistöä, vaikka mahdollisesti kasvava vähemmistö oireileekin. Siitä, miten suurta ja akuuttia ajan puutteetta lasten enemmistö kokee ja minkälaisia seurauksia sillä on varsin vähän tutkittua tietoa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että suuri enemmistö vanhemmista harjoittaa vähintäänkin riittävän hyvää vanhemmuutta. Tuntuu sen vuoksi kohtuuttomalta, että julkisessa keskustelussa yleensäkin, mutta erityisesti asiantuntijoiden puheenvuoroissa

vanhemmuuden puutteellisuutta käsittelevä puhe kohdistetaan maan suurimman sanomalehden välityksellä kaikkiin vanhempiin. Tämä kuuluu tietenkin pelon ilmapiirin luonteeseen (ks. Jallinoja 2002), mutta asiantuntijoiden taholta olisi tahdikasta pitäytyä tutkitussa tiedossa ja tarjota palveluja vain niille vanhemmille, jotka niitä oikeasti tarvitsevat.

Vaikka sivuaineistoni perusteella vanhemmat nielevät asiantuntijoiden syytökset vailla suurempaa vastarintaa, aineistooni osui myös yksi soraääni. Aiemmin lasten ja nuorten hädästä kirjoittaneen äidin (HS 24.2.02) mielestä, kodin ulkopuolisten päivähoitopalvelujen tarjoaminen ainoana kunnollisena tukimuotona vie kasvatusvastuuta kodin ulkopuolelle ja näin *vähennetään vanhempien uskoa toisaalta omiin kykyihinsä kasvattajana ja toisaalta rooliinsa lastensa elämässä*. Vaikka vanhempia opastava sävy korostuu yhä asiantuntijoiden puheissa, yllä lainatun äidin huomio kertoo refleksiivisyydestä suhteessa asiantuntijoihin ja omaan kasvatustyöhön. Jos julkiseen keskusteluun osallistuvien vanhempien refleksiivinen ote leviää, vastarinta vanhemmuutta opastavaa asiantuntijuutta vastaan voi alkaa. Monimutkaistuva ja eriytyvä yhteiskunta antaa nimittäin tilaa myös uudenlaiselle asiantuntijuudelle (Saaristo 2000, 118). Asiantuntijuuden erääksi lajiksi voi Saariston mukaan nousta ”oman elämän asiantuntijuus”, joka on toimintaan sidoksissa olevaa ”hiljaista tietoa” (mt., 119).

Lash (2000, 52, 58) on esittänyt, että asiantuntijajärjestelmä, jossa arvioidaan riskejä objektiivisina pidettyjen säännönmukaisuuksien näkökulmasta, tuottaa kompleksiiivisuutensa ja tuomitsevuutensa vuoksi entistä enemmän riskinäkyjä epävarmaan ilmapiiriin, koska riskejä voidaan aidosti käsitellä vain refleksiivistä innovaatiota edistämällä ei-hierarkkisissa, yhteisiin arvoihin ja käytäntöihin perustuvissa sosiaalisissa yhteisöissä. Näin asiantuntijoiden pyrkimys torjua lasten ja nuorten pahoinvoinnin uhkaa parantamalla vanhemmuutta saattaa itse asiassa pahentaa sitä (ks. esim. mt.; Furedi 2001; Kraav & Lahikainen 2000). Julkisessa keskustelussa rakentunut pelon ilmapiiri on tiivistynyt viimeistään siinä vaiheessa, kun kirjoittelussa on todettu, että ”hyvienkin perheiden” lapsilla voi käydä huonosti (Jallinoja 2002). Vaikka vanhempi olisi kuinka vastuullinen, ei ole mitään takeita, että kaikki menee hyvin. Tätä taustaa vasten aikuistumisen ambivalenssi tulee uudella tavalla ymmärrettäväksi. Hiukan kärjistäen sanottuna aikuistumisprosessissa pitää valmistautua vastuuseen (ks. edellä s. 69-70) siitä, kuka on tulevaisuuden rikollinen (Furedi 1997, 89). Tätä taustaa vasten on siis ymmärrettävää, että tuota vastuuta ei kovin kevyesti kannata ottaa.

7.2.2 Vanhemmuuden vaatimuksen haastateltavien kertomana

Tässä alaluvussa hahmottelen kuvaa siitä, minkälaista hyvä vanhemmuus haastateltavieni mielestä on. Omasta elämäntilanteesta ja suunnitelmista riippumatta jokainen haastateltava piti tärkeänä olla hyvä vanhempi, jos hankkii perhettä jossain vaiheessa. Haastateltavien mielestä hyvän vanhemman ei tarvitse olla mikään yli-ihminen, koska *terve maalaisjärki niinku riittää* lapsen kanssa (Kirsi, 26). Hyvä vanhemmuus ei siksi liity niinkään valmiisiin luonteenpiirteisiin tai taitoihin, vaan motivaatioon. Heidän mielestään kannattaa siis enemmän *luottaa itseensä ja niihin omiin ajatuksiin, ku lukee ihan hulluna jotain kasvatusoppaita* (Kristiina, 28, 1 lapsi). Ei ole olemassa mitään tiettyä ”hyvä vanhempi” – tyyppiä, vaan *tosi erilaiset ihmiset varmaan voi olla hyviä äitejä ja isejä ja vanhempia* (Peter, 27). Kuitenkin siitä huolimatta että hyvällä vanhemmalla ei tarvitse olla mitään erityisiä taitoja tai valmiuksia (vrt. Furedi 2000), niin *hyvä vanhempi pystyy varmaan...osaa ainaki rakastaa* (Peter, 27). Vanhemman rakkaus ei ole itsestäänselvää, vaan siihen pitää *pystyä*, pelkkä yrittäminen ei siis riitä. Rakkaus on siis kuitenkin eräänlainen taito, joka *hunningolla* olevilta lapsilta ja nuorilta on ilmeisesti puuttunut (ks. edellä s. 89).

Vaikka *maalaisjärjen* käyttö on vanhemmalle hyvä ohjenuora, hyvä vanhempi on lapselle saatavilla sekä emotionaalisesti että reaalisesti. Hän on siis *valmis sit niinku antaa aikaa sille lapselle, eikä välttämättä niin paljon omalle työlle tai tai omalle vapaa-ajalle* (Kirsi, 26). Kunnollinen vanhempi ei toisin sanoen keskity itseensä vaan lapseen. Kun ajan antamisesta tuli puhetta, kysyin haastateltaviltani, miten paljon vanhemman pitäisi antaa lapselle. Vastaukseksi sain, ettei sitä *voi ihan niinku tunneissa tai ajassa niinku sillai mitata, et se on enemmän se läsnäolo, et miten, et kuinka täysipainosesti se vanhempi on sen lapsen kans ja on oikeesti kiinnostunu olemaan* (Kristiina, 28, 1 lapsi). Vaikka pitäisi elää *aika pitkälle lapsen ehdoilla* (Sami, 26, 1 lapsi), on siinäkin pysyttävä kohtuudessa, koska *liikaa on tietysti vähän vaarallista* (Matti, 28). Liiallinen lapselle antautuminen on *vaarallista*, koska *pitää sitä omaaki elämää olla ja sitä se parisuhdeki tarvi* (Sami, 26, 1 lapsi). Lapsen kanssa pitäisi siis olla *täysipainoisesti*, mutta ei *liikaa*. Haastateltavat eivät siis ainakaan suoralta kädeltä allekirjoita asiantuntijoiden esiin tuomaa vanhemman ja lapsen välisen totaalisen suhteen ihannetta (ks. Rotkirch 2000, 189-191). Hyvälle vanhemmalle ei silti näytä riittävän pelkkä motivaatio, vaan hänen on oltava myös *taitava* ajan ja huomion organisoija (ks. lisää tuonnempana s. 102-104).

Haastateltavien mielestä hyvä vanhemmuus alkaa siitä, että valmistaa oman elämäntilanteensa jo etukäteen lapselle sopivaksi. Epäsäännöllinen tai vanhemman itsekkeinen elämä eivät ole lapselle hyväksi, siksi *reppuelämä* ja *mikä tahansa itseensä panostaminen, pitäis tehdä ennen sitä perhettä* (Kirsi 26). Näin kannattaa toimia siksi, että *se on kuitenkin varmaan kaksikyt vuotta* (Kirsi, 26) ennen, kun seuraavan kerran tulee tilaisuus *panostaa itseensä*. Yllätyksekseni paljastui siis, että hyvä vanhemmuus ei ala perheen perustamisen suunnittelusta, vaan jo nuoruuden suunnittelusta: jos aikoo olla hyvä vanhempi, mutta myös elää nuoruutta, *reppuelämä* ja *itseensä panostaminen* pitää suunnitelmallisesti sijoittaa oikeaan elämänvaiheeseen. Periaatteessa mikään ei estäisi vanhempaa panostamaan itseensä, mutta jos aikoo olla hyvä vanhempi, on valmis asettamaan lapsen parhaan etusijalle. Pidentynyt nuoruus on siis lapsen parhaan näkökulmasta katsottuna lähes ainutkertainen tilaisuus *panostaa itseensä*. Tässä ajatuksessa individualistinen ja familistinen ajattelu yhdistyvät kiinnostavalla tavalla: koska lapsen paras muodostuu hyvän vanhemmuuden kriteeriksi, sitä vaarantava toiminta pitää hoitaa pois päiväjärjestyksestä ennen perheen perustamista. Näin täytyy toimia myös sen vuoksi, että tuo lapsen parhaan kanssa ristiriidassa oleva vapaus kuuluu nuoruuteen, eikä sitä voida seurauksitta ohittaa (ks. edellä s. 54-62). Nuoruuden vapaus on siis oman ja lapsen edun nimissä tiukasti rajattu tiettyyn elämänvaiheeseen. Familistiset ajatukset tunkeutuvat siis yllättäen pidentyneessä nuoruudessa elettyyn individualistiseen elämäntyyliin, jota on toisinaan virheellisesti ajateltu eletävän vain ”hauskuuden tähden” (esim. Raitanen 2001, 206).

Hyvä vanhemmuus on tärkeä kysymys osaltaan juuri siksi, että puutteellinen vanhemmuus uhkaa lapsen parasta. Samaan tapaan kuin julkiseen keskusteluun osallistuneet asiantuntijat pääaineistoni haastateltavat pitävät lasten ja nuorten oireilua ainakin osittain vanhempien vikana. Mediassa puidut nuorten väkivallan teot nostettiin esiin samassa yhteydessä kuin työhön sitoutuminen. Hanna (26) on miettinyt *just näitä kauhutapauksii... Siis just tää Eiran mafia ja sit oli se Heinojen murha ja kaikki nää miss kaikissa oli tavallaan niinku yhteinen tekijä tää että että nuoria, muka niin sanotusti hyvistä perheistä ja sit kuitenkin niinku tällast niinku tapahtuu, että...* Mediassa on kerrottu, että nuoret ovat perheistä, joissa ei päällisin puolin ole mitään erityisiä ongelmia. Perheet ovat *muka niin sanottuja hyviä perheitä*. Taustalla on ajatus, että oikeasti perheet eivät voi olla hyviä, jos tällaista tapahtuu. Toisin sanoen jos nuori tulisi aidosti hyvästä perheestä, jossa vanhemmat hoitaisivat tehtävänsä kunnialla, ei tällaista tapahtuisi. Moisiin ongelmiin

liittyy *ihan varmasti* vanhempien *ajan puute* (Hanna 26) ja *arvojen vääristymä* (Peter 27). (vrt. Jallinoja 2002.)

Huonoa vanhemmuutta on tutkimuksissa esitetty syyksi muun muassa lasten syömishäiriöihin, väkivaltaiseen käyttäytymiseen, koulutyössä epäonnistumiseen, masennukseen, alhaiseen älykkyydosamäärään ja erilaisiin psykologisiin vaurioihin (Furedi 2000, 41-42). Vaikka emme haastatteluissa käyneetkään laajemmin keskustelua huonon vanhemmuuden seurauksista, kysyin, minkälainen ihminen ei kerta kaikkiaan sopisi vanhemmaksi. Esimerkiksi *Huumevanhemmat, pedofilivanhemmat, juoppovanhemmat, myöhästelevät vanhemmat, bisnesvanhemmat, joilla ei oo aikaa lapsilleen* ovat *aika järkkyjä tapauksia* (Tomi 24), eikä sellaisia vanhempia pitäisi olla lainkaan. Vanhempi ei myöskään saa olla *sellanen, joka jatkaa vaan silleen, silleen omaa, omaa juttua niinkun ennenkin, ihan kun mitään ei ois tapahtunu*, koska se, jos jokin on pielessä ei ole *sen lapsen syy* (Timo 28, 2 lasta). Muita haastateltavien listaamia huonon vanhemman ominaisuuksia ovat muun muassa vastuuntunnottomuus, lyhyt pinna, kykenemättömyys asettaa rajoja, hyssyttely, samojen virheiden toistelu, kiireisyys, välinpitämättömyys, toistuva poissaolo lapsen tarpeesta huolimatta, periksi antaminen, epäjohdonmukaisuus tai lapsen käyttäminen vanhempien välisen riidan välikappaleena. Edellisten lisäksi itsekokeskeisen, vastuuttoman tai työhön liiaksi sitoutuneen ihmisen ei lapsen parhaan nimissä pitäisi ryhtyä vanhemmaksi lainkaan.

Ongelmaksi muodostuu, että huonon vanhemmuuden pitkstä listasta moni meistä voi poimia joitain itseään kuvaavia ominaisuuksia. Janikin (27) huomaa vanhemmuudelle asetettujen vaatimusten olevan kohtuuttomia ja huomauttaa, että *meissä jokaisessahan on aina sellasia juttuja, joka joka on... yks ihan mikä tahansa piirre, minkälainen ei sais olla ehdottomasti*. Koska kukaan ei sinänsä ole jo valmiiksi sopiva vanhemmaksi, on tärkeää, että *siit ei tuu liiaan hallitsevaa siit... tästä huonosta puolesta*. Siksi vanhemmaksi ryhtyessään *pitäs vaan olla sinut itses kanssa*. Näin ollen riittävän hyväksi vanhemmaksi yltyä se, joka on *tasapainossa itensä kanssa* (Riina 25). Tämä tarkoittaa sitä, että *ei oo mitään kauheeta kriisiä oman elämänsä kanssa siin vaiheessa* (Riina, 25), kun perhettä ryhdytään perustamaan. Näin sanoessaan Jani ja Riina selittävät samalla, miksi pidentyneessä nuoruudessa on niin suuri tarve löytää itsensä: vaikka muuten ei täyttäisikään kaikkia ”hyvän vanhemman” kriteerejä, vanhemman on vähintään täytynyt aikuistua (ks. edellä s. 69-70).

Vaikuttaa siltä, että haastateltavani ovat sisäistäneet julkisen keskustelun sanoman lasten pahoinvoinnista ja vanhemmuuden puutteesta. Olen edellä (s. 62-63) analysoinut haastattelupuheen ja median välistä suhdetta. Toisiin suuntautuvien ihmisten suhde ulkomaailmaan ja toisiin on joukkotiedotuksen räjähdysmäisen kasvun vuoksi yhä useammin median välittämä. Yhteiskunnassa, jossa sosiaalinen pärjääminen on tärkeää, ihmiset herkistyvät vastaanottamaan median välittämiä viestejä. (ks. Riesman 2001, 20-21.) Mediassa lapsi näyttäytyy haavoittuvana olentona (ks. myös Furedi 2001), jonka suojaaminen uhkaavalta maailmalta on vastuullisten vanhempien tehtävä. Siinä mielessä vanhemmuudesta tulee sittenkin suorittamisen alue. Oinonen (2001, 121) on suomalaisia ja espanjalaisia nuoria tutkiessaan todennut, että vanhempiin kohdistuva vaatimustaso on viime aikoina noussut niin jyrkästi, että epävarmuus sen saavuttamisesta saa nuoret siirtämään vanhemmuuden entistä myöhemmäksi tai hylkäämään sen kokonaan. Elina (26) kertookin olevansa epävarma siitä, *osaako sitä sit olla hyvä äiti*. Nykyisin *puhutaan niin paljon siitä, että et miten pitäis lapset kasvattaa tavallaan*, moinen keskustelu *asettaa omat paineensa siihen, et miten se homman sitten ite oikeesti hoitaa* (Elina, 26). Elina antaa elävän todistuksen siitä, että lapsen kasvatuksesta käyty laaja keskustelu ei välttämättä edistä hyvää vanhemmuutta, vaan asettaa siihen lisää *paineita*.

Tomi (24) on nähnyt pahoinvoivia lapsia työssään päiväkodissa ja pelkää, että *ku näki sitä kaikkee paskaa, mitä siellä oli, ni pyrkii ite olemaan täydellinen van-vanhempi*. Se olisi kuitenkin *yksi isoimmista virheistä*, minkä vanhempi voi tehdä. Oikeastaan *kukaan ei sais olla täydellinen vanhempi, et sillä tavalla meidänhän täytyy olla esimerkkejä ja kuka helkutti on täydellinen* (Tomi, 24). Samalla, kun Tomi tiedostaa, että täydellisyyteen pyrkiminen ei kannata, hän silti pelkää, että saattaisi itse toimia niin. Vanhemmuus näyttäytyy niin vastuullisena ja ristiriitaisenakin tehtävänä, että siinä suoriutumisen paine voi johtaa vanhemmuudessa tehtäviin virheisiin. Tomi (24) kertoo myös tavanneensa työssään lapsia, joilla oli psyykkisiä ongelmia ja jotka ovat käyttäytyneet väkivaltaisesti häntä kohtaan. Siinä vaiheessa hän on ajatellut, *et no okei se on pelko, et jos mulle tulee pentu, joka on tollanen, ni voi helvetti, et mitähän mä nyt täs näin*. Vaikka Tomi esittääkin aika äärimmäisen esimerkin lapsen pahoinvoinnista, ajatuskulku noudattelee hyvin paljon vanhemmuuden determinismisiä ja asiantuntijoiden julkisessa keskustelussa esiin tuomaa viestiä: lapsen kasvattaminen on niin haasteellinen tehtävä, että siinä epäonnistuminen on mahdollista. Vanhemmuudessa pätee jonkinlainen tulosvastuullisuus, hyvän vanhemman tulos on hyvinvoiva lapsi. Pahoinvoiva lapsi tai nuori on vanhemman syy.

Riina (25) kantaa huolta siitä, *et miten pystyy kasvattaaan... no periaattees uuden ihmisen ja miten sitte... et onnistuuks siin jotenki, että saaks, tai niinku että et mitä jos mun lapsesta tulee...* vaikka kaikkeni yritin, ni silti se niinku jotenki, et et se ei ookaan onnellinen elämässään. Lapsi on niin haavoittuvainen olento (Furedi 2000) ja maailma niin paha (Bennet 2001), että vaikka vanhempi *yrittäisi kaikkensa*, se ei välttämättä riitä vanhemmuudessa onnistumisessa. Tätä taustaa vasten vanhemmuuteen ryhtyminen on jo sinänsä todellinen riski, jossa on kokonaisia ihmishenkiä liossa mutta jonka vaikutuksia ei pysty etukäteen mitenkään kalkyloimaan. Vanhemmuus alkaa näyttää uhkarohkealta taistelulta tuulimylyjä vastaan, jossa voi *onnistua* vain ihmeen kaupalla.

Vanhemmuutta koskevat ajatukset ovat ambivalentteja: yhtäältä ajatellaan, että lapsen kanssa pärjää *maalaisjärjellä*, toisaalta hyvän vanhemman pitäisi antaa kaikkensa lapsen parhaaksi. Vaikka vanhempana täytyy toimia pitkälti *lapsen ehdoilla*, silti vanhemmilla täytyy olla aikaa myös parisuhteelle ja itselleen. Analysoin seuraavassa ensimmäisessä haastattelussa käytyä keskustelua, jonka perusteella perheen perustaminen hirvittää myös siksi, että oman, lapsen ja parisuhteen tarpeiden toteuttaminen samassa elämässä on *mahdoton yhtälö*. Siksikin vanhemmuudesta suoriutuminen näyttää todelliselta haasteelta:

Hanna (26): Niin niin, et sinänsä niinku se *se kaikki aika niinku annettuna sille lapselle...* että sinänsä *se vanhempien kahdenkeskinen aika on hirveen perusteltua*, koska se ajaa just sitä... tavallaan just sitä samaa asiaa, mut vaan eri kautta... *Mitä paremmin vanhemmat voi keskenään, ni sitä paremmin se lapsikin sitte voi...*

Kirsi (26): Mm-mm taas sitte se että vanhemmat voi hyvin, ni tarvii *molemmat kumminki omaaki aikaa...*

Hanna (26): Joo...

Peter (27): ... kinkkinen juttu. Mut jos *ne pystyy ne kaikki sovittaa yhteen*, ni sillon varmaan on asiat... Sillon ollaan varmaan niinku *täydellisen suhteen ja perheen niinku juurilla*

Hanna (26): Se varmaan onki tosi vaikeeta, jos aattelee, niinku että et *kaikilla ois omaa aikaa, sitte ois vanhemmilla kahdenkeskistä aikaa ja sitte ois vielä perheen yhteistä aikaa...*

Peter (27): Sitte *lapsilla täytyy olla aikaa kummankin vanhemman kanssa yksin ja kaksin...* (naurua) kimpassa ja näin... ja sit *pitäs vielä käydä kummanki luultavasti töissä ja...ja kehittää itteensä monella muulla tavalla ja*

Hanna (26): Joo (nauraa)

Peter (27): Kyllähän tää rupee oleen semmonen...

Kirsi (26) ja Hanna (26) yhteen ääneen: *mahdoton yhtälö!*

Peter (27): Yhtälö...

Kirsi (26): *Et taas siirty se lasten teko parilla vuodella...*

Joonas (25): Toi on se *kauhuskenaario! Ei lapsia!*

Peter (27): Tää on se yhtälö, joka on niinku tiedossa. Sen takia mä niinku oonki pohdiskellu, että niinku että et tässä vaiheessa elämää ja hyvin pitkäksi aikaa eteenpäinki, ni se mistä on helpoin luopuu on kumminki se lapsi sitte niinku.

Perheettömien haastateltavien käymä keskustelu eri tarpeiden yhteensovittamisen vaikeudesta lähtee liikkeelle yksinelävän Hannan (26) perusteluista, miksi vanhemmilla pitäisi olla lapsen tulon jälkeenkin kahdenkeskistä aikaa. Hanna tuntuu ensimmäisen puheenvuoronsa alussa miettivän, että *kaikki aika annettuna lapselle* ei ole hyvä asia. Haastattelussa oli puhuttu paljon lapsen ehdoilla elämisestä. Hanna, joka siis hyväksyy julkisessa keskustelussa rakentuneen lapsen parasta koskevan normin – väitän nimittäin, että yhteisessä huolella lasten ja nuorten pahoinvoinnista lapsen parhaasta on jo tullut puheen tasolla normi – pyrkii suhteellistamaan sitä tuomalla esiin, että vanhempien tarpeiden toteutuminen on juuri lapsen parhaan vuoksi *hirveen perusteltua*.

Kirsi (26) on samanmielinen Hannan kanssa ja jatkaa Hannan ajatusta toteamalla, että myös ihan *oma aika* on vanhemmille tarpeen. Tämän Hanna vahvistaa todeksi. Peter (27) mainitsee kaiken toteutumisen samanaikaseksi olevan *kinkkinen juttu*. Jos ajankäytön ongelman pystyy ratkaisemaan, on jopa *täydellisen suhteen ja perheen juurilla*. Näin *täydellisyys* määrittyy kykynä sovittaa yhteen eri elämänalueita, jotka päällisin puolin ovat ristiriitaisessa suhteessa toisiinsa. Hanna on Peterin kanssa yhtä mieltä. Sitten seuraa ylilyönti: Peter alkaa naureskellen luetella, että *töissäkin pitäisi käydä* ja kaikilla mahdollisilla tavoilla *itseään kehittää*. Muutkin alkavat nauraa. Sitten Hanna, Peter ja avoliitossa elävä Kirsi (26) toteavat yhdessä tuumin, että kaikkien näiden tarpeiden toteutuminen on *mahdoton yhtälö*. Nyt keskustelua käydään toinen toistaan yllyttäen ja naureskellen.

Kirsi (26) tekee toisen, mutta paljastavan ylilyönnin: *taas siirty se lasten teko parilla vuodella*. Rivien välistä voi lukea, että lasten tekeminen siirtyy tästä, mutta myös monesta muustakin syystä. Seurustelusuhhteessa oleva Joonas (25), joka on muuten seurannut keskustelua vierestä, jatkaa Kirsin ylilyöntiä huudahtamalla, että tämä on se *kauhuskenaario*, jonka vuoksi lapsia ei kannata hankkia. Peter kuitenkin vakavoituu lopuksi ja kertoo, että ihan oikeasti tämä on se syy, minkä vuoksi hän ei edes halua ajatella

lapsen hankkimista nyt tai pitkään aikaan. Jos jotain täytyy tuosta *mahdottomasta yhtälöstä* valita pois, niin se on lapsi.

Perheen perustamisen vaikeus on siinä, että siihen liittyy monia vaikeasti yhteen sovitettavia normeja ja tarpeita. Aika on yhteismitallinen, minkä vuoksi sen avulla on helppo suhteuttaa toisiinsa erilaisia asioita, jotka vaativat huomiota samalla kertaa (Jallinoja 2000, 119) Vastuullisen vanhemman on ensinnä huomioitava lapsen tarpeet. Oman ajan tarve ei kuitenkaan rajaudu nuoruuteen, vaan jatkuu myös perheessä. Parisuhdekin tarvitsee perheen myötä oikeastaan entistä enemmän huolenpitoa (ks. edellä s. 83). Ajan antaminen työlle on elämän realiteetti, mutta myös itsensä kehittämisen väline. Vanhemman elämä näyttää etukäteen katsottuna mahdottomia suorituksia vaativalta koordinaatiotyöltä. Vaikka edellä analysoitua keskustelua käytiinkin pilke silmäkulmassa, näyttää kuitenkin siltä, että perhe-elämästä suoriutuminen kaikkien elämänalueiden ristipaineessa hirvittää. Vanhemmuudesta suoriutumisen pelko ei siis kohdistu pelkästään vanhemmuuteen liitettyyn vastuuseen, vaan yleisemminkin elämäntapaan.

Hyvää vanhemmuutta pohditaan ja peräänkuulutetaan entistä enemmän, koska nyt lasten ajatellaan voivan pahoin ja puutteellisen vanhemmuuden olevan yksi keskeisimmistä syistä tähän pahoinvointiin. Vanhemmuuden ”parantuminen” on näin ollen ainakin asiantuntijoiden mielestä ratkaisu lasten pahoinvoinnin ongelmaan. Haastateltavilleni, samoin kuin sivuaineiston tavallisille vanhemmille asiantuntijoiden viesti on mennyt perille – ehkä liiankin hyvin: hyvä vanhemmuus merkitsee etukäteen katsottuna niin haastavaa koordinoitua ja painavaa vastuuta, että siinä epäonnistuminen on todellinen riski. Hyvä lapsuus ja vastuullinen vanhemmuus edellyttävät siksi lastenhankinnan ja jopa nuoruuden huolellista suunnittelua. *Oikea aika* perheen perustamiseksi tarkoittaa siis aikaa, jolloin omaan henkilökohtaiseen elämään kohdistuvien uhkien torjumisen lisäksi vanhempana epäonnistumisen riski on minimoitu ja kaikki mahdolliset resurssit ovat käytössä. (ks. Oinonen 2001, 121.) Silti ”lapselle on tarjottava pakostakin puutteellinen alku” niin kuin Cia Kiiskinen omakohtaisessa kirjassaan *Äitiyspakkaus* toteaa³. Tästä näkökulmasta katsottuna tunteen merkitys vastuunkantoon kohdistuvan ambivalenssin ratkaisuna avautuu uudella tavalla: kenties tunteen merkitys perheen perustamista koskevassa päätöksenteossa on niin suuri juuri siksi, että vanhemmuuteen liittyviä riskejä on vaikea, ellei mahdoton minimoida. Vaikka tunne ei poista vanhemmuuteen liittyviä

³ Kiiskinen Cia (2001): *Äitiyspakkaus*. Porvoo – Juva – Helsinki: WSOY.

riskejä, se rohkaisee lastenhankintaan siihen liittyvistä riskeistä huolimatta ja siten ratkaisee ambivalenssin riskitietoisuutta paremmin (ks. tunteesta ambivalenssin ratkaisijana edellä s. 74-78).

9 Perhe – vastakohtaisten kuvitelmiä leikkauspiste

Perheen perustaminen on perheettömille haasteltaville niin henkilökohtainen uhka kuin mahdolliseen epäonnistumiseen johtava yritysikin. Jo edellä esitetyn perusteella perhe näyttäytyy jopa potentiaalisena *katastrofina*. Samanaikaisesti sitä pidetään kaikesta huolimatta henkilökohtaisen onnen ja elämänsisällön tuojana. Perhe näyttää nykyisin olevan vastakohtaisten kuvitelmiä leikkauspiste, jossa pahimmat pelot ja hartaimmat toiveet kohtaavat. Tässä luvussa analysoin tätä perhettä koskevien kuvitelmiä vastakohtaisuutta John Gillisin (1996) kuvitellun perheen käsitteen avulla.

Jallinoja (2000, 162) on esittänyt, että mediassa kerrotut omakohtaiset avioerokertomukset noudattelevat katastrofin ominaispiirteitä. Tutustuessani pääaineistooni lähemmin, en voinut välttyä ajatukselta, että myös itse perhettä koskevassa haastattelupuheessa on selvästi katastrofin aineksia. Perhe ei näyttäytynyt potentiaalisena katastrofina vain perheettömille haasteltaville, vaan myös perheellisille, jotka kuitenkin kertoivat pääsääntöisesti omasta perhe-elämästään positiivisessa valossa. Haasteltavien kohdalla kyse ei siis ole toteutuneesta katastrofista, vaan potentiaalisesta sellaisesta. He saattoivat myös itse pyrkiä sanoutumaan irti katastrofin ajatuksesta, mutta olennaista on, että se oli asia, johon he joutuivat ottamaan jonkinlaisen position. Katastrofia perheestä rakentavat niin individualistiset arvostukset kuin julkinen keskustelu lasten ja nuorten pahoinvoinnistakin. Näkökulmaa on tuotu esiin myös useissa omakohtaisissa vanhemmuutta käsittelevissä kirjoissa⁴, jotka ovat ilmestyneet viimeisen parin vuoden aikana. Aihetta on siis jollakin tavalla ollut ilmassa viime vuosina.

Bergerin (1999) mukaan katastrofin perusluonne on se, että jokin asia loppuu kertakaikkisesti. Perheen katastrofiluonne ilmenee perheettömien puheessa ilmauksina, kuten *eihän elämän tarvitse siihen loppua, et sä hankit lapsia* (Elina, 26) tai toivomuksena, että *elämä voisi jatkua* (Riina, 25) vielä perheellisenäkin. Jos emme ajattelisi, että perheen perustamisen myötä elämä voi jossain merkittävässä mielessä loppua, ei olisi mitään tarvetta toivoa, että *elämä voisi jatkua*. Etukäteen katsottuna lastenhankinnassa on perheettömille todellakin kysymys kertakaikkisesta lopusta: perheen myötä nuoruus ja vapaus loppuvat lopullisesti (ks. edellä s. 46). Tilalle tulee vastuu. Monille vapaus ja nuoruus määrittelevät niin keskeisesti omaa elämää, että ne itse asiassa merkitsevät itse

⁴ Perheen katastrofaalisia piirteitä on viime vuosina käsitelty mm. Juhani Seppäsen kirjassa *Ensimmäinen sana on isä*, Cia Kiiskisen *Äitiyspakkauksessa* sekä Anna-Leena Härkösen *Heikosti positiivisessa*.

elämää. Jos sitten vapaus ja nuoruus loppuvat väistämättä lasten myötä, myös elämä siinä muodossa kuin se ymmärretään, loppuu.

Alussa lainaamani Juhani Seppänen ei ole ainoa, jonka mielestä perhe-elämä näyttää ulkoapäin katsottuna helvetiltä. Hannakin (26) on kauhistellut perheellisten ystäviensä elämäntilannetta: *Et et toi oon kauheen kuulosta, että niinku kaikki just se ajan puute tavallaan, sit se väsymys, niinku siit kaikesta valvomisesta ja siitä ja sitte kyl mua ainaki välill ahdistaa myös se, että niinku ku kattoo niinku naisii, ketkä on kotona.* Hannan tuttujen kertoma perhe-elämästä on *kauheen kuulosta*. Vaikka kukaan ei pakotakaan jäämään kotiin lapsen kanssa, niin elämä saattaa hänen mukaansa silti *väkisin ajautua* kauhua herättävään pisteeseen, jossa *sul ei niinku oo muuta puhuttavaa, ku ne lapset...* *Tää ois niinku kauhuskenaario.* (Hanna, 26.) Aikaisemmin Hanna kauhisteli nuorten tekemiä väkivallantekoja ja ajatteli sen liittyvän vanhempien ajan puutteeseen (ks. edellä s. 89). Tätä taustaa vasten Hanna olisi äitinä hyvin ristiriitaisessa tilanteessa: hyvän vanhemman velvollisuus on antaa lapselleen aikaa ja läsnäoloa, mutta samalla lasten ympärillä pyörivä elämä on *kauhuskenaario*.

Vaikka perheelliset haastateltavat vakuuttavat, että perhe-elämä ei ole niin *kauheeta* kuin miltä se päälle päin näyttää, myös heidän puheessaan rakentuu kuva perheestä potentiaalisena katastrofina. Olennaisinta perhettä puolustavassa puheessa on se, että siinä on otettava kantaa kulttuurissamme kummittelevaan ajatukseen perheestä katastrofina. Lastenhankinta muuttaa perheellistenkin mielestä elämää ihan väistämättä: *elämä ei missään nimess ihan samanlaisena säily* (Kristiina 28, 1 lapsi). Perheelliset siis vahvistavat perheettömien pelon siitä, että jotakin loppuu väistämättä. Lohdutusta perhettä suunnitteleville kuitenkin tuo, *ettei niinku... et kaikki loppuu tyystin... ei se nyt ihan järkyttäväks muutu* (Kristiina, 28, 1 lapsi). Elämä ei siis Kristiinan mukaan lopu siihen, että tulee lapsia, eikä muutu edes *ihan järkyttäväksi*. Jonkinlaisena elämä voi siis jatkua perheestä huolimatta. Rivien välistä voi silti lukea, että silloin, kun *kaikki* ei lopu *ihan tyystin*, niin jotakin loppuu kuitenkin. Samaan tapaan, jos elämä ei muutu *ihan järkyttäväksi*, se voi muuttua ainakin jonkin verran *järkyttäväksi*. Vaikka Kristiina ei itse olisikaan tätä mieltä, tulee hän paljastaneeksi, että näin meillä on tapana ajatella tai ainakin pelätä. Tätä tulkintaa vahvistaa Samin (26, 1 lapsi) kertoma, että *me odotettiin* (perhe-elämästä) *vähän niinku pahempaa, jos voi sanoa pahempaa, mut siis niinku...* Samilla on alle vuoden ikäinen lapsi, jonka syntymä ei muuttanutkaan elämää niin *pahaan* suuntaan kuin oltiin pelätty. Sami jää miettimään itsekin, voiko perheen perustamisen yhteydessä

käyttää ilmaisua *paha*. Jostakin kulttuurisesta varastosta sana kuitenkin löytyi ilman sen kummempaa harkintaa.

Perhettä koskevat uhkakuvat saavat siis äärimmäisen muotonsa ajatuksessa perheestä katastrofina. Perheen katastrofaalisuus määrittyy suhteessa perheen ulkopuolisiin tekijöihin, joiden kanssa vastahankaan lapsen paras asettuu. Toisaalta myös julkisessa keskustelussa ruodittu lasten ja nuorten pahoinvointi ylläpitää kuvaa perheestä potentiaalisena katastrofin tapahtumapaikkana. Furedi (1997, 52-53) kuitenkin huomauttaa, että huolimatta siitä, että medially on suuri merkitys riskitietoisuuden luomisessa, median reaktio on enemmän riskitietoisuuden oire kuin sen syy. Media nimittäin poimii aiheensa ja näkökulmansa tosielämästä löytämistään aineksista (ks. Tester 2001, 63). Siksi median syyttäminen perheen mustamaalaamisesta ohittaa varsinaisen kysymyksen siitä, miksi aihetta on nykyisin ilmassa.

Kaikesta huolimatta haastateltavat toivovat, että perhe ei muodostuisi katastrofiksi. He haluavat ajatella hyvää perheestä ja toivovat lasten merkityksellistävän oman henkilökohtaisen elämän. On vaikea ymmärtää, miten perheestä voidaan samanaikaisesti puhua niin vastakohtaisesti. Haastateltavat itse selittävät tämän hetken negatiivisia näkemyksiään sillä, nyt *ei oo sitä niinku tavallaan sitä iloa (perheestä), ni tietty me nähdään niinku vaan niitä menetyksiä*. Usko siihen, että loppujen lopuksi lasten tuottama ilo todella kompensoi niin paljon, että et sen jälkeen, et ku on sen ilon saanu, ni ei enää vaihtas sitä (Hanna, 26.). Toisin sanoen vaikka voi tuntea menettävänsä lähes koko elämän, niin tilalle tulee jotain vielä paljon arvokkaampaa, jonka koettuaan ei enää haluaisi entistä elämänsä takaisin.

Perheettömät haastateltavat kuvailevat monisanaisesti, minkälaisia iloja perhe tuo tullessaan. Lapsi on vaan yks lahja (Hanna, 26), joka tuo tietyn sisällön, tarkoituksen omalle elämälle (Elina, 26). Beckin & Beck-Gernsheimin (1995, 107-108) mukaan lapsi tarjoaa kiinnekohdan yksilön elämälle ja voi merkityksellisyydessään muodostua koko yksityisen olemassaolon ytimeksi. Haastateltavani puhuvat lapsesta juuri tähän tapaan. Elinan kertoman mukaan lapsi ei pelkästään tuo jotain lisää omaan elämään, vaan oikeastaan antaa sille koko sisällön. Lapsen kautta voi myös jatkaa omaa elämää (Sanna, 23 & Tomi 24) ja pystyy ehkä ihan eri tavalla antamaan ja myös varmaan lapselta saamaan (Elina, 26). Vuorovaikutus lapsen kanssa on siis jotenkin erilaista kuin aikuisen. Lapsi edustaa elämän ”luonnollisuutta”, siksi lapsen kautta voi hetkeksi unohtaa kognitiivisen ja tavoitehakuksen maailman ja elää vahvasti tunteilla (mts.106). Lapset

tuovat myös *siihen parisuhteeseen, niinku ihan toisenlaista syvyyttä ja ja ja sitoutumista ja sitte semmosta niinkun...niin... jotain yhteistä jakamista* (Hanna, 26). Näin ollen lapsi ei siis ole parisuhteelle pelkästään potentiaalinen uhka (ks. edellä s. 83), vaan voi myös myös entisestään vahvistaa suhdetta. Vanhemmalle itselleen lapset tuovat *iloa, kultaisia hetkiä ja varauksetonta rakkautta* (Elina, 26). Perheen ajatellaan myös muodostuvan *yhdeksi elämän suurimmista saavutuksista*, koska omat lapset ovat *hienoja, puhtaasti hienoja asioita* (Elina, 26). Tämän näkemyksen mukaan vanhemmat ovat ikään kuin taiteilijoita, jotka luovat jotakin puhdasta ja kaunista. Voisi kuvitella, että tehtävään, jossa voi luoda *puhtaasti hienoja asioita* olisi ennemmin hinkua kuin vastahankaisuutta.

Perheen houkuttelevuutta lisää entisestään myös se, että vanhempana oppii paljon sellaista, mitä ei muuten voisi oppia: lapsi *kasvattaa myös niitä vanhempia niinkun sellasella tavalla, niinkun, et antaa myös semmosta kasvua, mitä ei ehkä muuten niinku ehkä voi edes kasvaa, ellei sulla sit niinku oo* (lapsia)... (Hanna, 26). Peterkin (27), joka ei suunnittele perhettä, tunnustaa, että *jos kävis niin, et mä en ikinä lapsia hommaisi, niin uskon, että jostain jäis varmasti paitsi, monestakin asiasta*. Lapset toimivat siis myös individualistisen henkisen kasvun alullepanijoina. Tamminen (2002) on esittänyt, että lapsi vetää vanhemman ainutlaatuihin kasvuun, koska ehkä ensimmäistä kertaa kasvu tapahtuu toisen ehdoin. Siksi kasvun kokemus on aito, eikä siinä etukäteen voi tietää, mihin se johtaa. Perhe saa todellista suitsutusta perheettömiltä haastateltavilta.

Tästä hetkestä katsottuna ainoaksi ongelmaksi kuitenkin muodostuu, miten tilanteessa, jossa *nähdään niinku vaan niitä menetyksiä* (ks. edellä), uskalletaan luottaa siihen, että vanhemmuuden *ilon* saatuaan ei enää haluaisi vanhaa elämänsä takaisin. Lastenhankintaan ryhdyttäessä haastateltavien mielestä siihen liittyvät *miinukset on pitänyt käsitellä, ettei niitä murehdi... sen jälkeen se on sitä plussaa... se kääntyy sit jossain vaiheessa* (Kirsi, 26). Tilanne kääntyy siis silloin kun *miinukset on käsitelty*. Kännekohtan jälkeen *hyvät asiat* (vanhemmuudessa) *voittaa* (Joonas, 25). Käännekohtaan päästään sitten, kun nuoruutta on eletty tarpeeksi, koska on luonnollista, että elämässä *kaikella on tavallaan aikansa* (Matti, 28). Sitä, milloin tai miten kaikki *miinukset* voidaan käsitellä ei kerrota. Perheen perustaminen on ehdottoman valinnan paikka, jossa sen ei enää pitäisi tarkoittaa *luopumista mistään* (Matti, 28), siksi että *se on mun, mun oma valinta* (Hanna, 26). Oikeanlaisen valinnan tekeminen perheen kohdalla tarkoittaa siis sitä, että niitä asioita, jotka tulevat tuossa valinnassa ”poisvalituiksi” ei enää kuulu kaivata tai surra. Siksi valinnan pitää perustua varmuuden tunteeseen, jota odotellaan tulevaksi (ks. edellä s.).

Gillis (1996, xv) on esittänyt, että oikeastaan kaikilla ihmisillä on kaksi perhettä. Perhe, jossa elämme on ”todellinen” *eletty perheemme*. Toimintamme ja näkemyksemme eivät kuitenkaan perustu tähän elettyyn perheeseen, vaan siihen toiseen, jonka muodostamme myyttien, rituaalien ja mielikuvien varassa. Gillis kutsuu tätä toista perhettä *kuvitelluksi perheeksi*. Kuviteltu perhe ei koskaan aiheuta pettymyksiä, vaan tarjoaa aina hoivaa, tukea ja rakkautta. (Mp.)

Gillisin (mt.) oivallus kuvitellun perheen merkittävydestä tarjoaa hyvän analyysivälineen aineistossani ilmenneen perhettä koskevien kuvitelmien vastakohtaisuuden tulkintaan. Oikeastaan oman aineistoni perusteella kuviteltuja perheitä on kahdenlaisia: Gillisin kuvaamien ”onneloiden” lisäksi on myös kuviteltuja perheitä, jotka näyttävät todellisilta *kauhuskenaarioilta*. Myyttisessä kuvitelmassa perhe on *vaan yks lahja*, johon ei liity mitään *minuuksia*, toisessa kuvitelmassa puolestaan kaikki pelot käyvät toteen. Gillisin mukaan ihmiset elävät nimenomaan kuvitellun perheen mukaan (mt.). Perheettömillä haastateltavilla ei vielä edes ole elettyä perhettä, joten kuvitelmissa on sitäkin voimakkaampi vaikutus siihen, milloin eletty perhe tulee todeksi. Kun perheettömät katsovat muiden elettyä perhe-elämää ulkoapäin vailla omakohtaista myyttistä kuvitelmaa noista samoista perheistä, he näkevät perheen perustamisessa vain *niitä menetyksiä*.

Perhe potentiaalisena katastrofina on uskoakseni Jallinojan (2002) mainitsemassa perhettä ympäröivässä pelon ilmapiirissä rakentunut kollektiivinen kuvitelma perheestä, joka on pidentyneen nuoruuden kulttuurissa selvästi myyttistä kuvitelmaa voimakkaampi (vrt. Gillis 1996, 234). Tästä huolimatta myyttisestä perhekuvitelmasta halutaan edelleen pitää kiinni, koska tarve siihen on nykyisin ennen näkemättömän suuri. Ajassa, jolloin *itseä etsitään* mutta jossa *itsen löytäminen* ei ole ehkä koskaan mahdollista (ks. edellä s. 70-73), tarvitaan uusia myyttejä ja rituaaleja, joiden avulla selviydymme elämän pirstaloituneisuudesta. (Mt., 228-230.) Myyttinen kuviteltu perhe voisi tarjota suojan ristiriitaiselta ja jännitteiseltä todellisuudelta, mutta pelon ilmapiirissä rakentunut kuvitelma asettaa meidät päinvastoin kohtaamaan tuon ristiriitaisen todellisuuden, jonka ytimessä perhettä koskevat vastakohtaiset kuvitelmat ovat.

Suomalaisissa perhebarometreissa on toistuvasti ihmetelty, miksi suomalaisten perhettä koskevat ihanteet ja todellisuus eivät kohta. Myös siihen on kiinnitetty huomiota, että perhe perustetaan ihanneikää selvästi myöhemmin. (Reuna 1997; Paajanen 2002.) Gillisin kuvitellun perheen käsitteen avulla esitän ainestooni nojaten, että perhettä

koskevien ihanteiden ja todellisuuden välinen kuilu kertoo juuri edellä käsittelemästani kuviteltujen perheiden vastakohtaisuudesta.

Gillisin (1996, xvi, 226) mukaan ihminen ei pysty erottamaan kuviteltua perhettä eletystä perheestä ja vastaa erilaisiin kyselyihin siksi myyttisen kuvitelman mukaan. Kyselyihin vastatessa myyttinen kuvitelma voi korostua myös sosiaalisen toivottavuuden vuoksi. Gillis väittää, että ihminen toimii ja ajattelee paljolti kuvitelmansa mukaan (mt., xv). Ajassamme elävä kollektiivinen kuvitelma perheestä luopumisen, potentiaalisen epäonnistumisen ja katastrofin tapahtumapaikkana on aineistoni perusteella pidentyneen nuoruuden kulttuurissa myyttistä kuvitelmaa selvästi voimakkaampi. Lisäksi perhettä koskevien kuvitelmien vastakohtaisuus tiedostetaan. Sitä *käännekohtaa*, jonka jälkeen kuvitellussa perheessä *hyvät asiat voittaa*, täytyy *odotetella* tulevaksi, koska myyttinen kuviteltu perhe on tuossa vastakkainasettelussa alakynnessä. Pidentynyt nuoruus ei siis ole aikalisä vain siksi, että aikuistuminen on ambivalentti prosessi (ks. edellä s. 77), vaan myös siksi, että perheessä leikkaavista vastakohtaisista kuvitelmista on muodostettava yhtenäisempi kuvitelma, jonka pohjalta perhettä voi ryhtyä perustamaan. Muotoilen nyt tunteen roolin lastenhankintaa koskevassa päätöksenteossa uudelleen: *käännekohta*, jossa perhettä koskeva myönteinen kuvitelma voittaa pidentyneen nuoruuden kulttuurissa vallitsevan negatiivisen kuvitelman, koetaan silloin, kun tunne ilmoittaa, että nyt on *oikea aika* perheelle. Vastakohtaisten kuviteltujen perheiden kamppailusta selvitään siis *vauvakuumeen* avulla. Seuraavassa ja tutkimuksen viimeisessä luvussa kokoan tutkimuksen keskeisimmät tulokset yhteen. Jatkan aineistoni perusteella myös niitä sosiologisia keskusteluja, joihin tämä tutkimus on ottanut osaa.

10 Johtopäätöksiä

Lähdin analyysissäni liikkeelle siitä usein esitetystä individualistisesta ajatuksesta, että nuoruus pidentyy henkilökohtaisen vapauden ja elämysten keskeisyyden vuoksi (ks. esim. Raitanen 2001; Relander 2000; Jallinoja 1998). Kukaan ei tänä päivänä ryhdy kiistämään, etteivätkö perinteet, normit ja tavat olisi entiseen verrattuna heikenneet. Menneisyys ei enää velvoita siinä mielessä kuin oli tapana (esim. Mead 1971; Riesman 2001; Beck & Beck-Gernsheim 1995, 2002; Ziehe 1991). Individuaalisuutta tarkastellessani tukeuduin muun muassa Beckin & Beck-Gernsheimin (1995, 2002), Giddesin (1991, 1995) ja Baumanin (1991, 1996) kirjoituksiin nyky-yhteiskunnasta. Nuoruutta määritteleväksi tekijäksi nousi *vapaus*, jonka keskeiseksi edellytykseksi muodostui omaa toimintaa rajoittavien sidosten poissaolo. Vapautta pidetään mahdollisuutena itsenäistyä ja ennen kaikkea hankkia erilaisia kokemuksia ja elämyksiä. Esitin elämysten kaipuun noudattavan kulutuslogiikkaa ja nuoruuden pidentyvän myös siksi, että ajatuksissa tulevaisuus voi aina tuoda tullessaan jotakin kiinnostavaa, jonka takia kannattaa pysytellä vapaana.

Vaikka individualistinen näkökulma osoittautuikin keskeiseksi nuoruuden pidentymisen ymmärtämisessä, jouduin etsimään apua nuoruuden keskeisten piirteiden selvittämiseen myös individualismiin kriittisesti suhtautuvasta kirjallisuudesta. Individualisaatiota käsittelevien teorioiden ongelma on, että vaikka ne tunnustavat, että yksilöllistyminen ei tarkoita kaiken normatiivisuuden katoamista, ne tuskin sivuavat sitä, mikä ei ole yksilöllistä (ks. esim. Furedi 1997, 141). Nuoruutta koskevassa luvussa väitin, että nuoruuden vapautta eletään myös siksi, että siitä on tullut normi. Vapaus ei siis olekaan pelkästään mahdollisuus, vaan sitä myös *kuuluu* elää. Vapauden normatiivisuutta analysoidessani otin avukseni Riesmanin (2001) toisiin suuntautuvan sosiaalisen luonnetyypin käsitteen, joka mahdollistaa normatiivisuuden tarkastelun sosiaalisen pitämisen ja pärjäämisen kautta yksilön toimijuutta mitätöimättä. Riesmanin avulla saatoin siis analysoida nuoruuden vapauden normia löyhän sosiaalisuuden näkökulmasta, jossa yksilöiden toimintaa selitetään heidän toimintansa sosiaalisen orientaation avulla.

Nuoruuden näkökulmasta katsottuna tutkimuksen keskeiset tulokset kytkeytyvät vapauden luonteeseen. Perheen perustaminen ei houkuttele alle kolmikymppisiä koulutettuja naisia ja miehiä, koska siinä kulttuuri-ilmapiirissä, jossa he elävät, vapautta pidetään itsestäänselvästi myönteisenä asiana. Vapaus mahdollistaa monenlaisten

elämysten hankkimisen ja itsensä kehittämisen. Pitkällä tähtäimellä sitoutuminen ei kannata, koska koskaan ei voi tietää, minkälaisia vapautta edellyttäviä tilaisuuksia edessä vielä on. Siten haluttomuus hankkia lapsia kytkeytyy haluttomuuteen tehdä lopullisia ratkaisuja. Toisaalta nuoruuden vapautta ei kyseenalaisteta, koska tässä kulttuurissa perhe ei *kuulu* alle kolmikymppisten elämään. Tästä koulutetut nuoret aikuiset varmistuvat tarkkailemalla vertaisten tekemiä valintoja. Kun nuoruus muidenkin kohdalla pidentyy, on ymmärrettävästi helppo jatkaa myös omaa vapaata elämää. Nuoruuden pidentyminen on normaalia ja sosiaalisesti suotavaa.

Aikuistumista käsittelevässä luvussa tarkastelin *vastuuta* aikuistumisen kriteerinä sekä aikuistumiseen liittyvää ambivalenssia. Vaikka meillä on tapana ajatella, että aikuisuus seuraa nuoruutta luontevana elämänvaiheena, paljastui, että aikuistumiselle asetettujen kriteerien toteutuminen on todellisuudessa epätodennäköistä, ellei mahdotonta (ks. esim. Hoikkala 1993). Aikuisuutta ja vanhemmuutta määrittelee vastuu, jonka kyvykkään kantamisen katsotaan edellyttävän *itsensä löytämistä* ja varmuutta siitä, milloin on *oikea aika* perustaa perhe. Silloin voisi sanoa olevansa valmis ryhtymään vanhemmaksi. Ambivalentin tilanteesta tekee se, että tuota valmiutta ei ehkä koskaan tule, vaikka sitä aikuistumisen kriteereissä edellytetään.

Aikuistuminen tähtää refleksiivisin keinoin *sinuiksi itsensä kanssa* tulemiseen. Silloin yritetään kuunnella ja tunnistaa omia tunteita sekä rakentaa omaa minää refleksiivisesti suhteessa itseen ja toisiin (Giddens 1991). Toisaalta kuitenkin ollaan herkkiä myös toisilta välittyville viesteille ja monitoroidaan omaa käyttäytymistä ja ajattelua refleksiivisessä suhteessa toisiin (Riesman 2001). Refleksiivisyyttä on usein pidetty yksilöllistymisen toisena puolena (esim. Giddens 1991; 1995; Beck 1995), mutta väitän, että itse asiassa se on myös toisiin suuntautumisen kääntöpuoli. Oikeastaan kyse on vain painotuserosta. Yksilöllisyyttä korostavissa teorioissa refleksiivisyyttä käytetään minäprojektin välineenä (esim. Giddens 1991); toisiin suuntautumisen tapauksessa refleksiivisyys toimii välineenä löytää oma paikka suhteessa toisiin ja saavuttaa sosiaalista hyväksyntää. Molemmissa tapauksissa refleksiivisyyden avulla yritetään kiinnittää itsensä johonkin yhteiskunnassa, jonka rakenteet eivät merkittävästi tue yksilöiden valintoja.

Ongelmaksi kuitenkin muodostuu, että refleksiivisyys ikään kuin vetää meitä kahteen vastakkaiseen suuntaan. Suuntautuessamme toisiin kyky omien tunteiden tunnistamiseen heikkenee. Riesmanin (2001, 255-259) pelkona on, että pyrkiessään toistensa kanssa samankaltaisiksi ihmiset menettävät samalla kertaa sekä sosiaalisen

vapautensa että henkilökohtaisen autonomiansa, joka perustuu juuri oman sisäisyyden kunnioittamiseen. Myös Baumanin mukaan nyky-yhteiskunnan eksistentiaalinen olotila perustuu paradoksiin: yhtäältä yksilön on luotava ero oman persoonan ja epäpersoonallisen ulkoisen maailman välille, toisaalta ollakseen vakaa tuo ero tarvitsee sosiaalisen vahvistuksen. Toisin sanoen oma yksilöllisyys täytyy luoda tavalla, joka on sosiaalisesti hyväksytty. Näin taistelu yksilöitymisestä edellyttää sosiaalisia suhteita ja vahvistaa sosiaalista riippuvuutta. (Bauman 1991, 201.) Siksi *itsensä etsiminen*, jonka voi tulkita pyrkimykseksi löytää jotakin pysyvää yksilöllisyyttä, on ambivalentti yritys eikä tuota haluttua tulosta.

Koska omista elämänvalinnoista pitää tässä kulttuurissa itse kantaa *vastuuta* (ks. myös Bauman 1993; 1996; Beck & Beck-Gernsheim 1995; 2002; Giddens 1991;1995), epävarmoja valintoja ei kannata tehdä. Ellei ole *varma kaikista asioista* perheen perustaminen on *riskialtis* päätös. Ambivalenssi on epämiellyttävä kokemus, josta omasta elämänprojektistaan vastuussa olevan yksilön on päästävä eroon (Bauman 1991, 209). Perheen perustamista koskevan ambivalenssin ratkaisuksi nousee tämän tutkimuksen perusteella *tunne* siitä, että on *oikea aika* hankkia lapsi. Tunne ikäänkuin rohkaisee tekemään päätöksen ambivalenssista riippumatta. Omia tunteita reflektoidaan ja perheen perustamiseen rohkaisevia tunteita *odotellaan*. Oikeanlainen tunne tuottaa varmuutta, jota ei muuten potentiaalisesti äärettömien vaihtoehtojen maailmassa ole. Se antaa myös varmuutta minuuden tunnistamiseen ja siten mahdollistaa jonkinlaisen *itsensä löytämisen* kokemuksen (ks. Lupton 1998).

Aikuistumisen näkökulmasta katsottuna nuoruuden pidentyminen ei siis rajaudu kysymykseen vapaudesta, vaan osoittautui myös vaativaksi ajaksi, jolloin on kypsyttävä ja valmistauduttava lopullisiin valintoihin ja vanhemmuuden koviin haasteisiin. Pidentynyt nuoruus on siis eräänlainen aikalisä ennen lopullista aikuisuutta ja siihen liittyvää vastuuta. Silloin yritetään täyttää aikuistumiselle asetetut kriteerit, joihin omaa emotionaalista kypsyyttä ja kykyä ottaa vastuuta refleksiivisesti suhteutetaan. Refleksiivisyys näyttää olevan nimenomaan koulutetulle väestölle ominainen piirre, mutta kyse ei suinkaan ole kovin marginaalisesta ryhmästä, koska nykyisin lähes 40 % ikäluokasta saavuttaa korkea-asteen koulutuksen (esim. Väestön koulutus rakenne kunnittain 1999, 41)⁵. Refleksiivisyys suhteessa ihanteellisen aikuistumisen käsikirjoitukseen tekee aikuistumisesta todella

⁵ 30-34-vuotiaista, joiden kohdalla voi olettaa, että suhteellisen lopullinen koulutusaste on jo saavutettu, 39 % väestöstä kuuluu korkea-asteen koulutusryhmään.

haasteellisen prosessin, koska todellisuudessa tuo käsikirjoitus ei tahdo toteutua (ks. Hoikkala 1993). Aikuistuminen tarkoittaa siis myös *kovien tavoitteiden* aikaa, jolloin saa *itkee monta asiaa* ennen kuin ambivalenssi muuttuu siedettäväksi. Mutta mikä tekee vastuusta niin painavan, että pidentyneen nuoruuden aikalisä on tarpeellinen?

Perhettä koskevia uhkakuvia käsittelevässä luvussa väitin aineistojeni perusteella, että perheen perustaminen on riski kahdessa mielessä. Ensinnäkin se on henkilökohtainen riski siksi, että sen myötä tapahtuva muutos lopettaa vapauden ja uhkaa vapaan elämän pohjalta rakennettua minuutta. Henkilökohtaisen riskin siitä tekee myös se, että sillä on potentiaalisesti haitallisia vaikutuksia niin parisuhteeseen kuin työuraankin. Parisuhde saattaa mennä *pilalle*, jos lapsen hankkii vääränlaisen kumppanin kanssa. Siksi pitää itsenäistymisen, erinäisten parisuhdekokeilujen ja yhteisen arjen avulla varmistua oman kumppanin sopivuudesta. Parisuhteen riskinsietokyky ilmenee vasta yhdessä läpikäytyjen *kriisien* myötä. Työelämän epävarmuuden vuoksi perheen perustaminen on riski ennen kaikkea naiselle, jonka työuran jatkuvuutta epätasainen työnjako lastenhoidossa uhkaa. Myös perheen ja työn yhteen sovittaminen aiheuttaa huolta jo etukäteen eikä vähiten siksi, että työssä viihtyminen vanhemman kokemana voi uhata lapsen parasta.

Toiseksi perheen perustaminen tarkoittaa vanhemmuudessa epäonnistumisen riskiä. Vanhemmuus koetaan tehtäväksi, josta suoriutumisessa voi epäonnistua hirvittävin seurauksin. Siksi perheen perustaminen on henkilökohtaisen riskin lisäksi myös tulevan *lapsen parhaan* kannalta *riskialtis* päätös. Päätös perheen perustamisesta on kohtalokas hetki, joka ratkaisee tulevaisuuden ja uhkaa oman eksistenssin turvallisuutta (vrt. Giddens 1991, 112-114). Kohtalokkaasta hetkestä on vaikea selvitä yksin. Tukea omaan päätökseen haetaan aineistoni perusteella suuntautumalla toisiin, mutta Giddensin (mp.) mukaan myös asiantuntijuudesta. Asiantuntijat muistuttavat lasten ja nuorten pahoinvoinnista ja peräänkuuluttavat yhä vastuullisempaa vanhemmuutta. Tämä tekee jo nyt syntymättömistä lapsista henkilökohtaista vastuuta kantaville nuorille vanhemmuudesta entistä vaikeamman valinnan.

Perheen perustamisesta on aineistoni perusteella tullut moraalinen dilemma. Jotta voisi toimia vastuullisesti, pitäisi tuntea olevansa valmis vanhemmuuteen. Todellista valmiutta vastuulliseen vanhemmuuteen siten kuin se aineistoissani on määritelty ei silti ehkä koskaan tule. Julkinen keskustelu ja asiantuntijoiden moniääninen ehdottomuus ylläpitävät perheen yllä pelon ilmapiiriä (vrt. Jallinoja 2002). Haastateltavat haluavat olla hyviä vanhempia ja elää *lasten ehdoilla*. Mutta he eivät ole varmoja vanhemmuudessa

onnistumisesta. Siksi perheen perustaminen pelottaa. Bauman (1993, 17-21) luonnehtii nykyajan moraalista ilmapiiriä pluralistiseksi. Moraalisista valinnoista tulee vaikeita, koska auktoriteettiin perustuvia yksiselitteisiä moraalisääntöjä ei enää ole. Moraalisääntöjä kyllä on, mutta ne ovat moninaisia ja keskenään ristiriitaisia. Siksi valinta jää yksin yksilölle. (Mp.) Universaalien moraalien sijaan valinnoista tulee henkilökohtaisia ja ne perustuvat moraaliseen intuitioon, eräänlaiseen tunteeseen siitä, että toimii oikein (mt., 33). Ehkä juuri siksi tunnetta siitä, että on *oikea aika* perheelle, odotetaan niin kiihkeästi.

Lastenhankinnan myötä tapahtuvien elämänmuutosten ja hyvän vanhemmuuden vaatimusten näkökulmasta perheen perustaminen ei houkuttele, koska siihen liittyy monia uhkakuvia, jotka toteutuessaan muodostuvat todelliseksi katastrofiksi niin oman elämän kuin syntymättömän lapsenkin kannalta. Edellisessä luvussa esitin, että meillä on kahdenlaisia kuvitelmia perheestä. Pidentyneen nuoruuden kuvitelman mukaan perhe on katastrofi, jonka myötä elämä siinä muodossa, kun se pidentyneen nuoruuden kulttuurissa määritellään, loppuu väistämättä. Silti myös Gillisin (1996) mainitsema myyttinen kuvitelma perheestä pitää edelleen pintansa. Sen mukaan lapset ovat *puhtaasti hienoja asioita*, joiden kautta saa kokea *varauksetonta rakkautta*. Jos jää loppuiäkseen perheettömäksi, jää paljosta paitsi, koska vanhemmuus tarkoittaa myös ainutlaatuaista *kasvua*. Erästä näkökulmasta katsottuna perhe on siis *vaan yks lahja*, joka antaa *sisällön elämään*. Omien valintojen seurausten ennustaminen etukäteen on kuitenkin mahdotonta. Toiminnallamme voi hyvistä aikomuksista huolimatta olla katastrofaalisia seurauksia. (Bauman 1993, 17-18.) Sitä, muodostuuko ikioma eletty ja kuviteltu perhe täydelliseksi *kauhuskenaarioksi vai vaan yhdeksi lahjaksi*, ei voi kukaan etukäteen tietää. Vanhemmuuden ajattelu aiheuttaa siksi etukäteen hämmennystä ja jatkuvaa empimistä. Päätös perheen perustamisesta edellyttää vastakohtaisten kuvitelmien kamppailun ratkeamista myönteisen kuvitelman hyväksi. Tämä voi tapahtua *vauvakuumeen* avulla.

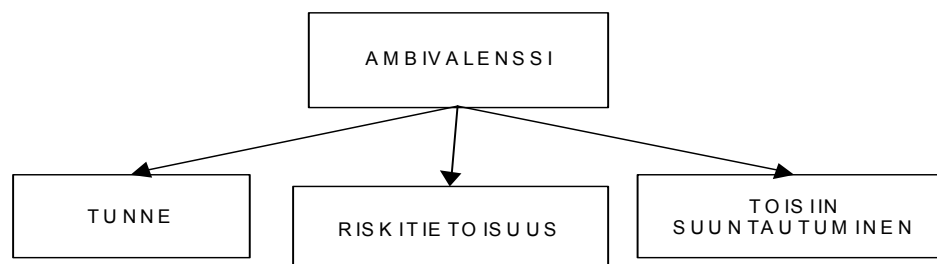
Koska perheen perustamiseen rohkaisevien tunteiden saapumisessa saattaa *kestää vielä vähän aikaa*, riskien kalkylointia käytetään ambivalenssin ratkaisuun siitä huolimatta, että se ei tuota toivottua tulosta. Riskiajattelu nousee ”jokainen on oman onnensa seppä” – ajattelusta, jonka mukaan epäonnisuus on seurausta jostakin tietystä syystä, jonka torjuminen on yksilöllisessä yhteiskunnassa yksilön velvollisuus (Bauman 1991, 209). Varovaisuusperiaatteen mukaan uutta riskiä puolestaan ei kannata ottaa, ellei sen lopputulos ole ymmärrettävissä etukäteen (Furedi 1997, 7). Vanhemmaksi ei

varovaisuusperiaatteen mukaan oikeastaan kannattaisi ryhtyä koskaan. Siksi riskien kalkylointi ei yrityksistä huolimatta ratkaise oikeata hetkeä perustaa perhe.

Mitä sitten tapahtuu, jos oikeanlaista tunnetta perustaa perhe ei koskaan tule, eikä riskitietoisuus ratkaise ambivalenssia? Väitän, että silloin perhe perustetaan yhdessä toisten kanssa. Silloin ambivalenssin ratkaisuksi nousee toisiin suuntautuminen, joka viime kädessä ratkaisee milloin tässä kulttuurissa *biologinen kello alkaa tikittää*. En halua ottaa kantaa siihen, miten biologia oikeasti ”puhuu” ihmiselle, mutta esitän, että usein käytetty ilmaus *biologinen kello* viittaa itse asiassa hetkeen, jolloin kyseisessä kulttuurissa on tapana ryhtyä perustamaan perhettä. Toisiin suuntautuminen tarkoittaa oman elämänvaiheen suhteuttamista vertaisten toimintaan. Jos toisilta havaittujen signaalien viestinä on, että nuoruutta eletään vapaasti, ei itselläkään ole mitään syytä siirtyä seuraavaan vaiheeseen – ainakaan yksin. Toisten kanssa samanaikaisesti suurten ja omaa turvallisuutta uhkaavien muutosten kokeminen tuntuu helpommalta. Tätä taustaa vasten perheen aika tulee kolmenkymppin tietämällä, jolloin lähes koko ikäluokka tempautuu mukaan lastenhankintaan. Toisiin suuntautuvan ihmisen pahin pelko on jäädä yksin oman valintansa kanssa. (Riesman 2001.) Kun toiset sitten ryhtyvät joukolla lastenhankintaan, kasvavat paineet myös omalla kohdalla siirtyä seuraavaan vaiheeseen.

Kuilun potentiaalisen ja todellisen välillä on nyky-yhteiskunnassa todettu kasvavan (esim. Hoikkala 1993; Ziehe 1991; Campbell 1986). Ne jäsenyydet, joihin ihanteemme perustavat eivät enää päde. Niinpä ambivalenssin kokemukseen voi kasvaa kestävämpiin mittasuhteisiin. Nykyihmisen peruskokemus on levottomuus (Riesman 2001, 24-25; Giddens 1991, 47), jonka torjuminen nousee keskeiseen asemaan, erityisesti suurten päätösten edellä. Aineistoni perusteella ambivalenssia yritetään ratkaista tukeutumalla tunteisiin, kalkyloimalla riskejä sekä suuntautumalla toisiin (kuvio 5). Ne sosiologiset keskustelut, joihin tämä tutkimus on ottanut osaa, kytkeytyvät siten yhteen juuri ambivalenssin kokemuksen kautta. Oikeastaan ne käsittelevät saman kysymyksen eri puolia. Yhteisenä lähtökohtana on, että yhteiskunnan rakenteet eivät tue yksilön valintoja, minkä vuoksi nykyihmisen peruskokema on ambivalentti. Ambivalenssia torjutaan refleksiivisin keinoin; sosiologiset teoriat vain tarjoavat kukin omanlaisensa keinon ambivalenssin ratkaisuksi.

Tämä tutkimuksen lähtökohtana ollut individualistinen lähestymistapa osoittautui sittenkin vain nuoruuden pidentymisen yhdeksi puoleksi. Toiseksi puoleksi paljastui yllättäen familismi, jossa *lapsen paras* nousee keskeiseksi arvoksi (vrt. Jallinoja 2002)

Kuvio 5 Ambivalenssin refleksiiviset ratkaisukeinot

Pääaineistossani esiintynyt familismi on kuitenkin erotettava siitä perinteisestä familistisesta näkemyksestä, että perhe on yksiselitteisesti arvo sinänsä (Jallinoja 1984). Haastateltavien kertomassa familistiset arvot (kuten juuri lapsen paras) ohjaavat kyllä elämänvalintoja, mutta individualistiset päämäärät eivät sittenkään toissijaistu familismin nimissä. Nimeän aineistossani ilmenneen individualismin ja familismin yhdistävän suhtautumistavan *uusfamilismiksi*. Uusfamilistinen ajattelu perustuu postmoderniin moraaliiin, jonka mukaan jokainen kohtaa ja kantaa omaa henkilökohtaista vastuuta toiminnastaan vailla yleisten sääntöjen suojaa (Bauman 1993; Levinas 1996). Siksi perheen perustaminen, ennen kuin on *oikea aika* ja kykenee toimimaan hyvänä vanhempana lapsen hyväksi, koetaan uusfamilistisesti ajateltuna epämoraaliseksi. Näin ollen myös lapsettomuuden valinta voi perustua uusfamilistiseen ajatteluun (vrt. Beck & Beck-Gernsheim 1995, 108-109). Toisin sanoen uusfamilistisesti ajatteleva ihminen sovittaa individualistiset valintansa familistisiin arvoihin ja toimii siis edelleen yksilöllisenä toimijana. Lapsen paras kohtaa yksilöllisen toimijuuden nimenomaan henkilökohtaisessa vastuussa. Perheen perustaminen siirtyy siis entistä myöhemmäksi myös lapsen parasta korostavan uusfamilistisen moraalijattelun vuoksi.

Vaikka perhe kiinnostaa nuoria aikuisia edelleen, kynnsen sen perustamiseen on korkea. Ne lukuisat esteet, joiden vuoksi lastenhankintaa siirretään, ylittyvät ennen *biologisen kellon tikitystä* vain silloin, kun oikeanlainen tunne ilmaantuu kokemuspöörään. Tunteet eivät kuitenkaan ole luonnollisia ja hallitsemattomia kokemuksia, vaan saavat osin alkunsa ja muotoutuvat sosiokulttuurisissa olosuhteissa (Barbalet 2001; Lupton 1998; Williams 2001). Tässä kulttuurissa vanhemmuudelle varattu perustunne lienee syyllisyys, joka ei ymmärrettävästi houkuttele potentiaalisia äitejä ja isiä. Mannerheimin

Lastensuojeluliiton *Löytöretki vanhemmuuteen* – projektin⁶ päällikkö Tuovi Keräsen mielestä vanhemmuus ei ole hukassa, vaikka niin usein väitetään. Se on enemmänkin aaltoliikettä, jossa ollaan välillä aallon harjalla ja välillä sen pohjalla. Syyllistämisen sijaan vanhemmuus tarvitsee toivon näkökulmaa: perhettä koskevassa keskustelussa on tapahduttava ”saundin vaihdos”. Nykykeskustelu vanhemmuudesta kaipaa Keräsen mielestä puhetta ilosta ja mahdollisuuksista.⁷ Silloin ilmapiiri olisi myönteisempi vanhemmuutta kohtaan, ja perheen perustamiseen rohkaiseville tunteille voisi olla enemmän tilaa. Keränen rohkaisee vanhempia olemaan nöyristelemättä asiantuntijoiden edessä⁹. Vaikka asiantuntijoita kuullaankin riskien torjunnassa (Giddens 1991, 98-120), he eivät pysty karkoittamaan ambivalenssia. Päinvastoin asiantuntijoiden moniäänisyys lisää ihmisten epävarmuutta (Furedi 1997, 136; Kraav ym. 2000, 112; Lash 2000).

Löytöretki vanhemmuuteen - projektissa on kehitetty yhteistyössä tavallisten vanhempien kanssa vertaisryhmämalli, jonka tarkoituksena on tukea arkipäivän vanhemmuutta keskinäisen vuorovaikutuksen avulla jokaisen kokemustietoa kunnioittaen. Toimintamalli perustuu ajatukseen, että jokainen on asiantuntija oman elämänsä ja omien lastensa suhteen⁸. Malli sopii hyvin toisiin suuntautumisen ilmapiiriin, jossa sosiaalisen tuen lähteenä toimivat asiantuntijoiden sijasta juuri vertaiset. Baumanin (1991, 209) mukaan ambivalenssi voi olla perustavanlaatuisen elämäkokemuksen vain, jos elämä ilman ristiriitaisuutta nähdään mahdolliseksi vaihtoehdoksi. Toisin sanoen, jos vanhemmuuden keskeneräisyys yleisesti hyväksytään, vastuuta koskeva ambivalenssi tulee yhdessä tuumin torjutuksi. Lashin (2000, 52-54) mukaan riskien käsittely edellyttää tunteisiin perustuvaa refleksiivistä arviointia, jonka tuottama ratkaisu perustuu mielikuviin ja kokemaan, ei niinkään ymmärrykseen (ks. myös Gillis 1996, xv). Toisiin suuntautumisen ilmapiirissä tunteisiin perustuva refleksiivisyys kuitenkin vaikeutuu, koska siinä signaalien lähde on omien tunteiden ulkopuolella. Pidentyneen nuoruuden kulttuurissa – uskallan väittää – myönteistä perheen perustamiseen rohkaisevaa kuvitelmaa ei kollektiivisesti rakenneta. *Oikeaa aikaa* saadaan siksi myös todellisuudessa edelleen *odotella*.

⁶ Ks. lisää Löytöretki vanhemmuuteen – projektista osoitteesta www.lapset.net.

⁷ Keräsen ajatukset on koottu Heli Heiskasen kirjoittamasta artikkelista *Toivon näkökulma vanhemmuuteen*. (Psykologi 4/2002).

⁸ Ks. lisää Antila, Taru, Tuovi Keränen & Markus Torkkeli: *Omassa porukassa. Opas vanhemmille suunnatun vertaisryhmän käynnistämiseen*. Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisu.

Lähdekirjallisuus

- AAPOLA, SINIKKA** (1999): *Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt.* Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 9/99.
- ADAM, BARBARA & JOOST VAN LOON** (2000): Introduction: Repositioning Risk; the Challenge for Social Theory. Teoksessa Barbara Adam, Ulrich Beck & Joost van Loon (eds.): *The Risk Society and Beyond. Critical Issues for Social Theory.* s. 1-32. London - Thousand Oaks - New Delhi: Sage Publications.
- AGRESTI, ALAN** (1996): *An introduction to categorical data analysis.* New York: Wiley.
- AIRAKSINEN, TIMO** (2001): *Rakkauden vangit. Filosofisia tunnustuksia.* Helsinki: Otava.
- ALASUUTARI, PERTTI** (1999): *Laadullinen tutkimus.* Tampere: Vastapaino.
- BARBALET, J. M.** (2001): *Emotion, Social Theory and Social Structure. A Macrosociological Approach.* Cambridge: Cambridge University Press.
- BARDY, MARJATTA, MINNA SALMI & TARJA HEINO** (2001): *Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun.* STAKES: Raportteja 263.
- BAUMAN, ZYGMUNT** (1991): *Modernity and Ambivalence.* Cambridge: Polity Press.
- BAUMAN, ZYGMUNT** (1992): *Intimations of Postmodernity.* London – New York: Routledge.
- BAUMAN, ZYGMUNT** (1993): *Postmodern Ethics.* Cambridge: Blackwell Publishers.
- BAUMAN, ZYGMUNT** (1996): *Postmodernin lumo.* Tampere: Vastapaino.
- BECK, ULRICH** (1992): *Risk Society: Towards a New Modernity.* London: Sage.
- BECK, ULRICH** (1995): Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa: Beck, Ulrich, Anthony Giddens and Scott Lash: *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio.* S. 11-82. Vastapaino, Tampere.
- BECK, ULRICH & ELISABETH BECK-GERNSHEIM** (1995): *The Normal Khaos of Love.* Polity Press, Cambridge.
- BECK, ULRICH & ELISABETH BECK-GERNSHEIM** (2002): *Individualization.* London-Thousand Oaks-Delhi: Sage Publications.
- BENNET, OLIVER** (2001): *Cultural Pessimism. Narratives of Decline in the Postmodern World.* Edinburgh University Press, Edinburgh.
- BERGER, JAMES** (1999): *After the End. Representations of Post-Acocalypse.* Minneapolis: University of Minnesota Press.
- BILLIG, MICHAEL** (1992): Talking of the Royal Family. London - New York: Routledge.
- BLAIKIE, NORMAN** (1991): A critique of the use of triangulation in social research. *Quality & Quantity* 25: 115-136. Kluwer Academic Publishers, Alankomaat.
- BLOM, RAIMO** (toim.) (1999): *Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta.* Helsinki: Gaudeamus.
- CAMPBELL, COLIN** (1987): *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism.* Basil Blackwell, Oxford & New York.
- CHERLIN, A.** (1981): Postponing Marriage: The Influence of Young Women's Work Expectations. *Journal of Marriage and the family.* (5/1980): 355-365.
- CHOULIARAKI, LILIE & NORMAN FAIRCLOUGH** (1999): *Discourse in Late Modernity. Rethinking Critical Discourse Analysis.* Edinburgh: Edinburgh University Press.
- EAGLY, A. & S. CHAIKEN** (1993): *The Psychology of Attitudes.* New York: Harcourt Brace College Publishers.
- ESKOLA, JARI & JUHA SUORANTA** (2000): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Tampere: Vastapaino.
- FINNÄS, FJALAR** (1995): Entry into Consensual Union and Marriages Among Finnish Women Born Between 1938 and 1967. *Population Studies,* 49: 57-70.
- FRANK, ROBERT & PHILIP COOK** (1995): *The Winner-Take-All Society.* New York: Martin Kessler Books.
- FUREDI, FRANK** (1997): *Culture of Fear. Risk-Taking and Morality of Low Expectation.* London: Cassel.
- FUREDI, FRANK** (2001): *Paranoid Parenting. Abandon Your Anxieties and be a Good Parent.* London: Penguin Books.
- GIDDENS, ANTHONY** (1991): *Modernity and Self-Identity.* Cambridge: Polity Press
- GIDDENS, ANTHONY** (1995): Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa: Beck, Ulrich, Anthony Giddens and Scott Lash: *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio.* s. 83-152. Tampere: Vastapaino.

- GILLIS, JOHN (1996): *A World of Their Own Making. Myth, Ritual, and the Quest for Family Values.* Cambridge, Harvard University Press.
- HOCHSCHILD, ARLIE RUSSEL (1997): *The Time Bind. When Work Becomes Home and Home Becomes Work.* New York: Metropolitan Books.
- HOEM, JAN (1986): The Impact of Education on Modern Family-Union Initiation. *European Journal of Population* 2(1986).
- HOIKKALA, TOMMI (1993): *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus?* Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Helsinki: Gaudeamus.
- HOIKKALA, TOMMI (1998): Aikuistumisen paradoksi. Teoksessa: Saksala, E (toim.): *Muutoksen sosiologia.* Jyväskylä: Gummerus.
- HOIKKALA, TOMMI (2001): Nuorison eheän elämän edellytykset. Teoksessa Kajaste, Kimmo (toim.): *Eheään elämään. Näkökulmia ihmisenä olemiseen uhkien ja toivon maailmassa.* Helsinki: Edita.
- IGNATIUS, JAANA & KAISA KUURNE (2002): *Mikä mieltä painaa? Lasten ja nuorten puhelimen raportti 2001.* Mannerheimin Lastensuojeluliitto, <http://www.mll.fi/lnkuvat/vuosiraportti2001.pdf>.
- ILLOUZ, EVA (1997): *Consuming the Romantic Utopia. Love and the Cultural Contradictions of Capitalism.* University of California Press, Berkeley & Los Angeles & London.
- ILMONEN, KAJ (2000): Sosiaalinen pääoma ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.): *Sosiaalinen pääoma ja luottamus.* Jyväskylän yliopisto: SoPhi 42.
- JALLINOJA RIITTA (1983): *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet.* WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva.
- JALLINOJA RIITTA (1984): Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin. Teoksessa: Haavio-Mannila, Elina, Riitta Jallinoja & Harriet Strandell: *Perhe, työ ja tunteet - Ristiriitoja ja ratkaisuja.* Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- JALLINOJA RIITTA (1997): *Moderni Säädyllisyys. Aviosuhteen vapaudet ja sidokset.* Helsinki: Gaudeamus.
- JALLINOJA RIITTA (1998): Perhe. Teoksessa: Saksala, E. (toim.): *Muutoksen sosiologia.* Jyväskylä: Gummerus.
- JALLINOJA RIITTA (2000): *Perheen aika.* Helsinki: Otava.
- JALLINOJA RIITTA (2002): Arlie Hochschild – sosiologinen tutkimus käännekohtan rakentajana. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.): *2000-luvun yhteiskuntateoria.* Helsinki: Gaudeamus.
- JOHNSON, M., J. CAUGHLIN & T. HUSTON (1999): The Tripartite Nature of Marital Commitment: Personal, Moral and Structural Reasons to Stay Married. *Journal of Marriage and the Family* 61(2/1999).
- JULKUNEN, RAIJA (2000): Työelämänpolitiikka. Teoksessa: Hoikkala, Tommi ja J.P. Roos (toim): *2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta.* Helsinki: Gaudeamus.
- KIERNAN, KATHLEEN (1988): Who Remains Celibate? *Journal of Biosocial Science*(1988) 20.
- KRAAV, INGER & ANJA RIITTA LAHIKAINEN (2000): Perheen turva ja turvattomuus. Teoksessa Niemelä, Pauli & Anja Riitta Lahikainen (toim.): *Inhimillinen turvallisuus*, s. 91-118. Tampere: Vastapaino.
- LAHIKAINEN, ANJA RIITTA (2000): Turvallisuus identiteettikysymyksenä. Teoksessa Niemelä, Pauli & Anja Riitta Lahikainen (toim.): *Inhimillinen turvallisuus.* Tampere: Vastapaino.
- LASH, SCOTT (1995): Refleksiivisyys ja sen vastinparit: rakenne, estetiikka, yhteisö. Teoksessa: Beck, Ulrich, Anthony Giddens and Scott Lash: *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio.* s. 153-235. Tampere: Vastapaino.
- LASH, SCOTT (2000): Risk Culture. Teoksessa: Adam, Barbara, Ulrich Beck & Joost van Loon: *The risk society and beyond. Critical issues for social theory.* London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage Publications.
- LEVINAS, EMMANUEL (1996): *Etiikka ja äärettömyys. Keskusteluja Philippe Nemon kanssa.* Helsinki: Gaudeamus.
- LUNT, PETER & SONIA LIVINGSTONE (1996): Rethinking the Focus Group Media and Communications Research. *Journal of Communication* 46(2), 79-98.
- LUPTON, DEBORAH (1998): *The Emotional Self. A Sociocultural Exploration.* London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage Publications.
- MAFFESOLI, MICHEL (1995): *Maailman mieli. Yhteisöllisen tylyn muodoista.* Helsinki: Gaudeamus
- MANNING, W. (1995): Cohabitation, Marriage and Entry into Motherhood. *Journal of Marriage and the Family* 57 (2/1995): 191-200.
- MARINI, M. (1984): Women's Educational Attainment and the Timing of Entry into Parenthood. *American Sociological Review* Vol.49 (8/1984): 491-511.
- MEAD, MARGARET (1971): *Ikäryhmien ristiriidat. Sukupolvikuilun tutkimusta.* Helsinki: Otava.

- MELKAS, TUULA** (2001): *Tasa-arvobarometri*. Elinolot 2001:1. Sukupuolten tasa-arvo. Tilastokeskus.
- MÄENPÄÄ, PASI** (2000): Digitaalisen arjen ituja. Kännykkä ja urbaani elämäntapa. Teoksessa: Hoikkala, Tommi ja J.P. Roos (toim): *2000-luvun elämä. Sosiologia teorioita vuosituhaten vaihteesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- NIKANDER, TIMO** (1992): *Suomalaisnaisen perheellistyminen*. Väestö 1992:10. Tilastokeskus.
- NIKANDER, TIMO** (1995): *Suomalaismiehen perheellistyminen*. Väestö 1995:1. Tilastokeskus.
- NIKANDER, TIMO** (1996): *Perheiden muodostuminen ja hajoaminen. Avo- ja avioparien yhteen ja erilleen muutto*. Väestö 1996:17. Tilastokeskus.
- OINONEN, ERIKKA** (2001): Perheellistyminen ja vanhemmuus aikuisuuden määrittäjinä. Teoksessa: Kuure, Tapio (toim.) *Aikuistumisen pullonkaulat*. Nuorisosiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto ja Stakes.
- OPPENHEIMER, VALERIE** (1988): A Theory on Marriage Timing. *American Journal of Sociology*.
- PAAJANEN, PIRJO** (2002): *Saako haikara tulla käymään? Suomalaisten lastenhankinnan ihanteet ja todellisuus*. Perhebarometri. Väestötutkimuslaitos E 14/2002. Väestöliitto.
- PAJUNEN RAIJA** (2002): *Kelan tilastot maksetuista vanhempainpäivärahoista*. Kansaneläkelaitoksen aktuaari- ja tilasto-osasto.
- RAITANEN, MARKO** (2001): Aikuistuminen. Uusi vaihe elämässä vai uusi elämä vaiheessa? Teoksessa Sankari, Anne & Jyrki Jyrkämä (toim.): *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino.
- RANTAMAA, PAULA** (2001): Ikä ja sen merkitykset. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrki Jyrkämä (toim.): *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino
- RELANDER, JUKKA** (2000): Kultainen nuoruus. Vuosituhannen vaihteen väkinäisen viriili joukkofantasia. Teoksessa Hoikkala, Tommi & J.P. Roos (toim.): *2000-luvun elämä. Sosiologia teorioita vuosituhaten vaihteesta. s.281-403*. Helsinki: Gaudeamus.
- REUNA, VEERA** (1997): *Perhebarometri*. Väestötutkimuslaitoksen katsauksia E 3/1997. Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto
- RIESMAN, DAVID** (2001, alkuper. 1950): *The Lonely Crowd*. New Haven – London: Yale University Press.
- RITAMIES, MARKETTA** (1988): *Yksin olevat. Ei naimisissa olevien ja yksin asuvien tarkastelua*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D nro 23/1988. Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto
- RITAMIES, MARKETTA & ANNELI MIETTINEN** (1996): *Ensimmäiset Parisuhteet*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D, nro 29/1996. Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto.
- ROTKIRCH, ANNA** (2000): Pirstoutunut vanhemmuus. Teoksessa: Hoikkala, Tommi ja J.P. Roos (toim): *2000-luvun elämä. Sosiologia teorioita vuosituhaten vaihteesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- SAARELA, PEKKA** (1998): *Nuorisobarometri*. NUORAn julkaisuja nro 9. Nuorisosiain neuvottelukunta, Helsinki.
- SAARELA, PEKKA** (2001): *Nuorisobarometri*. NUORAn julkaisuja nro 21. Nuorisosiain neuvottelukunta, Helsinki.
- SAARISTO, KIMMO** (2000): *Avoin asiantuntijuus. Ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertiisi*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66. Jyväskylän yliopisto.
- SCOTT, MARVIN & STANFORD LYMAN** (1968): Accounts. *American Sociological Review*, 33.
- SHEFF, THOMAS** (1997): *Emotions, the social bond, and human reality. Part/whole analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SHOTTER, JOHN** (1993): *Conversational Realities. Constructing Life Through Language*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage Publications.
- SELIGMAN, ADAM** (2000): Luottamuksen ongelma. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.): *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylän yliopisto: SoPhi 42.
- SILVERMAN DAVID** (2000): *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage Publications.
- SOROS, GEORGE** (1998): *Kansainvälisen kapitalismin kriisi*. Avoin yhteiskunta uhattuna. Helsinki: Tammi.
- SULKUNEN, PEKKA** (1990): Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa: Mäkelä, Klaus: *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus.
- SUOMEN TILASTOLLINEN VUOSIKIRJA** (1982). Tilastokeskus.
- SUOMEN TILASTOLLINEN VUOSIKIRJA** (2001). Tilastokeskus.
- SUONINEN, EERO** (1997): Selonteot ja oman toiminnan ymmärrettäväksi tekeminen. *Sociologia* (1/97).
- SUONINEN, EERO** (1999): Vuorovaikutuksen mikromaiseman analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

- TESTER, KEITH** (2001): *Compassion, Morality and the Media*. Buckingham – Philadelphia: Open University Press.
- TUOHINEN, TITTA** (2000): Heinäsirkka vai muurahainen? Suomalaisen työhalun psykologisilla juurilla. Teoksessa: Hoikkala, Tommi ja J.P. Roos (toim): *2000-luvun elämä. Sosiologia teorioita vuosituhatteen vaihteesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- TÖRRÖNEN, JUKKA** (1999): *Juomisen vapaus ja vastuu. Sosiosemiotittinen analyysi alkoholipoliittisesta liberalismista maallikkoajattelussa*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia No. 234, 1999.
- TÖTTÖ, PERTTI** (1997): *Pirullinen Positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle*. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan julkaisusarja 41. Kampus Kustannus, Jyväskylä.
- VON WRIGHT, GEORG HENRIK** (1998): Sielu, aivot ja käyttäytyminen. *Ajatus* 55. Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja.
- VUORI, JAANA** (2001): *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Tampere: Yliopistopaino Oy.
- VÄESTÖRAKENNE 2000**. Tilastokeskus: Väestö 2001:6.
- VÄESTÖN KOULUTUSRAKENNE KUNNITTAIN 1999**. Tilastokeskus: Koulutus 2001:2.
- WILLIAMS, SIMON** (2001): *Emotion and Social Theory. Corporeal Reflections on the (Ir)Rational*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage Publications.
- YEARBOOK OF POPULATION RESEARCH IN FINLAND** (2002). Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto.
- ZIEHE, THOMAS** (1991): *Uusi nuorisotutkimus. Epätavanomaisen oppimisen puolustus*. Tampere: Vastapaino.

Painamattomat lähteet

- KARLSSON, LIISA** (2002): *Äitiys lasten sanoin*. Puhe Mannerheimin Lastensuojeluliiton järjestämässä lasten oikeuksien päivän seminaarissa ”Löytöretki äitiyteen”. 20.11.2002 Marina Congress Center: Helsinki.
- SUHONEN, ANNA-STIINA & LIISA-SISKO OJANEN** (2001): *Lapsen ääni*. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Suomen Gallupilla teettämä selvitys.
- TAMMINEN, TUULA** (2002): Vain lapsi mahdollistaa äitiyden. Puhe Mannerheimin Lastensuojeluliiton järjestämässä lasten oikeuksien päivän seminaarissa ”Löytöretki äitiyteen”. 20.11.2002 Marina Congress Center: Helsinki.

Liite 1

RYHMÄHAASTATTELUN RUNKO

A. YLEISTÄ

1. Mitkä asiat ovat elämässä sinulle kaikkein tärkeimpiä?
2. Miten luonnehtisit lyhyesti ihanteellista elämää? Elämän nautinnot?
3. Missä asioissa omassa jokapäiväisessä elämässä olisi parantamisen varaa?
4. Mitä haluaisit saavuttaa 35-vuotiaaksi mennessä?

B. TYÖSTÄ

1. Mitä työ merkitsee sinulle?
  - a. Minkälainen olisi ihanteellinen työ?
  - b. Nykyisin työ tuntuu olevan keskeinen elämänsisältö, puhutaan sitoutumisesta työhön ja jopa työnarkomaniasta. Mitä sellaiset väitteet tuovat mieleesi?
  - c. Entä omalla kohdallasi? Voisitko itse olla sitoutua työhön? Entä olla työnarkomaani?
  - d. Onko sinulla urasuunnitelmia? Minkälaisia?

C. NUORUUDESTA

Minkälainen elämänvaihe nuoruus on?

Mitä kaikkea ihmisen olisi mielestäsi hyvä kokea ennen vanhemmaksi ryhtymistä?

2. Vapaasta elämästä nauttiminen
  - a. Mitä kaikkea vapaa elämä pitää sisällään?
  - b. Mitä tuo ”vapaus” merkitsee?
  - c. Eikö ”vapaassa” elämässä ole mitään vapautta rajoittavia asioita tai pakkoja?
  - d. Miten on omalla kohdallasi, elätkö mielestäsi vapaata elämää? (työ, parisuhde, opiskelu jne.)
3. Kypsyys
  - a. Haluatko jossakin vaiheessa oman perheen (puolison ja lapsia)?
  - b. Milloin näet perheen perustamisen / lapsen saamisen ajankohtaiseksi? Miksi? (realiteetit vs. omat toiveet) Milloin arvelet olevasi valmis vanhemmaksi?
  - c. Minkälaisia ominaisuuksia ihmisellä pitää olla ollakseen valmis vanhemmaksi?
    - i. Minkälaisia ominaisuuksia vanhemmaksi ryhtyvällä ei saa olla?

D. PELKO

Entä pelottaako mikään vanhemmaksi tulemisessa?

- ii. Minkälaiset asiat aiheuttavat epävarmuutta tai pelkoa vanhemmaksi tulemisessa?

Näkökulmia:

1. vastuu toisesta
2. miten lasten kasvatuksessa onnistuu
3. riippuvuus/ vapauden menetykset
4. muutokset parisuhteessa
5. työmahdollisuuksien kaventuminen
6. elämän muuttuminen arkiseksi
7. ei ole omaa rauhaa

D. PARISUHDE & AJATUKSET PERHEESTÄ

4. Miten tärkeää oikeanlaisen partnerin löytäminen on?
  - a. Miten ”oikea” partnerin pitää olla, että ryhtyisi yhdessä perustamaan perhettä?
    - i. Mistä sen tietää, onko suhde / kumppani oikeanlainen
    - ii. Minkälainen on oikeanlainen suhde perheen perustamiseen?
    - iii. Minkälainen olisi huono suhde perheen perustamiseen?

E. ELÄMÄ MUUTTUU VANHEMMUUDEN MYÖTÄ

5. Miten elämä muuttuu vanhemmuuden myötä?
  - a. Mitä vanhemmuus antaa? Näkökulmia:
    - i. uusi merkitys elämälle / arvojen asettuminen
    - ii. irrottautuminen rationaalisesta, tavoitehakuisesta maailmasta
    - iii. suhde paranee (yhteinen projekti)
  - b. Onko vanhemmaksi tulemisessa huonoja puolia? Näkökulmia:
    - i. parisuhteen väljähtyminen
    - ii. roolien traditionaalistuminen
    - iii. vapaa-ajan väheneminen / arkisen nautinnon katoaminen
    - iv. työuran pirstaloituminen
  - c. Tuoko vanhemmaksi tuleminen enemmän myönteisiä vai kielteisiä muutoksia tullessaan?
    - i. mikä olisi pahin mahdollinen skenaario?

F. MINKÄLAINEN ON HYVÄ VANHEMPI?

6. Minkälainen on hyvä vanhempi? Näkökulmia:
  - a. onnistunut kasvatus
  - b. lapsen tarpeista huolehtiminen
  - c. ajan antaminen lapselle
    - i. Kuinka paljon hyvä vanhempi antaa aikaa lapselle?
    - ii. Kuinka paljon vanhemmilla saa olla omaa aikaa ja omia menoja?
    - iii. Entä kuinka paljon niitä pitää olla (että pääsee tuulettumaan)?
    - iv. Kuinka paljon vanhempien pitäisi antaa aikaa toisilleen?
    - v. Mitä silloin tehdään? Romantiikka?
  - d. Entä isän ja äidin työssäkäynti?
    - i. vastuun työstä ja kodista yhteensovittaminen
7. Minkälainen olisi ”kohtuullisen hyvä” vanhempi?
8. Minkälainen olisi todella huono vanhempi

Liite 2

HAASTATELTAVIEN TAUSTA

PERHEETTÖMÄT HAASTATELTAVAT							
Nimi	Ikä	Asuminen	Perhesuhteet	Lapset	Pääasiallinen toiminta	Ala	Puoliso
Joonas	25	vanhempien kotona	seurustelee	Ei ole	opiskelija, tekee työkeikkaa	taietet	Ei ole
Kirsi	26	avoliitossa	avoliitossa	Ei ole	määräaik. työsuhteessa	urheilu/kasvatus	Ei ole
Peter	27	siskon kanssa	seurustelee	Ei ole	määräaik. työsuhteessa	sosiaalit.	Ei ole
Hanna	25	yksin	sinkku	Ei ole	opiskelija	kasvatus	Ei ole
Matti	28	yksin	sinkku	Ei ole	vakinainen työsuhte	kaupall.	Ei ole
Riina	25	solussa	seurustelee	Ei ole	opiskelija, valmistumassa	sosiaalit.	Ei ole
Tomi	24	sinkku	yksin	Ei ole	opiskelija, valmistumassa	humanist	Ei ole
Sanna	23	yksin	seurustelee	Ei ole	opiskelija	sosiaalit.	Ei ole
Jani	27	avoliitossa	avoliitossa	Ei ole	vakinainen työsuhte	kaupall	28 v. töissä
Elina	26	avoliitossa	avoliitossa	Ei ole	opiskelija, valmistumassa	kasvatus	26v., opiskelija
PERHEELLISET HAASTATELTAVAT							
Nimi	Ikä	Asuminen	Perhesuhteet	Lapset	Pääasiallinen toiminta	Ala	Puoliso
Sami	26	avoliitossa	Avopuoliso & 1 lapsi	10 kk	määräaik. työsuhte	kaupallinen	33 v. kotona
Kristiina	28	avioliitossa	Aviopuoliso & 1 lapsi, 2. tulossa	2 v.	hoitovapaalla	hoito-	34v. vak. työssä
Timo	28	avoliitossa	Avopuoliso & 2 lasta	5 & 1 v.	määräaik. työsuhte	hoito-	28 v. kotona
Laura	29	avioliitossa	Aviopuoliso & 3 lasta	4 & 2 & 2v.	hoitovapaalla	hoito-	30 v. vak. työssä
Jussi	29	avioliitossa	Aviopuoliso & 2 lasta	3&1v.	vakinainen	kaupallinen	29, kotona
Jaana	28	avoliitossa	Avopuoliso & 2 lasta	5 & 1v.	vakinainen, hoitovapaalla	hotelli & ravintola	28, määr.. työssä

Liite 3: koodiluettelo

aika, kiire
 aika, organisointi
 aika, tulevan kaukaisuus
 aikuisuus, vastuu
 arvojärjestys
 arvot
 elämäntyyli
 ihanteet
 läheiset, ystävät
 normit
 nuoruus-aikuisuus, määrittely
 nuoruus, huolettomuus
 nuoruus, kokemukset
 nuoruus, kypsyminen
 nuoruuden määrittely
 nuoruuden paremmuus
 nuoruuden vapaus
 nuoruuden välinearvo
 yksilö, itsen etsiminen&löytäminen
 yksilö, ihanne/toive
 yksilö, itsensä toteutt./kehitt.
 yksilö, kokemukset
 yksilö, kokeeko nuoreksi/aikuiseksi
 yksilö, oma aika
 yksilö, oma tila
 yksilö, realiteetti
 yksilö, tarpeet / hyvinvointi
 yksilö, tavoitteet
 yksilö, tyytyväisyys omiin valintoihin
 yksilö, valintojen tekeminen
 yksilö, vapaus
 parisuhde, huono suhde
 parisuhteen merkitys
 parisuhteessa muutokset
 parisuhde, oikea kumppani
 parisuhde, oikea suhde
 parisuhde, omat odotukset / toiveet
 parisuhde, parisuhteen tarpeet
 parisuhde, roolit
 parisuhde, samankaltaisuus
 parisuhde, sekalaista
 parisuhde, yhdessätekeminen
 perhe, ajan antaminen
 perhe, antaa
 perhe, arki
 perhe, elämä ei muutu lasten myötä
 perhe, elämä muuttuu lasten myötä
 perhe, huono vanhemmuus
 perhe, hyvä perhe
 perhe, hyvä vanhemmuus
 perhe, katastrofina
 perhe, kauhuskenaarioita
 perhe, kohtuullisen hyvä vanhemmuus
 perhe, lasten / perheen etu
 perhe, merkitys itselle
 perhe, neg. tunteet / kokemukset
 perhe, ottaa / rajoittaa

perhe, perheen perustaminen yleisesti
 perhe, oma päätös perheestä
 perhe, sekalaista
 perhe, sitoutuminen
 perhe, vanhemman taidot
 perhe, vastuu
 pelko, ei pelota
 pelko, etukäteen perhe
 pelko, muu
 pelko, oma oleminen
 pelko, parisuhde
 pelko, perheessä
 pelko, työ
 sukupuolierot
 selontekovelvollisuus
 raha
 realiteetti
 tapahtuu itsestä riippumatta
 työ, arki
 työ, ei liian hallitseva
 työ, ideologia
 työ, itsensä toteuttaminen
 työ, jaksaminen
 työ, merkitys itselle
 työ, neg. tunteet / kokemukset
 työ, omat odotukset / toiveet
 työ, palkitsevuus / nautinnot
 työ, pätkätyöt
 työ, rajoitukset
 työ, sekalaista
 työ, sitoutuminen
 työ, työpaikan suhtaut. perheeseen
 työ, tavoitteet
 työ, työnantajan näkökulma
 työ, vastuu
 työ, välinearvo
 taustaa
 vapaa-aika, ekstra
 vapaa-aika, harrastukset
 vapaa-aika, merkitys
 vapaa-aika, nautinnot
 vapaa-aika, tunteet / kokemukset
 vapaa-aika, välinearvo
 vapaus, autonomia, riippumattomuus
 vapaus, rajoitukset
 vapaus tunteena
 vapaus, valinnanvapaus
 varokeino
 yleisesti, elämän/ihmisen luonteesta
 yleisesti, nautinnot
 yleisesti, sekalaista
 yleisesti, sitoutuminen
 yleisesti, yhteensovittaminen
 yleisesti, yhteiskunnasta/kulttuurista
 ympäristön vaikutus